

Emlékező összeállítás Mindszenty József hercegprímás, esztergomi érsek (1892-1975) születésének 120. évfordulója alkalmából

Péntek Imre: Isten foglya, Mindszenty József monológja
1948. december 26-i letartóztatása előtt és után 3

Bicsák Istvánné: A mi kis „forradalmunk” 7

Pahocsa Júlia: Mindszenty József bíboros hercegprímás életpéldája és szellemiségének rám gyakorolt hatása 13

Tyekvicska Árpád: Mindszenty és Zalaegerszeg politikai közléte 25

Paksy Zoltán: Mindszenty és a nyilasok küzdelme az 1930-as években 31

Göncz László: Mindszenty és a Mura-mente a II. világháború időszakában 35

Megyeri Anna: Mindszenty zalaegerszegi építkezései 44

Béres Katalin: Mindszenty és Zalaegerszeg kulturális élete 53

Dr. Szabó Ferenc: „Boldogasszony Éve” (1947/49) 62

Hegedűs András: Mindszenty és Zalaegerszeg dokumentum-és fotókiállítás megnyitója 65

Irodalmi tükör / szépirodalom

Európai Költői Torna 2012 - Evropski pesniski turnir 68

Kabdebő Tamás: Lassen, tűnődve 69

Kerék Imre: Egy Maillol-szoborra (A Földközi-tenger) 71

Sütő Csaba András: gerinc 72

Győri László: Az erdő 73

Géczi János: Ha még 74

Molnár Krisztina Rita: Szűkös tárgyai 75

Turbuly Lilla: Ott van az arcán 76

Németh István Péter: Hálazoltár, örök fiatalság vízával 77

Fenyvesi Ottó: Trombita harsant vala 78

Filip Tamás: Másik nap izzása 80

Szalai Zsolt: A víz marad 81

Kelemen Lajos: Az istálló, és karácsony 83

Czigány György: Dunaparti Tripolisz (Vers-városon át) 84

Koncsek József: Családi kör, Ballada a tűz melegéről, Ó 89-90

H. Hadabás Ildikó: Feltámadunk! 91

Tanulmány - kritika

Péntek Imre: „növekedjék általam a fény”
A költő és esszéíró Kabdebő Tamásról 95

Baán Tibor: Tabukon innen és túl
Szepes Erika: a mocskos mesterség (gondolatok a paradigmaváltásról) 101

Gyimesi László: „A körön kívül”
G. Komoróczy Emőke: A „tűrt” és „tiltott” határán 104

Somogyi Zoltán: Felnőtt líra
Szálinger Balázs: Köztársaság című kötetéről 109

Képző - és Bábművészet

Cebula Kazmierczak Anna: A meg+szóllaltattott textil 112

Kostyál László: Szabolcs 70 116

Csik Veronika: A hétköznapi szeretet átváltozásai – Sómese a Griff Bábszínház színpadán 122

Hírek,

Szerzőinkről

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető. Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatáról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László-Nagykanizsa

Cséby Géza - Keszthely, Hévíz
Gyulai Csaba - Zalaegerszeg
Kiss Gábor - Zalaegerszeg
Papp Ferenc - Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
Szemes Péter - főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos (Lendva) - főmunkatárs
Kabdebő Tamás (Newcastle, Írország) - főmunkatárs
Kardos Ferenc (Nagykanizsa) - munkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre - vers
Somogyi Zoltán - próza
Szemes Péter - tanulmány, kritika
Horváth M. Zoltán - képzőművészet
Király László - zene
Kaj Ádám - fiatalok, pályakezdők

Készült Zala megye,
Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
Lenti, Hévíz önkormányzatának,
és a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával.

Szerkesztőségi cím:
Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannonfold@gmail.com
Telefon: 92/598-070
Kiadja a Pannon Írók Társasága
Kiadóvezető: Péntek Imre elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással, mely a szerkesztőség címén igényelhető.
Számlasszám:
Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg 75500258-10809415
Az egyes számok ára: 1000 Ft.
Előfizetési díj egy évre: 3000 Ft.

ISSN 1219-6886
Előkészítés:
Náspáng Grafika
hmz@t-online.hu
Nyomdai munkák:
Göcsej Nyomda
8900 Zalaegerszeg,
Bajcsy-Zsilinszky tér 2.
E-mail: info@gocsejnyomda.hu

További támogatóink:

NB FORSZ
Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

Szabolcs Péter: Regnum Marianum

Emlékező összeállítás Mindszenty József hercegprímás,
esztergomi érsek (1892-1975)
születésének 120. évfordulója alkalmából

Péntek Imre

Isten foglya

Mindszenty József monológja 1948. december 26-i
letartóztatása előtt és után

Uram, a leckét korán feladtad,
gyermek imáim szálltak hozzád,
apám s anyám megmutatta,
merre is rejlik a mennyország.
Szolgálni hívtál a szívemben,
híven követtem atyai szódat,
minden körülmények között
makacsul megmaradni jónak.

Káplán lettem, majd hittanár
Egerszeg kedves városában,
igéd hirdettem, köz- és vasárnap,
amerre én nyomodban jártam.
Ránk tört a rémes háború,
széthullt a régi Magyarország,
az átkozott vörös diktatúra
megpecsételte végleg a sorsát.

Korán elért a tapasztalat,
milyenek is a kommunisták...
aki nékik ellentmondott,
azon nyomban börtönbe csukták.
Ó, az a szombathelyi börtön,
első fogságom éjszakája...
Akkor már sejtettem, Uram,
veled együtt vagyok bezárva...

Nem kell ezeknek szeretet,
gyűlölet az ő Istenük –
Ezt fröcsögik teli szájjal,
amerre dúlnak, mindenütt.
Keserű volt az első korty
a megalázó szenvedésből,
de ami darabokra hull,
érintésedre megint felépül.

S szolgáltam és építettem,
hitet, zárdát és templomot –
hogy jöhessenek erre a nyájra
szépséges, derűs holnapok.
Múltak az évek, s a gyarapodás
ezernyi módon rám köszönt,
Uram, a békéd termőre fordult,
mért küldtél újabb vízözönt?

Ám szólítottál, s indultam rögtön
- bár a kétségek kísérték –
a veszprémi várnak magasában
felvenni nagyobb tisztességet.
Az ország ismét csatatér lett,
hiába védtem az üldözöttet –
ezúttal a nyilas „testvérek”
állig fegyverben értem jöttek.

Újabb börtön, s én ott miséztem,
rabként a rabság sűrűjében,
magamba hullva imádkoztam,
Uram, a kezed hozzám elérjen...
Mi lesz veled, te drága ország?
Darabokra szaggattatol?
Hol lelhetünk menedéket?
A pusztító gaz mikor lakol?

S megértem a szabadulást,
A csodálatos Mária-évet...
Százerek ajkán szólt az ének:
Istenanya, segítsd meg néped!
A pokol küldte kommunisták
éjjel-nappal figyeltek ébren:
besúgóik nyomomba jártak,
gyanú kísérte minden léptem.

S a prímási szék magasából
túl messzire, a jövőig láttam –
acsargott a vörös hatalom,
ellene mondtam, százszor, bátran.
De bűnös és véres kézzel
fonták a hurkot körülöttem:
hogymajd egyszer eltűnjek végleg
a föld mélyén vagy börtönökben.

S ím, az idő elközelgett:
Helytállnom nékem adatott,
S ha kell egyedül, védtelenül
vállalom az áldozatot...
A kínzás és a fenyegetés
felőrli a legderekabbat:
várva a beteljesülést
magamra kellett, hogy maradjak...

Karácsony jön, a megváltó kiseded
születése sem hoz békességet,
fogdmegek lesnek, börtönbe visznek,
elhalkul a betlehemi ének.
Anyám gyötrelme engem is gyötör,
míg fekete autó fut velem,
kínzóimnak ez vad gyönyör,
módszereiket ismerem.
Nem érseki díszben várom őket,
reverendám öltöm magamra,
a szenvedésből vett előleg
Uram, nekem erőt is adhat...
De a gyengeség, ha rám talál,
s mégsem állom ki a próbát...
Ó, ezek kegyetlen órák,
múljék a keserű pohár...
Töviskoronás Krisztus képe
az egyetlen védelmezőm,
bárhová vet a szörnyű végzet,
elfogadom, azt, ami jön.

Celláim elkísérnek. A fal nyirkos, nedves.
Itt mindig szürkület van. Fönt egy kis izzó reszket.
A szennyes, pókhálós ablak vak szemként homálylik,
figyelve múltó élttem nyugtalan éjszakáit.

Pedig napod újból felkel, világot fénye ad,
jókra és gonoszokra gondolva egyaránt.
Elzárva tőlem messze, az ég s a csillagok,
a szálló gondolat nyithat csak távlatot.
Fogoly vagyok, Uram, a foglyod,
gyermekkoromtól fogva rég.
És boldog vagyok, Uram, boldog,
engem már nem érhet veszteség.
Kint az örök őriznek, vastag
falak, záruk és lakatok,
s nem sejti senki, barát, ellenség:
Uram, a te foglyod vagyok.
Tudom, imáim eljutnak hozzád,
minden fohászom célhoz ér,
az áldozat nem lehet hiába,
nem magamért, de népemért.

A követségen leszek fogoly,
minden reményem eltemettem.
Láttam a diadalmas népet,
amint ünnepezt önfeledten,
a forradalom íze még szánkban,
de már szovjet lőporszag terjed –
Uram, adj időt minékünk,
Uram, ha lehet, adj kegyelmet!
Fogoly leszek a követségen,
s lesnek rám Kádár-pribékek,
nézem az ablakból mozdulatlan,
mint futnak a kegyetlen évek –
s én, aki munkára születtem,
szolgálni népem szent ügyét –
tétlenül nézem, összetörten,
hogyan nő kint-bent a szenvedés.

Némaságra ítélték volna –
pápák, elnökök, ügynökök,
de szavaim elszöktek a számtól,
tanúságom már rég örök.
Ha nem szólhatnék, akkor is,
Uram, ígédet hirdetem,
nem lehet rabbá tenni azt,
akinek nem fog a félelem.
Pásztor, nyáj nélkül, így halok meg,
nincs ennél fájdalom nagyobb,
de zárhatnak engem bárhová –
Uram, a te foglyod vagyok.

Bicsák Istvánné

A mi kis „forradalmunk”

Boldog idő, szép diákkor, jöjj vissza egy szóra! Sokszor felsóhajtok így, pedig az én diákkorom nem is volt mindig boldog. A mi generációnk a háború alatt és után járt iskolába, végigéltük nemcsak a sok nélkülözést, a repülőktől, hadaktól való félelmet, hanem a háború utáni megtorlások szenvedéseit is.

1945-ben a zalaegerszegi Notre Dame Tanítónőképzőbe iratkoztam be. Mindenképpen tanítónő akartam lenni. A zalaegerszegi intézetet Mindszenty – akkor még Pehm József, zalaegerszegi apátplébános alapította 1929-ben. Gyönyörű zárdát építtetett rendházzal, kápolnával, iskolával, internátussal (kollégiummal) együtt. Betelepítette a francia alapítású Notre Dame nővéreket, akik itt elemi és polgári iskolát, valamint tanítónőképzőt működtettek, jelentősen javítva a zalai pedagógusképzés helyzetét. Akkor hazánkban a tanítónőképzők 5 évfolyamos középfokú iskolák voltak. A polgári iskola vagy a gimnázium alsó négy osztályának elvégzése után 15-19 éves korig lehetett itt továbbtanulni.

Az alsó 4 évfolyamot líceumnak nevezték. Ennek elvégzése után érettségi vizsgát lehetett tenni, ami felsőfokú tanulmányokra jogosított fel. Aki nem érettségizett, automatikusan ment tovább az ötödik osztályba, ahol a tanév végén képesítő vizsgát tett és tanítói oklevelet kapott.

1948-ig még a régi rend szerint, nyugodtan folyt a tanítás apáca tanárokkal, pap hittanárral, aki a zárda iskolai részének igazgatói lakásában kapott helyet. Mivel az igazgató a rend tagja volt, a rendházban lakott. Az igazgatói lakás így a hittanárunkra maradt.

1948. június 16-án a magyar országgyűlés államosította az egyházi iskolákat. A Notre Dame tanítónőképző is állami tulajdonba került új igazgatóval, új tanárokkal. Az 1948/49. tanévben egyelőre még megmaradt a kötelező hitoktatás minden tanuló számára, működhettek a Mária-kongregációs csoportok (a tanulók hitéleti csoportjai) is, de vezetőik szigorúan csak hitbuzgalmi foglalkozásokat tarthattak. A következő tanévben aztán mindkettőt megszüntették.

Az államosított tanítónőképzőbe új tanárok jöttek, s velük új szellem is költözött az impozáns épületbe. Igazgatónak az egyik helyi gimnázium tanárát, B. S-t nevezték ki. Nem volt könnyű a tantestület megszervezni, hiszen kevés megbízható tanár állt rendelkezésre. Az apáca tanárok nem taníthattak, de a rendházat egyelőre nem kellett elhagyniuk. Volt néhány világi tanárnő, akik már az apácák idejében is tanítottak nálunk. Őket az új minisztérium átvette, bizalmat kapta az új rendszertől. Főleg fiatal, 1-2 éve végzett tanárokat kaptunk és egy nyugdíjból reaktivált idős férfit, B. Henriket.

Hogy milyen nehéz volt a tantárgyfelosztást elkészíteni, egy kissé mulatságos történetet mesélt el nekünk erről az osztályfőnökünk, Cs. Jolán.

„A női kézimunka tanítására nem volt szakképzett tanár a testületben. A tantárgyfelosztó értekezleten így szólt az igazgató hozzám: – A női kézimunkát maga fogja tanítani, Jolán! - Én kétségbeesve tiltakoztam: hiszen én sem varrni, sem kötni, sem kézimunkázni nem tudok, hogyan menjek be az ügyes kezű nagylányokhoz órára? Mire az igazgató: De hát férfi létemre én mégsem taníthatom a női kézimunkát! Erre azt válaszoltam: De értse meg S., teljesen mindegy, hogy maga megy be vagy én megyek be kézimunka órákra, hiszen én még életemben egy gombot sem varrtam fel.” A helyzetet egy másik fiatal tanárnő, Fábíán Lujza mentette meg, mondván, hogy ő vállalja a kézimunka tanítását, mert ő már gyerekkorában megtanult varrni, kötni. Hát ennyit a szakszerűségről! Természetesen az elméleti tárgyakat szaktanárok tanították, és aki rendszeresen tanult, meg tudott szerezni minden szükséges ismeretet az érettségéhez és a felvételikhez.

1948. október 29-én hiányzott a németet tanító tanárunk. Helyettesítésére B. Henrik, nyugdíjból visszahívott tanár jött be. Szárazarcú, ősz hajú, megtört öregember volt, 19-es kommunista. A Zrínyi

gimnáziumban volt rendes tanár, nálunk csak a rendkívüli tárgyat, a franciát tanította heti két órában, és gondolom, megfigyelte (ellenőrizte?) az igazgató tevékenységét. Franciát osztályonként csak 6-7 leány tanult, köztük én is.

Az iskola folyosóján egy fekete tábla függött, amelyre a kongregáció híreit, információit írhattuk fel. A korábbiak szerint minden héten választottunk egy jelmondatot, amelyre egész héten át figyeltünk, megszívleltük. Október utolsó hetében ez volt a táblán: „Ma mindent lehet Krisztus nélkül, csak magyarnak lenni nem.” Az új tantestület felháborodott ezen a mottón, de nem töröltették le, csak B. Henrik kifogásolta hevesen az említett helyettesítési órán. Mi akkor már negyedik évfolyamú tanítóképzősök voltunk, nem hagytuk magunkat. „Micsoda helytelen szemléletet tükröz ez a mondat, és micsoda butaságot?” – mondta a tanár úr. „Magukat, kisasszonykáim, nagyon félre nevelték az elmúlt években. Majd rájönnek maguk is, hogy a vallás csak butítja az embereket, és az úri rendszert szolgálja.” Természetesen tiltakoztunk, közbekiabáltunk, hogy nekünk ilyen ne mondjon, ne sértsen meg valamennyiünket. Különösen Kováts Anna és Beledi Mária védte a legbátrabban hitünket az ateista vélemény, a felháborodott veterán gyalázkodó kijelentéseivel szemben. Kováts Anna sokoldalúan tájékozott, művelt családból származó, vallásos leány volt. Édesapját, a Barankovics-párti országgyűlési képviselőt, köztiszteletben álló személyiségként ismerték, nemcsak a városban, hanem országgyűlésen. Anci szinte kiselőadást tartott hitünk védelmében. Sokan kifejezték véleményünket, de B. tanár úr mindegyikünket leszólt, mindig övé volt az utolsó szó. Provokálta az egész osztályt, hogy minél többet tudjon ártani nekünk. Pl. odaállt Beledi Mária padja elé, és megkérdezte: „Mondja, Beledi kisasszony, hisz maga Istenben?” „Igen, tanár úr.” – felelte ő¹. B. ateista szellemben őt is jól kioktatta. Nagy nehezen vége lett a helyettesített órának. Azt gondoltuk, hogy ezt megúsztuk, nem lesz folytatása.

Másnap, október 30-án azonban reggel mindjárt az első órán – német óránk volt, Winkler Klára tanárnővel – az igazgatói irodába hívták Beledi Máriát és Kováts Annát. B. igazgató úr csak annyit közölt velük, hogy csomagolják össze táskájukat, és azonnal hagyják el az iskolát. További intézkedésig nem látogathatják az intézményt. Indoklás semmi. A lányok feljöttek az osztályba és elmondták, hogy kicsapták őket – bár ez a szó az igazgatói irodában nem hangzott el, de a szituációból tudták, hogy ezt jelenti eltávolításuk. Szavaikat hallva mi felháborodtunk, és próbáltuk vigasztalni őket. Hamarosan kicsengtek. Sipos Klára osztálytársunk sírva átment a mellettünk lévő ötödik osztályosokhoz, és Major Mártával, a Mária-kongregáció diákvezetőjével közölte a szomorú hírt két osztálytársunk kicsapásáról.² Az ötödikesek határozta: valamennyien lemegyünk az igazgatói irodába (tantermeink a második emeleten voltak, az igazgatói pedig a földszinten) és követeljük, hogy a két lányt vegyék vissza, hiszen épp úgy ártatlanok, mint mi, többiek. A szószólók Sipos Klári és Major Márta voltak. Amikor B. igazgató úr meghallotta követelésünket és látta a nagy tömeget – hiszen nem csak a 4. és 5. osztályosok követték a felhívást, hanem útközben az alsóbb osztályokból is csatlakoztak hozzánk – falfehér arccal, izgatottan dadogta: „Lányok, ne csináljanak butaságot, menjenek fel a tantermekbe, én is felmegyek, és mindent megbeszélünk.” Megszólt Császár Irén osztálytársam is: „De igazgató úr, ha őket kicsapják, akkor mi is hazamegyünk. Nem vagyunk hajlandók olyan iskolába járni, ahol a vallásunkat gyalázzák, és aki a gyalázkodók ellen szól, azt eltávolítják.” „Magát hogy hívják?” – kérdezte az igazgató. „Császár Irén” – felelte ő. Az igazgató úr mellett jelenlévő B. tanár úr nem rejtette véka alá a véleményét. Nagyon szigorúan kiabált, szemteleneknek nevezett bennünket, és követelte, hogy azonnal menjünk föl az osztályokba, mert öt perc múlva a tanárok névsorolvasást tartanak. Aki nem lesz jelen, ugyanarra a sorsra jut, mint a két kizárt.

Ez a hangnem olajat öntött a tűzre. Természetesen nem mentünk fel az osztályokba, hanem fogtuk a táskánkat, és szinte valamennyien kivonultunk az utcára. Pedig nem irányított senki. Csak a bentlakók (kollégisták) mentek fel a tanterembe, hiszen nekik a szállásuk is az épületben volt. De azért akadt köztünk egy áruló is. Miközben a folyosón vonultunk a kijárat felé, láttam, hogy F. Margit osztálytársam felmegy a lépcsőn, nem jön velünk kifelé. „Te nem tartasz velünk?” – kérdeztem. „Én

tovább akarok tanulni egyetemen. Nekem érettségiznem kell.” A bejáró tanulók közül egyedül ő ment fel az osztályba, és várta meg az órára belépő Turcsányi Sipos Margit tanárnőt.

Október 30-án, délelőtt 10 óra felé tehát a sok diáklány csoportokba verődve vonult végig Zalaegerszeg utcáin. Humorosan mondogattuk egymásnak, hogy mi már megcsináltuk a magunk kis októberi forradalmát. A történehez tartozik még, hogy október 30-ára virradóra a kollégiumban valaki piros tintával bemázolta a „nagy októberi szocialista forradalom” plakátját. Egyes verzió szerint le is tépték, de erről mi alig tudtunk valamit. Nem is nagyon kutatták a tettest vagy tetteseket, ennek csak a vallatások során, a későbbiekben lett jelentősége.

A városban természetesen feltűnt, hogy miért van az a sok zárdista lány, délelőtt 10 óra körül, táskájával együtt az utcán? Hamarosan rengeteg ÁVH-s katona jelent meg a városban. Száguldó autóikkal félelmet akartak kelteni. De mi nyugodtan hazamentünk, jó lelkiismerettel azt gondoltuk, hogy igaz ügyet szolgálunk, hiszen szolidaritást vállaltunk kicsapott osztálytársainkkal. A következményekre nem gondoltunk.

A megtorlás nem váratott sokáig magára. Délután 2 órára az ÁVH (Államvédelmi Hatóság) épületébe, a volt csendőrlaktanyába hívtak osztálytársaim közül néhányat. Még a távoli faluban (Bakon) lakó Sipos Kláriért is elment egy ÁVH-s autó, és beszállította Egerszegre, ahol már 8-10 leány várt a sorára. Egy nagy helyiségbe ültették a lányokat, egymástól távolabb levő székekre, hogy ne tudjanak egymással beszélni. Két fegyveres katona vigyázott rájuk. Itt volt a bűnjelként lefoglalt fekete tábla is a vallásos felirattal. Sarlós Mihály hittanár urat is bekísérték az ÁVH épületébe, elkülönítve a tanulóktól. A kihallgatásra egyenként hívták be a lányokat egy külön szobába, és nagyon durván beszéltek velük. Egész délután és éjjel folyt a kihallgatás, és bár tettlegesség nem történt, nagyon félelmetes volt a helyzet. Az egyik kihallgató megállt Kováts Anci előtt, s mint egy Gólem, szétvetett lábakkal, kezében törrel vagy hasonlóval hadonászva, egyik tenyerét csapkodta a törrel és azt ordította: „El fogjuk tiporni, mint egy férget, az apjával együtt!”³ Mindegyiktől azt tudakolták, hogy ki szervezte, ki készítette elő a diáksztrájkot? Valamennyien csak azt tudták felelni, hogy senki nem szervezte, teljesen spontán zajlottak az események. A vallatók azt szerették volna hallani, hogy Sarlós Mihály hittanár vagy az apácák szervezték meg. Erről szó sem volt! A kiváltó ok B. tanár úr előző napi hitellenes provokációja, valamint azt követően a két osztálytársunk kizárása volt. Szörnyű megtorlás, bosszúállás következett: négy leányt, Beledi Máriát, Kováts Annát, Sipos Klárát és Major Mártát az ország összes középiskolájából kizárták. Három tanulót az ország összes líceumából, hármat pedig Zalaegerszeg összes középiskolájából eltávolítottak. Mi, többiek pedig, akik az események „közkatonaí” voltunk, megúsztuk igazgatói megrovás fegyelmi büntetéssel, ami „tűrhető” magatartásjegyet vont maga után, de folytathattuk tanulmányainkat, tanév végén érettségizhettünk.

Ezek után nagyon szomorúan folyt diákéletünk egész tanévben. Gyakran jöttek az iskolába pártbizottsági emberek a megyétől, országos központból, és a minisztériumból is, „átnevelni” bennünket. Ilyenkor leküldtek valamennyiünket a tornaterembe, és az illető „elvtárs” próbálta megmagyarázni, hogy milyen helytelenül cselekedtünk, és hogy ő is sajnálja azt a tíz leányt, akiknek a pályája kettétört, még mielőtt elkezdődött volna. Alig vártuk, hogy az előadásnak vége legyen.

A spontán iskolai szolidaritásból indult sztrájknak az újságírók buzgósága folytán országos híre lett, a minisztériumba is eljutott. Én ennek tudom be, hogy még a tél folyamán olyan intézkedést hoztak, hogy megszűnik az öt éves tanítóképző, a negyedik év végén mindenkinek érettségiznie kell, és felsőfokú tanító- vagy tanárképzőt kell végeznie, ha pedagógus akar lenni. Tulajdonképpen valamennyien vesztesek voltunk, hiszen úgy indultunk, hogy oklevéllel a kezünkben hagyhatjuk el az iskolát, de ezt elzárták előlünk. Hogy mennyire rossz volt a hangulat az iskolában, azt az is mutatja, hogy nem csak a kizárt tanulók távoztak el onnan, hanem év közben még nyolcan a 4. osztályból. Közöttük volt olyan, aki a következő tanévben más iskolában érettségizett, de akadt, aki nem fejezte be a középiskolát.

Nem csak a tanulókat zárták ki az iskolából, hanem tanárainkat is zaklatták. Elsősorban Sarlós Mihály hittanár úrra akarták rábizonyítani, hogy ő szervezte és irányította a diáksztrájkot. Ez nem

sikerülhetett nekik, hiszen nem így történt. De a szüntelen zaklatás, fenyegetések, kihallgatások annyira megviselték, hogy nem mert a megyében maradni, elköltözött Sopronba, nevelőapjához, ahonnan jó ideig ki sem mert mozdulni.⁴ Kovács Sándor megyéspüspök úr azt tanácsolta neki, meneküljön külföldre, mert összeesküvéssel vádolják. Nem hallgatott rá. A szombathelyi egyházmegyében különböző plébániákon szolgált káplánként vagy plébánosként. Előfordult, hogy még meg sem érkezett az állomáshelyére, a híre megelőzte. Még azt is terjesztették róla, hogy gyilkos. Helyenként a pap testvérek is elfordultak tőle. A sok hazugság és gyanúsítgatás annyira megviselte, hogy idegösszeroppanást kapott. Felgyógyulása után Bérbaltavárra helyezték plébánosnak. Ott sem hagyták nyugton, mert nem vállalta a besúgó szerepét, nem állt be békepapnak, egyetlen békegyűlésen sem jelent meg. Végül 1973-ban kénytelen volt nyugdíjazását kérni. Hévízre költözött, ahol gyógykezeltetni is tudta magát, és segített a plébánosnak a papi szolgálatban.

Winkler Klára tanárnő sem maradhatott az iskolában. Bár semmi „bűnt” nem tudtak terhére felróni, mégis bizonytalan időre felfüggesztették állásából a következő indoklással: „Igaz, hogy nem vett részt a fasiszta összeesküvésben, de passzív magatartásával hozzájárult ahhoz, hogy ez megtörténhetett.” Fizetést nem kapott, a várost nem hagyhatta el.⁵ A fegyelmi tárgyalás lezajlása után saját költségén áthelyezték a szentgotthárdi gimnáziumba, 1949 áprilisában. Mellékbüntetésként soros előléptetését 2 évig felfüggesztették. Nyugdíjazásáig a szentgotthárdi gimnáziumban nyert menedéket.

Turcsányi Sipos Margit tanárnővel szemben kegyetlenebbül jártak el. Ő már 1945-től, az apácák idejében is a Notre Dame tanítónőképzőben tanított. Mi, tanulók, rajongásig szerettük. A diákság kivonulása után B. igazgató úr felküldte az osztályokba a tanárokat. Ki-ki oda ment, ahol az órarend szerint órája lett volna. Ez teljesen felesleges volt, hiszen a tantermekbe csak az a 7-8 diák ment vissza, aki bentlakó, (kollégista) volt. Illetve a 4. osztályban, a már említett F. Margit is ott várt. Sipos Marica néni (így becéztük) az osztályba érve megkérdezte tőle: „Na, te kislány, te miért maradtál itt? Talán érdemeket akarsz szerezni?” Ezért a két mondatért távolították el az iskolából kenyér nélkül, nyugdíj nélkül. A legkeményebb megtorlás nyilvánult itt meg a demokrácia hangoztatása mellett. Turcsányi Sipos Margit tanárnő a későbbiekben magánórákat adott a lakásán gyors- és gépírásból, ebből tudta magát fenntartani. Csak nyugdíjkorhatára elérése után, 1961-ben adtak neki lehetőséget a tanításra a zalaegerszegi Petőfi Sándor általános iskolában.⁶

A tanítóképzős lányok szolidaritás motiválta kivonulását és diáksztrájkját helyi és a baloldali budapesti újságok azonnal felkapták, és olyan hazugságokkal tálalták, aminek semmi alapja nem volt. Mindenáron azt sulykolták, hogy a „fasiszta” sztrájkot a hittanár, Sarlós Mihály szervezte, pedig ő ártatlan volt. Nem szervezte senki, teljesen spontán zajlott az egész. Előtte egy órával még mi magunk sem gondoltuk, hogy egy óra múlva már az utcán leszünk, nem törődünk a következményekkel.

Így, utólag azt gondolom, hogy azon a balvégzetű helyettesítési órán B. Henrik ateista kijelentéseivel tudatosan provokált bennünket, hogy felháborodásunkat kihasználva példát statuáljanak nemcsak a zalaegerszegi, hanem az ország összes középiskolás diákjának. Hogy mindenki álljon be a sorba, hajtja meg fejét az új eszmék és hirdetőik előtt. Minden újság a klerikális reakció aknamunkájáról írt. Pl. cikk a Népszava – a szakszervezetek országos lapja – 1948. november 5-i számában. Címe: „Fasiszta diáktüntetésre uszította Sarlós pap-tanár a zalaegerszegi szerzetes nővérek államosított tanítóképzőjének növendékeit.” A Zala című megyei kommunista lap 1948. november 7-i számában megjelent cikk címe: „Mindszenty árnyéka demokratikus iskolánkban”. Szerzője a keszthelyi járás kommunista párttitkára, Gerencsér György, aki két országos napilap előző számban megjelent írásainak gondolatait visszhangozza. Elég primitív módon igyekszik ráduplázni fővárosi kollégáira. Szerinte ez a zalaegerszegi diáksztrájk szoros kapcsolatban áll a hazai és nemzetközi reakcióval, a szántás-vetés területén jelentkező kulákszabotázásokkal, a háborús rémhírterjesztéssel, a klerikális reakció demokrácia-ellenes támadásaival. S akik erre vetemedtek, azok szorososan összeforrtak annak idején a „Hitler-fasizmussal”, kiszolgálva a nyilas rendszert: államosított iskoláinkban a kötelező vallásoktatás órái a politikai agitáció színterei, a „fekete

reakció” robbantásokra, gyilkosságokra uszít, és így tovább. Szerzőnk tollát nem fogja vissza, egyáltalán nem befolyásolja a kétségtelen valóság.”⁷⁷ Itt is a szokásos fenyegetés a kegyetlen végszó: „demokráciánk ellenségeit kiverjük iskoláinkból”.

Ki is vertek közülünk tíz diáklányt és két tanárt. Ezzel még nem nyugodtak meg a kedélyek. Nem lett könnyebb a sorsa azoknak sem, akik „tűrhető” magatartással maradhettek az iskolában, készülhettek az érettségire. Nem csak a párttitkárok és egyéb agitátorok „átnevelő” beszédeit kellett végighallgatnunk, hanem tanáraink is addig nem ismert követelésekkel léptek fel velünk szemben. Most már tudom, hogy nem tehetek mást, tőlük is azt várták el, de akkor ez rosszul esett. Pl. osztályfőnöki órán mindig valamilyen kommunista hőstettéről, vagy a Szovjetunió dicséretéről beszélt a tanár. Természetesen igyekezett minket is bevonni a beszélgetésbe, de kevés sikerrel. Egyik órán a Komszomol dicséretéről, a komszomolisták hőstetteiről beszélt az osztályfőnök. Óra vége felé kiadta a feladatot: Következő órára írjatok fogalmazást ezzel a címmel: „Mi tette rokonszenvesé előttem a Komszomolt?” Miközben ő felírta a címet a táblára, én meggondolatlanul odakiáltottam: „És akinek nem rokonszenves a Komszomol, az miről írjon?” A tanárnő mérgesen rám kiabált: „Az ne járjon líceumba, nem kötelező ide járni! Az menjen el mosogatni vagy utcát seperni. Van sok tiszteletre méltó foglalkozás, amihez nem kell érettségi.” Én elszégyelltem magam, mert láttam, hogy osztályfőnökömet is kellemetlen helyzetbe hoztam. Nagyon félttem, ha ezt most megmondja az igazgató úrnak, akkor engem is kicsapnak. Akkor hiába jártam már nyolcadik éve 18 km távolságról, Salomvárról Zalaegerszegre iskolába, hiába volt szegény szüleim áldozatvállalása, nem lehetek tanító. Szerencsém volt. Osztályfőnököm nem csinált ügyet meggondolatlan bekiabálásomból, nem mondta el az igazgatónak, így tanulmányaimat folytathattam tovább. Isten áldja meg haló porában is Csizsár Jolán tanárnőt, hogy ilyen jóindulatú volt, és nem ártott nekem!

Ebben a tanévben, 1948 őszén szervezték meg minden középiskolában a Diákszövetséget, a későbbi KISZ (Kommunista Ifjúsági Szövetség) elődjét. Iskolánkban is próbálkozott a szervezéssel az egyik fiatal tanárnő, de sikertelenül. Osztályunkban szinte minden számba jöhető leányt próbált egyéni beszélgetésben megagitálni, de a vezetést nem vállalta senki. Diáksztrájkunk és a nagy megtorlás után mégis akadt egy vállalkozó: B. Kornélia. Ő a tanév elején jött hozzánk máshonnan, soha nem tudtuk meg, hogy azelőtt hol járt iskolába. Az internátusban lakott. Feltételeztük, hogy meghatározott céllal küldték közénk. Nem is ment velünk semmire, szívből utáltuk valamennyien. Szerepe inkább csak az volt, hogy az iskolát képviselte és mocskolta a különböző párt, diákszövetségi és egyéb összejöveteleken.

Sok megpróbáltatás és lelki teher után csak elérkezett június közepe, az érettségi ideje. Hogy milyen jóindulatú volt velünk szemben a vizsgabizottság, mennyire számon tartották a „mi kis forradalmunkat”, jelzi a következő tény: a 4. osztály 35 tanulójaiból 15 megbukott, az 5. osztály 31 tanulójának képesítő vizsgáján pedig 13-an buktak meg.

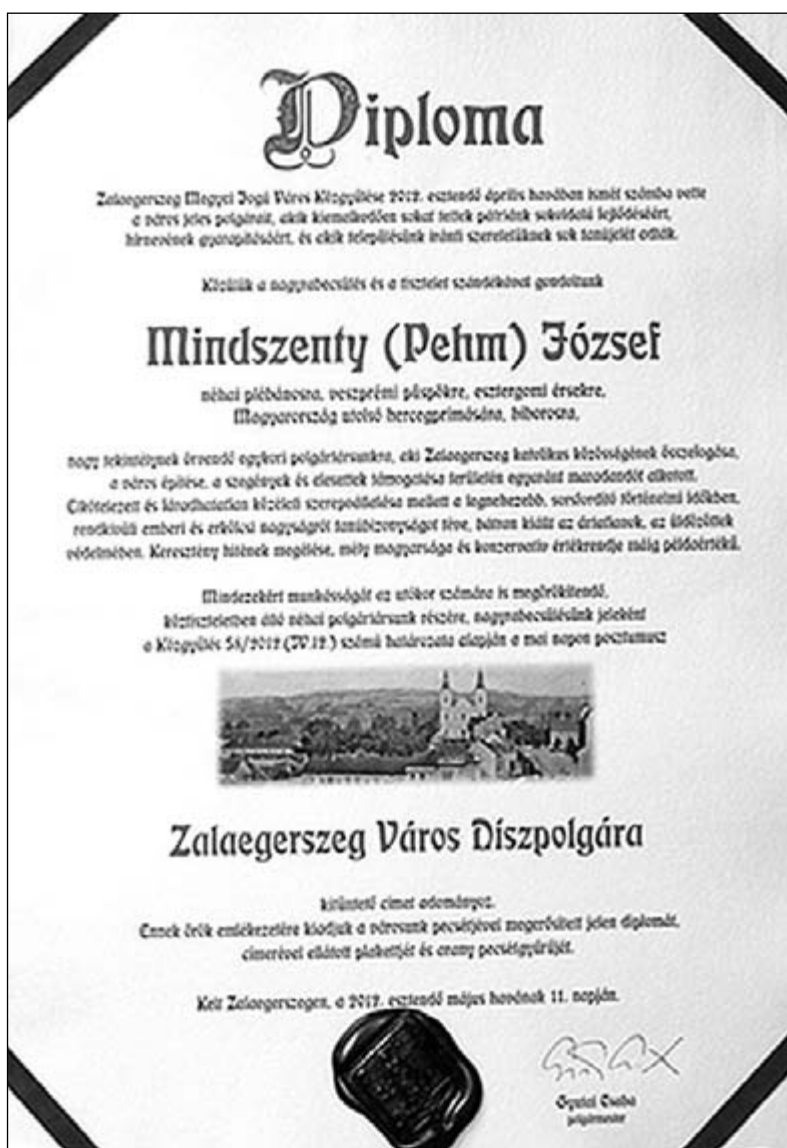
Hogy miként alakul az életünk, ha nem provokált volna bennünket B. Henrik, arról csak halvány elképzeléseink vannak. Ám a váratlan lázadásból fakadt, vállalt nehézségeket legyőzve, erős akarattal néhányan mégis elértük, hogy pedagógusok lehettünk. Jómagam már felnőtt fejjel, két gyermek anyjaként levelező úton végeztem el Pécsen, a pedagógiai főiskolán a matematika-fizika szakot, és lettem tanár, majd iskolaigazgató Salomváron. Így azt a munkát végezhettem, amire gyermekkorom óta készültem, és amiben örömmel lettem.

1948-49 vészterhes napjaiban nem gondoltuk, nem gondolhattuk, hogy 45 év múlva a zárdába visszatérhetnek a Notre Dame nővérek, hogy újra láthatjuk, megcsókolhatjuk egykori kedves tanárainkat, osztályfőnökünket. 1993. augusztus 1-jétől megindult a tanítás a visszacapott zárda épületének egy részében, később az egészben az apácák irányításával és világi tanárok közreműködésével. Általános iskola és gimnázium is működik a Mindszenty József viselő intézményben. Azóta mi is itt tartjuk az évente megrendezett érettségi találkozóinkat. Megnyugodva gondolunk vissza utolsó diákévünkre, hiszen 1948. október 30-án nem ijedtünk meg a fenyegetéstől, hanem megtettük, amit jó lelkiismerettel meg kellett tennünk.

Jegyzetek:

(Endnotes)

- 1 Beledi Mária visszaemlékezése: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 1997. 3-4. szám
- 2 Major Márta visszaemlékezése: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 1997. 3-4. szám
- 3 Kovács Anna visszaemlékezése: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 1997. 3-4. szám
- 4 Sarlós Mihály visszaemlékezése az érettségi találkozónkon
- 5 Winkler Klára visszaemlékezése: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 1997. 3-4. szám
- 6 Winkler Klára visszaemlékezése: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 1997. 3-4. szám
- 7 Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 1997. 3-4. szám

Mindszenty József Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium

Pahocsa Júlia

Mindszenty József bíboros hercegprímás életpéldája és szellemiségének rám gyakorolt hatása

1. Prológus

Én, mint a Mindszenty Általános Iskola és Gimnázium végzős növendéke, szeretném pár gondolattal kifejtetni, érzékeltetni, hogyan is kerültem mélyebb lelki kapcsolatba Mindszenty József bíborossal.

2008-ban nagy dilemmám volt, hogy a 8. osztály befejezése után hol is folytassam tanulmányaimat. Felvételt nyertem a Patrona Hungarie Leánygimnáziumba Budapestre, de édesanyám úgy gondolta, hogy nagyon nagy távolságra kerülök a szülői háztól, így, 14 évesen. Ezért azt javasolta, nézzem meg az egerszegi lehetőségeket is. Zalaegerszegen ekkor két gimnáziumot jelöltem meg, a Zrínyi Miklós Gimnázium matematika tagozatát és a Mindszenty József Gimnázium francia tagozatát.

Szinte minden ismerősöm, barátom a Zrínyi Miklós Gimnáziumot ajánlgatta. Édesanyám mondta: „Imádkozz kislányom és úgy dönts!” S én egy magányos, csöndes sétát tettem kis falum utcáján, egy vasárnap délután elmélkedve és hazaérve közöltem: „Mindenképp egyházi intézményben szeretnék tanulni, tehát a Mindszenty József Gimnáziumot választom.”

Véletlenek nincsenek. A vasútállomás felől felnézve nagyon tetszett a szép, impozáns épületegyüttes (*6.1. melléklet*), amely ma is hirdeti az alapító Mindszenty bíboros úr nagyságát. Az épületbe érve, a folyosókon megfogott a belső miliő, az a sajátságos hangulat, ami szinte áradt a helyiségekből és érzékelhetővé tette az imádságos lelkületet, az Isten jelenlétét. S megfogott az a tudat, hogy a mi csodálatos névadónk, Mindszenty bíboros úr is sokszor járt itt és misézett e falak között.

Nagyon-nagyon örülök, hogy ezt a gimnáziumot választottam, ahol igazi keresztény szellemiségben és nagyon jó közösségben tanulhatok, fejlődhetek, amint azt bíboros úr is megálmodta.

A kapcsolatom Mindszenty hercegprímással az idei évben mélyült el. Bíboros úr születésének 120. évfordulója tiszteletére több rendezvényt is szervezett iskolánk és Zalaegerszeg Város Önkormányzata, amelyeken mi is részt vettünk. Kiállítás, konferencia, ünnepi szentmisék, amelyek mind méltatták Mindszenty hercegprímás személyiségét, fantasztikus életművét, életútját. Igazából most ismerem meg sorsának, küldetésének történelmi háttérét, most láttam meg emberi nagyságát, hitének mélységét, határtalan elköteleződését Isten és a magyar nép mellett. Teljesen szívembe zártam Őt, lélekben egyesültem Vele, és úgy éreztem, írnom kell Róla, az Emberről, a Lelkipásztorról, aki a XX. század egyik legnagyobb Apostola.

Az ünnepségsorozat kiemelkedő eseménye volt 2012. március 30-án délelőtt a bíboros úr születésének 120. évfordulója tiszteletére rendezett ünnepi szentmise a Mária Magdolna templomban, amelyet dr. Veres András megyéspüspök és dr. Konkoly István nyugalmazott püspök celebráltak. (6.2. melléklet)

Mindszenty-
emlékmise

A belvárosi járókelők megilletődve, csodálattal nézték, ahogy a Zárda utcai Mindszenty Iskolától a főutcán végigvonult 120 hófehérbe öltözött ministráns fiú a Főtemplomhoz, a menet élén drága Jézus Krisztusunk keresztyével. (6.3. melléklet) És a Nap ragyogott az égen.

Abban a személyes megtiszteltetésben volt részem, Istennek hála, hogy iskolánk tanuló ifjúsága nevében könyörgést mondhattam ezen ünnepi eseményen.

És még egy nagy ajándék volt ezen a szép szentmisén. A Lentiben élő Balás Endre nyugalmazott ének-zene tanár gyönyörű Mindszenty Misét komponált a bíboros úr tiszteletére, amelyet e szertartáson bemutatott iskolánk kórusa. Csodaszépen hangzott a többszólamú ének. A fennkölt dallamok átjárták lelkünket, és szinte érzékelnünk véltük a megdicsőült mártír szellemiségét, jelenlétét. Eufórikus pillanatokot éltünk át.

Ugyancsak gyönyörű alkalom volt 2012. május 11-én az ünnepi szentmise az egerszegi Főtemplomban, amelyet dr. Márfi Gyula érsek és dr. Veres András püspök celebráltak bíboros úr tiszteletére. (6.4. melléklet) Utána következett a város dísztermében az ünnepi közgyűlés, ahol is Mindszenty József bíborosnak

Ministráns vonulása a Mindszenty iskolától a Nagytemplomba

posztumusz Zalaegerszeg Város Díszpolgára kitüntetést adományozott a közgyűlés, amelyet jelképesen a mi lelki atyánk, Stróber László apátplébános vett át. (6.5. melléklet) Felemelő érzés volt. Könnyes szemeket láthattam körülöttünk. S ezen ünnepi pillanatokban elszavalta iskolánk egyik diákja, Szabó Imre nagy átéssel Péntek Imre, városunkban élő, József Attila-díjas költő Mindszenty bíborshoz írott versét. (6.6. melléklet) Csodálatos költemény, szív mélyéig hatoló, igazi ajándék; méltó bíboros úr szellemiségéhez. Ennek hatására megszólalt lelkemben egy dal, mintha bíboros úr dalolná:

„Értem, Uram, messziről jöttél,
bennem álmodt és fényt reméltél.
És akkor engem nevemen hívtál.
A bárkám már elhagyva végleg.
Már csak Néked, csak Teérted élek.
Minden percben már követlek Téged,
és a vágyam Téged szeretni hív.”

Majd egy bensőséges Mindszenty ünnepségen szeretném is ezt Neki elénekelni.

Áldassék az Ő neve mindenért!

2. Mindszenty József hercegprímás életútja röviden

„Mindszenty József (Csehimindszent, 1892. márc. 29. - Bécs, Ausztria, 1975. máj 6.) bíboros, esztergomi érsek. Eredeti neve Pehm volt, amelyet 1942-ben változtatott Mindszentyre. Földműves családból származott. A középiskolát és a teológiát Szombathelyen végezte. 1915-ben szentelték pappá. Felsőpatyra került káplánnak, majd 1917. január 26-tól a zalaegerszegi főgimnáziumban hittanár. A Tanácsköztársaság idején internálták. 1919. október 1-től vette át a zalaegerszegi Mária Magdolna plébánia vezetését.

1944 márciusáig működött Zalaegerszegen. Meghatározó egyénisége volt a város közéletének. Ferences kolostort és templomot épített, Notre Dame apácarend anyaházat, papi otthont, plébániákat, elemi és polgári iskolát és tanítóképzőt hozott létre. Restauráltatta a nagytemplomot, bővítette a kultúrházat, szeretetházat létesített. Közbenjárásával Göcsejben 11 templom, 7 kápolna, 14 plébánialakás épült, s 18 lelkészség létesült. Azt hirdette, hogy a nemzetet a keresztény és szociális eszmék gyakorlati megvalósítása emelheti fel. Közben 1921-től kerületi esperes, 1924-től címzetes pornói apát, 1927-től püspöki biztos lett. Újságot szerkesztett, könyveket írt. 1944 márciusában 27 évi zalaegerszegi tevékenység után hagyta el a várost. Serédi Jusztinian veszprémi püspökké szentelte. Még ez évben több dunántúli főpásztor nevében memorandumot nyújtott be a nyilas kormányhoz, amelyben kérték, hogy a Dunántúlt ne tegyék harcok színterévé. Ezért 1944. november 27-én 26 papjával együtt letartóztatták és bebörtönözték. Sopronkőhidára került, ahonnan a háború végén szabadult. 1945. október 2-án XII. Pius pápa esztergomi érsekké nevezte ki, majd 1946-ban bíborosi rangra emelte. 1948. december 26-ig gyakorolhatta hivatását, ekkor a köztársaság megdöntésére irányuló bűncselekmény vádjával letartóztatták. Életfogytiglani fegyházra ítélték, majd Felsőpetényben volt házi őrizetben. Az 1956-os forradalom kiszabadította, de november 4-én az Amerikai Egyesült Államok nagykövetségére kényszerült menekülni. 1971. szeptember 28-áig tartózkodott a nagykövetségen. Ekkor hagyta el Magyarországot, s Bécsben telepedett le. 1974-ben hivatalosan is felmentették az egyházmegye kormányzása alól. Bécsben hunyt el, Mária-zellben temették el. Végakarátának megfelelően hamvait 1991. március 4-én hozták haza, s helyezték el az esztergomi bazilika kriptájában. Zalaegerszegen emléktábla, s általános iskola és gimnázium őrzi nevét.”¹

3. Mindszenty (Pehm) József 25 éves zalaegerszegi szerteágazó apátplébánosi tevékenysége, személyes visszaemlékezések alapján.

3.1. Visszaemlékezés dr. Bucsis Gyula tanár és történész személyes emlékiratai alapján

Tanár úr személyes jó barátságban volt Mindszenty bíboros úrral Zalaegerszegen 1927 és 1944 között.

Emlékezéseit eddig még nem ismertük.

Az Isteni Gondviselésnek köszönhetően, ehhez az anyaghoz kutatásaim során a Lentiben élő Tantalics Béla helytörténész révén jutottam hozzá, amelyet még sehol nem publikáltak. E személyes iratot neki pedig ez évben küldte Bucsis Gyula fia, a Brémában élő dr. Bucsis Lóránt.

Idézetek az 1960. novemberében és decemberében Bécsben papírra vetett visszaemlékezésből:

„Nem halaszthatom tovább emlékeim megörökítését Mindszenty József ez idei magyar hercegprímással kapcsolatban. 1927. dec. 1-től 1944. aug.-ig voltam vele átlag 2 hetenként 10 – 30 percnyi érintkezésben. Az elmúlt 16 – 17 esztendő kezdi elmosni az emlékek friss erejét, hangulatát. Ideje, hogy íráshoz lássak, s amit betűkkel oly hiányosan lehet, a jövő számára családomnak is megörökítsem.”²

„...első találkozásom óta láttam a bíboros személyének értékét, s hamarosan azt is, hogy magasztos történelmi jövő hordozójával adatott ismeretségbe kerülöm.”³

„Mindszenty kardinális ma 68 éves, s a budapesti amerikai követség védelmében raboskodik. A történelem nem zárult le, de az eddigi események elegendők, hogy az ő világraszóló hatása szembeszökő legyen. 10 – 20 éve többször hangoztattam családom előtt, hogy majdan büszkék lehetünk, ha csak a legkisebb emlékeréklyét is bírjuk e nagy emberről.”⁴

1 Zalai életrajzi kislexikon, 1997., 146 – 147. o.

2 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 1. old.

3 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 1. old.

4 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 1. old.

„Én 1927, aug. hóban kerültem Zalaegerszegre, a fiúgimnáziumba... 1927. dec. 1.-én Oszkár-napi vacsorán a nagyemlékű tanártársam, Suszter Oszkár Batthyányi-utcai lakásában személyesen is megláthattam.”⁵

„A névnapi szerény vendégség folyamán az alkalomhoz képest, apáturunk szeretetre méltó lovagi egyénisége, üde előadásmódja s vas megyeies huncutkodó-kötekedő játékosága tett rám emlékező benyomást. Ma is előttem lebeg, mily humoros és szemléletes epikával mesélte el Czobor Mátyás polgármester úrral történt ausztriai nyaralását...”⁶

„Néhány hét múlva aztán magához hívatott. Levelet vette elő, amelyben katolikus egyetemisták felkérték, hogy a Foederatio Emericana helyi konventjét alakítaná meg. Magam már évekkal azelőtt a Foederatio tagja voltam s az u. n. öregurak megszervezésében először engem szólított. Megbeszélésünk alkalmával kijelentettem, hogy teljesen kész vagyok mellette állni s szerényen végezni a rám váró feladatkört. Úgy rémlik, ez alkalommal készítettük el a tekintetbe jövő akadémikusok listáját s feltűnt, hogy mennyire gondosan írja a neveket s címeket. Én addig 2-3 éven át soha a doktori címemet ki nem írtam és kevésbe vettem. Ha az óta akadémiai grádusomat nevem alá kiteszem, erre a kis gyengeségre akkor ott Mindszenty szoktatott.

További értekezésünk aztán jórészt az Emericana szervezésével kapcsolatban történt. Kezdetben minden másnap – harmadnap akadott megbeszélni valónk, mivel a titkári teendőik végzését vállaltam, ami fiatal ember lévén, megfelelőnek is látszott számomra.”⁷

„Bizonyos, hogy a legnagyobb döntő hatást az apát úr első emericánás találkozásunk alkalmával tette rám. Lénye s modora teljes ragyogásában megmozgatott. A személyes integritás, mélység oly módon s oly boldogítólag inspirált, mint ami a zenei vagy festői műrecek átélésével azonos. Valahogy boldogítólag elvarázsolt. Hasonló élményem főleg 1948-ban volt vele, amikor mint hercegprímás másodsor jelent meg közöttünk.

Nyert benyomásomat másnap elmondottam akkori igazgatómnak, Péterffy Bélának, aki lelkesen hallgatta szavaimat s megjegyezte, hogy semmiféle rossznyelvűség nem található kivetnivalót az apát úr életében.

A szervezési előkészületek kapcsán emlékszem, hogy mily alaposan s nyugodtan mérlegelte az emberek kvalitásait. Emlékszem, hogy az előírások értelmében egy tekintélyes s gazdag urat kellett u. n. protektornak felkérni. Végre a derék s nagyintelligenciájú gróf Károlyi György zalaszentgróti földbirtokos személyében állapodtunk meg.”⁸

„Aztán pár hó múlva elkövetkezett a megalakulás díszes aktusa. Az Egerszegre érkezett fő-fő szervezők: Schwartz Elemér cisztercita professzor, Anonymus, - Szentgyörgyi Elemér ügyvéd, Chatth Béla postaigazgató, aztán valami államtitkár s még 1-2 úr. Az állomáson az apát úrral vártuk őket.”⁹

„Azután a megérkezett pestiekkal a plébániára hajtottunk, ahol a többiekkel együtt engem is vacsorára látott. De ő nem tartott velünk: szombat este volt, s ő elfoglalta szokott helyét a gyóntató székben. A házi gazdai tisztséget az egyik káplán látta el. No, emlékezetes egy vacsora. Bizony, bizony egyszerű volt – államtitkáros vendégséghez képest.”¹⁰

„... s amilyen egyszerű volt az apát úr az ételben, a lakása is hasonló. Munkaszobája egészen egyszerű bútorzatú meszelt szoba, ahol engem is leginkább fogadott.

5 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 2. old.

6 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 2. old.

7 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 3. old.

8 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 3 - 4. old.

9 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 4. old.

10 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 5. old.

Lehet, hogy dátumaimban itt-ott néha tévedek. Hazánkban Pinkamindszenten van a Conventus Zaladiensis szép zöldkötetes és gondosan vezetett jegyzőkönyve, melyet gondosan meg kell őriznünk, mert ez a családi legfőbb ereklyénk s nemesi levelünk s benne a leggyakoribb név: Pehm József, a Conventus Zaladiensis Nagyura.”¹¹

„Az apát úr először 1919-ben hurcoltatott politikai ill. kommunista fogságba. Akkor az ellenforradalmárok a keresztény Magyarország kiépítésére tettek fogadalmakat s szóttek szép álmokat. A 10 éves évfordulón, a vasúti étteremben tartott emléklakomán – mint a helyi lap hozta – ezt a leverő megállapítást tette az apát úr: „Elképzeléseinknek csak 10 százaléka ha megvalósult.” Lehet, hogy a mi kis emericánás körünkre is gondolt. Elég az, hogy az ő buzgalma a visszaesések s csalódások nyomán se lanyhult.”¹²

„Az egyik alkalommal a Gosztonyi vendéglőben tartottuk a konventet. Nem lévén külön szoba, a távolabbi asztaloknál egyéb vendégek ültek Többet nem engedte meg, hogy ott tartsuk az összejövést: rangkérdésből. Hasonlóképp otthagytuk a Bárány-szállóbeli termet, melyet ugyan a casino-egylet bérelt, amikor ellentétek fejlődtek ki közöttük s a tulajdonos, Szép Ferenc dúsgazdag aposztata pap között. Ezek voltak szavai: „Nem mehetek olyan ember házába, ahol a gazdának nem köszönhetek.”¹³

„Nem voltam szemtanúja, de hallottam enyhébb fenekedőktől, hogy akik plébános úrnak szólították, azokat kioktatta: „Nagyságos apát úr vagyok.” A fejszóválókat ma már meg lehet nyugtatni: Nem csupán a közelség termékeny, hanem a távolságtartás is az lehet. Ellenfelei alig akadtak, de akiket választásokon s itt-ott kibuktatott vagy kioktatott, azok persze kisebb alkalmi oldalvágásokkal vettek elégtételt. S megjegyzéseik között emlékeztetre érdemesnek látszik egy zseniális apercu, amit ugyan nem általánosan, de néhányszor hallottam: „Pehm Jóska, a zalai láma.” S ma, a dalai láma vezérsege s menekülése, valamint Mindszenty sorsára gondolva, meg kell döbbernünk a fenti szón: „a zalai láma”. S ez 20 -25 évvel ezelőtt!”¹⁴

„Egyszer szóváltás és kis feszültség keletkezett közöttünk a következőképp: Az egyik összejövetel előtt 5 perces késésemet állapította meg. Én valahogy úgy feleltem, hogy ebben ő is felelős volt, de ma nem emlékszem, hogyan. „Nem illik válaszolni.” – jegyezte meg erre. Én pedig igazam érezve, uralkodtam magamon, bár feszültség keletkezett közöttünk, Fel kellett tételeznem a szituációból, hogy csak elvétel volt a szava. Azért elhatároztam, hogy a legközelebbi utcai találkozás alkalmával már 10 lépérről köszönök neki. Megjártam, mert ő már 15 lépérről köszönt.”¹⁵

„Volt alkalmam csendes vitára is vele.”¹⁶

„Egykor pedig az emericánás gyűlés akadémiái részében gróf Keyserling Hermann kedvező magyarság értékelését, s Spengler történetészmeletét ismerttettem. Ő szigorúan hallgatott s nem vett részt a meginduló eszmecsereben. Tudom azért, hogy ekkor már jó előkészület nélkül nem emelt szót, - másrészt kihangsúlyoztam Apponyi s Keyserling barátságát s ezzel fedeztem magam előtte.”¹⁷

„Mert a nagy Apponyinak természetesen tisztelő híve volt ő is. Halála idején nagy gyászbeszédet tartott emléke felett a városházán. Hatalmas szózat volt ez. Az ősz Toldi Miklóshoz hasonlította Apponyi grófot, aki hajlott korban visszaszerzi a címet az idegentől, s ezzel megmenti a nemzet becsületét.”

11 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 5. old.

12 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 6. old.

13 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 7. old.

14 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 8. old.

15 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 9 - 10. old.

16 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 10. old.

17 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 10. old.

„A gimnáziumi kápolna első miséjén mondott szavai élnek még bennem, amikor szenvedélye teljes hevével kitört mindenféle bolsevizmus ellen.”¹⁸

„Szónoklataiban szép magyaros nyomatékozással, a megfontoltság éreztetésével beszélt. Szemeit néha nem a hallgatóságra, mint inkább egy feltételezhető eszmére szegezte, mint aki lelke háttéréből szól. Mozdulatai illők, s nem nagyszámúak, arca a szellemi ember nemes vonalaival válik ki, nagy dióbarna szemeiben erély, s fölény nyilvánul meg, arckifejezése olykor kissé komor.

Írt mintaszerű beszédeket is, - egyet megtanultam tőle s előadtam mise után a barátok díszkertjében.”¹⁹

„Nyelve tiszta jó magyar ejtés, vasmegeyi jelleg nélkül. Csak az Üdvözlégy-ben ejtette a Mária szót olaszos akcentussal, Marija, s az i-betűt hangsúlyozta.”²⁰

„Egyik legszebb orációját Tabódy Tibor főispáni beiktatása alkalmából mondta, az első padosor előtt állva a megyeháza dísztermében. Magam is ott voltam egész osztállyal, - épp akkor tanultuk a szónoklattan. Emlékszem, hogy beszédének megindulásában a megyei levéltárban őrzött s Hunyadi Jánostól származó latin levelet idézte hosszasan, amelyben a nagy törökverő az akkori főispánnak adott alapos utasításokat. Mily remekül illett ez az alkalomhoz.”²¹

„1938-ban könyvecskét írtam a diákjaimnak Adyról. Megküldtem a kis füzetet a Prelátus úrnak is s levélben köszönte meg azzal a megjegyzéssel, hogy nem tartja magát Ady hívének. Pedig a „Vér és Arany” idézte is a szöszéken, - persze remek cáfolat kíséretében.

1939-ben maturánsaimnak Prohászka-ról komponáltam ugyancsak hasonló iratot - érettségi tételnek. Ebben a sorok között Mindszentyre is erősen s tudatosan céloztam, amikor ezt írtam: „S a nyitottabb szemű figyelő tudja, hogy a nagy püspököt áhító itteni tanítványok ekkor nyerték meg végső lovagá ütésüket és megerősítésüket, hogy már többé meg ne tántorodjanak a rájuk váró kiállásban.” Ezt írva, Mindszenty nagy sorsútját előlegeztem azzal a játékos szándékkal: „Lássátok, mindezt előre megmondtam.”

Az egerszegi szóhadgyományból tudom azt, hogy Prohászka az 1927 évi Szociális Misszió Társulati jubileumon a program során közös nyílt megbeszélést is tartott. Az elnök a fehérvári püspök volt, de hamarosan átkerült a parlamenties tárgyalás vezetése Mindszenty kezébe. S a zárás után így szólt neki Prohászka: „Apát úr, Ön született elnök.”²²

Jancsó Benedek kórházigazgató egyszer így nyilatkozott a Megváltóról: „Az a göndör hajú szőke zsidógyerek.”²³

Ez a szó valami mende-monda révén a Prelátus Úr értésére jutott, s ő elhatározta, hogy a fennálló magyar törvények értelmében bírói úton vesz elégtételt a közhelyen történt otromba beszédért.”²⁴

„Úgy értesültem, a pertárgyalás meg is történt. Az ilyesmi szokatlan dolog volt. Többen feleslegesnek s nem egészen ranghoz illőnek tartották a lépést. Ámde ma látjuk: kényelemből nem szabad a kötelesség elől kitérni. Jancsó valami enyhe, bár megszegyenítő ítéletet kapott, aki ezt mégse tudta feledni, mert még a primás fogsága idején is úgy nyilatkozott előttem, hogy megrökönyödtem: „Ha Mindszenty nem lenne olyan veszedő, nem került volna börtönbe.” Későbbi időben azonban Jancsót nagy meglepetésemre, láttam a vasárnapi misén a kórház kápolnájában, ahol rézlappal megjelölt ülőhelye is volt.”²⁵

18 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 10. old.

19 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 11. old.

20 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 12. old.

21 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 12. old.

22 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 12 - 13. old.

23 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 14. old.

24 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 14. old.

25 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 14. old.

„Sokszor mondogattam: „Aki őmellette csak egy gyufaszálat is odább tesz, ő azért akár a tűzbe is elmegy.””²⁶

„1934. máj. 26-án született Tibor fiúnk a szombathelyi klinikán. Meglátogatásáról boldogan térve haza, Egerszegen felkértem apátplébános urunkat, hogy vállalja el keresztelését. Szívesen beleegyezett, s mintegy 10 nap múlva a szertartás az egerszegi nagytemplomban meg is történt. Utána jó kívánságait fejezte ki, s hozzálátott az anyakönyvi bejegyzéshez. De bár 7-8 éve állandó érintkezésben voltunk, 2-3 szó feljegyzése után letette a tollat, kicsit gondolkodott, s így szólt: „Itt van a házassági lapjuk?” Nem volt ott, s erre úgy intézkedett, hogy csak a házassági lap bemutatása után történhetik meg a bejegyzés.”²⁷

„Hogy e kereszteléshez emléktárgyunk is fűződjék, megkértem arra, engedné meg, hogy az öregtemplomban levő Szent István s Imre-képet Vertetics József nevű III. osztályos diákkal olajban lemásoltassam. Készségesen beleegyezett, a munkát maga is figyelemmel kísérte. Később, 1938-ban, a képet a városházán tartott ünnepélyen a főhelyre kitévette a Szt. István év alkalmával.”²⁸

„Megemlítem azt az általam hallott esetet, hogy Mindszenty egykor az egyik faluban találkozott Rohn Ernő nevű káplánjával, aki 2 üléses motorjával vetődött oda, s a hátsó ülést felkínálta hazafelé az apát úrnak. Mivel azonban annak aggályai voltak a honestum decorum felől, végül abban állapodtak meg, hogy Rohn a város végéig viszi magával, s ő onnan aztán majd gyalog besétál.

A mende-monda kerülésével sokat törődött, s úgy hallottam, nem volt arra sem hajlandó, hogy parádés fogatát az apácáknak csak rövid időre is odaadja. Emlékképp megemlítem, hogy engem még legénykoromban maga mellé ültetett hintájába, akkor is, most is örömmel gondolok rá: kitüntetés volt s ma még inkább az.”²⁹

„A napevő-diák olyan fiút jelentett Zalaegerszegen, aki a kath. intézmények tagjaitól a hét egyik napján élelmezésben részesült. Így mintegy 50 – 60 diák vagy több tudta elvégezni a gimnáziumot. Ennek az akciónak ő volt a lelke, s úgy tudom, ő is áldozott a legtöbbet.”³⁰

„Amikor pedig a Muraköz felszabadult, onnan összekerestetett 7-8 fiút ottan, akik érdemeseknek látszottak, s őket hozzánk a gimnáziumba íratva, tartásukról önmaga gondoskodott s szigorúan fogta őket. Az volt a szándéka, hogy jó magyarokat neveljen belőlük.”³¹

„1938 körül lehetett, amikor az év elején hallom az igazgatómtól, hogy a bölcséleti stúdium vezetését én fogom átvenni. Meglepődtem, de okát nem kérdeztem az új beosztásnak. Arra gondoltam, tán azért, mert néha láttak valami történetbölcséleti könyvvel. Csak évek múlva közölte velem a hittanárunk, hogy a nevelésileg oly fontos tárgy tanításától Mindszenty József akaratából üttötte el a főigazgató B. Henrik nevű kollegámat. Ez 19-es kommunista volt, de 29-ben kegyelemben részesült. Persze nagyon-nagyon leplezte magát és simult, de tanítás közben többször elárulta magát, s kommunista ízű megjegyzéseket tett. Erről mi, a tanárok nem tudtunk, de Mindszenty igen és ... intézkedett.

Lehet, hogy B. 1945-ben, amikor ellenem tört s nyugdíjaztatott, ezt a leváltást bosszulta meg, mert hisz a pimasz alattomosssal semmi személyes összetűzésem nem volt előzőleg.”³²

„Volt kocsisának, Németh Ferenc bácsinak a házában laktunk, mint fiatal házások 1932-33-ban. Ennek felesége Bábi néni, aki alighanem szakács is lehetett egy ideig a plébánián, mondta el, hogy

26 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 15. old.

27 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 16. old.

28 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 16. old.

29 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 17. old.

30 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 17. old.

31 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 18. old.

32 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 18. old.

Csehimindszenten rablók jártak volna az apát úr nővérének házában, s a ruhásszekrény tartalmát teljesen ellopták. A károsult asszony arra gondolt, hogy fivérét kérje meg segítsen most rajtuk. Ő azonban ezt a kérést visszautasította: „Ahogy egyszer megszereztétek, másodszor is megszerezitek majd.” Nem családi birtoknak tekintette javadalmaikat.³³

„A rendezhez s törvényhez való ragaszkodást láttam abban is, amikor arról tettem említést, hogy a Conventus Zaladiensisben ne adjunk okot a felekezeti versengésre. Ezt helyeselte is a következő megjegyzéssel: „Másét nem bántjuk, a magunkét nem engedjük.”

Leírom még egy szavát, amikor a Konvent megválasztásáról volt szó, más indítvánnyal szemben ő a következő s részére jellemző s helyes szentenciát fogadtatta el: „Aut recte, aut nihil – vagy helyesen vagy semmit.”³⁴

„Tudom, akadtak nézeteltérései, miként velem is két kis esetben, másokkal nyilván nagyobbak. S valószínű, hogy vád is érte, büszke, gőgös, sőt veszekedő természete miatt. Pedig nem is a dolog. A jogos magyar büszkeség nyilván megvolt benne s megvan most is, de a büszkeség nem gőg. S hogy engedni tud, azt igenis nem egyszer bebizonyította. Ennek tudom tulajdonítani, hogy 1943 nyarán és telén – mint véletlenül a püspökség közlönyében láttam, talán minden lemondható rangjáról lemondott – így, emlékeztetem szerint, az esperességről is. S amikor akként megalázkodott, menten erősen felemelte az Úristen: 1944 márciusában veszprémi püspökké nevezte ki a Pápa őszentsége. Hogy Toldiékhoz hasonlítsam magam, akiket ő is igen szeretett, mi is úgy örvendeztünk kinevezésén, mint az öreg Bencze Miklós győzelmének.

Anyuval együtt elmentünk a búcsúzási prédikációjára. A templomtól házáig kísértük többen, s a küszöbén meleg tekintettel vett tőlünk búcsút, hogy a következő percekben aláírja lemondását zalaegerszegi megbízatásáról, s most már országos jelentőségű hivatalt vegyen át.”³⁵

„Aztán még kétszer láttam: 1946-ban nyáron, amikor mint hercegprímás az egerszegi Apáca zárda udvarán tábori mise keretében szólt a nagy sokaságnak – utoljára pedig 1948 szept. 12-én – amikor a Mária-év eszedklő országjárása közben az egyháznagyokkal –, mint a régi királyok kíséretükkel – utoljára jött el Zalába, ahonnan a két napos szakadó esőben, néha mezítláb és legtöbbször sárosan, keresztek s zászlók alatt gyülekezett a töménytelen szegény nép. Egyesek 60 000 emberről beszéltek, a vörösek pártja pedig láthatta, hogy nekik itt nem fog babér teremni.

Az előző éjszakát Zalaapátiban töltötte, s mikor autóján megérkezett, a két napos eső felhői épp felszakadoztak. Ott álltam a megyeházzal szembeni soron, ott szállott ki. Mint az előcsillanó napsugár, ő is fiatalosan s egészségesen mosolygott, piros talárjának reflexei játszottak az arcán. S a szép színhatást fokozták az utcaszegély pompázó, gazdag virágjai s a bólogató, üde ostorfák ringó zöld ágai. Mint gyermek az édesanyjai házhoz, úgy érkezett meg újra s utoljára Egerszegre. Semmi aggály, semmi félelem a jövő előtt, s ez csodálatos volt előttem.

A délutáni kultúrértekezlet alatt az apátság erkélyén foglalt helyet az egyházi főemberekkel. Borbély, jezsuita rendfőnök szép szavai után ő intézett szót a tengernyi néphez. Jaj, de keserves volt hallanom, amikor a kérdeznivalónkra látszott felelni: „Tudjátok meg, hogy ide a török elleni felszabadító háborúkat kivéve, amikor a nyugati hatalmak valóban segítettek nekünk, máskor a Boldogságos Szűz Máriát kivéve, senki segítséget nem hozott.” Ezzel Mindszenty tudatta – legalább is velem –, hogy amerikai segítségre senki ne számítsa a bolsevisták ellen. Ennek ellenére, mint fiatal s bizakodó, versenyre induló atléta, ifjú tüzzel s lendülettel beszélt: „El fog múlni az új köszöntés, a „Barátság”, meg a „Szabadság”, miként elmúlt a „Szebb jövőt” s a „Kitartás” – de meg fog maradni örökké a „Dicsértessék Jézus Krisztus” – válaszoljatok rá!” S a sokaság egyetlen emberként felelt: Mindörökké Ámen.”³⁶

33 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 19. old.

34 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 20. old.

35 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 20 - 21. old.

36 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 21 - 22. old.

„A nagy beszéden kívül fogadta még a hercegprímás kisebb megbeszélésre a két egyházközség vezetőségét is a főplébánia udvarán. Ott mindnyájunkkal kezét fogva üdvözölt bennünket, s mi gyűrűjét megcsókoltuk a kezén. Engem is: Üdvözlöm Tanár Úr – szóval köszöntött vissza. Azután pódiumra állva kis allokúció következett, derűsen azzal kezdte, hogy mintha öregebbek lennének a régi egerszegi hívei. Majd vallomást tett magáról: „Én csak azt fogom tekinteni a jövőben, hogy mi a becsület. Nem akarom, hogyha autómmal elhaladok valamely temető mellett, hogy a halottak kiugráljanak a sírból, s öklüket rázva utánam kiáltásák: Magyarok, hol a becsület?” S én akkor tisztában voltam vele, hogy elszánta magát a végsőkre, a halálra is...”³⁷

„Nem nagy dolog azzal dicsekedni, hogy: „Ott voltam, ahol történt” – „S ott voltam, ahol beszéltek”. Így hát én is csak azzal dicsekedhetem, hogy előre láttam Mindszenty nagy szerepét, amelyet Tiborunk keresztelésével óhajtottam megörökíteni. Akkortájt szoltam a tanári szoba ablakmélyedésében Suszter Oszkár kollégámnak, hogy legjobb lenne az apáturat küldenünk az országgyűlésbe, épp választások voltak. Oszkár bácsi igen elégedetten hallgatta ezt, de végkövetkeztetésünk az volt, hogy sajnos, egyikünk se reméli, hogy a megbízatást vállalná.

Tudatos volt előttem az a szempont, hogy bár kis jelentőségű szerepben állok Mindszenty mellett, mégis oly magatartásom legyen, hogy ha szemlét tart magyarjai között s rám veti tekintetét, ne mondhassa, hogy a Dr. Bucsisal is kár volt egyetlen szót váltani, s kár volt érte a kisujjat is mozdítani. Visszhang, s jó visszhang akartam lenni mellette, s hogy ez lehettem, ez életem legfőbb értelme s szerény büszkesége.”³⁸

„Az itteni szerény feljegyzések csak hitványka részlete annak a könyv- s betűözönnek, amit róla ma már a világban írtak. De a fentiek a közvetlen megéltég, az előre való sejtés érdeménél fogva örök büszkeségem lesz magamnak s kedves családomnak is. Azt óhajtanám, hogy az Úristen ezt a kis írást, mint érte felajánlott imádságot fogadja el. Amen.”³⁹

3.2 Kondákor Gyula, Lenti város plébánosának és kerületi esperesének gondolatai Mindszenty bíborosról:

„Kerkakutusról származom. Falum és a környékbeli települések régi öregjeitől, nagyszüleimtől hallottam, hogy végtelen szeretettel és nagybecsüléssel gondoltak mindig Mindszenty bíborosra.

Ő, mint zalai püspöki biztos 1927-től lovas szekéren körbejárta e vidéket is, a kisfalvakat, és minden katolikus családdal találkozott. Mindenütt lelkesített és reménységet adott. Szervezte a plébániákat. Így alakult meg Kerkakutason is 1929-ben az önálló lelkészség. Hatalmas magyarságtudata, bátor helyállása a Trianon után nagyon lelkesítő volt az elkeseredett nép számára. Sorra hívta életre az önálló plébániákat és iskolákat, így Kálócfán, Reszneken, Gáborjánházán, Lovásziban és Lisperzentadorjában. Ez óriási változást hozott az ottani emberek életében.

Mindszenty apátplébános a szellemi-lelki felemelkedés nagy Apostola volt, Prohászka Ottokár püspök úrral együtt a XX. század két nagy Szellemóriása!

Igazi lelkipásztor volt. Lelkipásztori nagyságát mutatta az is, hogy 1947-ben, már bíboros korában is, név szerint érdeklődött azon kerkakutasi férfiak (Tóth József, Tamás József, Völgyi Vendel) hogyléte felől, akik Őt a lovas szekéren szállították 1928-ban.

Soha nem feledkezett meg az egyszerű emberekről, a Nép fiairól. A hetési emberek is a szívükbe zárták, hisz a bíboros úr szorgalmazására építtetett templomot 1930-ban herceg Esterházy Pál Gáborjánházán, a Hetés tájegység központjában. A Trianon előtt ugyanis Hetés 5 falva (Gáborjánháza, Bödeháza, Zalasombatfa, Szijártóháza és Szentistvánlak) a dobronaki plébániához

37 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 22 - 23. old.

38 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 25 - 26. old.

39 dr. Bucsis Gyula – Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960, 26. old.

tartozott, de Dobronakot az egykori Szlovéniához csatolták 1920-ban, s a hetésiek ott maradtak szögesdróttal elválasztva, templom nélkül.

Az Ő fantasztikus példája nekem is nagy erőt adott lelkipásztori hivatásom kialakulásában!

Áldja meg érte a Jóisten!”⁴⁰

3.3 Balás Endre a lenti Gönczi Ferenc Gimnázium nyugalmazott ének-zene tanárának visszaemlékezése

A tanár úr a lenti Szent Mihály templom egyik kántora is, akit 1942. novemberében személyesen Mindszenty bíboros keresztelt meg Zalaegerszegen.

Ő mondja és írja is Mindszenty Bíboros élete és munkássága című tanulmányában:

„Én mindig erős kötődést éreztem Bíboros úrhoz. Ennek egyik oka lehet, hogy nagyon közvetlen személyes találkozásom volt vele. Ő keresztelt a zalaegerszegi Mária Magdolna templomban 1942 novemberében. Keresztanyám elmondása szerint, csendes, nyugodt gyerek voltam a keresztelőn, és nagy áhítattal, figyelmesen néztem a keresztelőmre.

Ő akkor már túl volt egy szabadságvesztésen. A Károlyi-rendszerben 1919. március 9-én letartóztatták, majd Szombathelyen, később szülőfalujában, fogva tartották, mígnem sikeres szökésnek köszönhetően, a vörös diktatúra végnapjaiban, a stájer határnál, a hegyek közt húzódott meg. A tanácsköztársaság alatt rövid időt a budapesti Gyűjtőfogházban is átélt, ahol Szamuely Tibor és Korvin Ottó terrorlegényeinek „vendégszeretében” volt része. Az ott kapott lapocka- és kulcsfontörésnek köszönhetően, gerincferdüléstől szenvedett további életében.

1944-ben, március 29-én, 52. születésnapján foglalta el a Veszprémi Egyházmegye főpásztori hivatalát. Jelmondata: „Devictus vincit” (legyőzve győz): előre vetítette sorsát.”⁴¹

„A mély keresztelői-lelki kötődésem és – később megismervén a bíboros úr küzdelmes, igen tevékeny, végsőkig kitartó hitvalló életét – az Ő csodálatos életpéldájának hatására írtam meg *Missa Hungarica* című művem, amellyel a Mindszenty Alapítvány 2000. évi pályázatán 2. díjat nyertem.”⁴² (6.7. melléklet tartalmazza a mű első oldalát)

„Ugyanezen évben komponáltam a Mindszenty bíboroshoz című népéneket, halálának 25. évfordulójára.”⁴³ (6.8. melléklet)

„Nagy örömmre mindkettőt előadták idén 2012. március 30-án, a bíboros úr születésének 120. évfordulóján bemutatott szentmisén, a Mária Magdolna Főtemplomban, az Ő templomában.”⁴⁴

4. Epilógus

Az országban egyre több helyen rendeztek ez évben Mindszenty Emlékünnepségeket. Egyre többen felfedezik, megismerik az Ő nagyságát. A mellékletben közlök egy-egy újságcikket a Zalai Hírlapból (6.9. melléklet) és az Új Ember hetilapból (6.10. melléklet).

40 Kondákor Gyula, Lenti város plébánosának és kerületi esperesének gondolatai Mindszenty bíborosról (saját lejegyzés)

41 Balás Endre – Mindszenty Bíboros élete és munkássága, 1. oldal

42 Balás Endre gondolatai Mindszenty József bíboros kapcsán (saját lejegyzés)

43 Balás Endre gondolatai Mindszenty József bíboros kapcsán (saját lejegyzés)

44 Balás Endre gondolatai Mindszenty József bíboros kapcsán (saját lejegyzés)

Nagyon boldog és büszke vagyok, hogy a Mindszenty bíboros nevét viselő Notre Dame rendi iskolában tanulhatok, amely rekordidő alatt épült fel Mindszenty bíboros irányításával. 1928 nyarán tették le az alapkövét, és 1929 őszén már megkezdték az oktató- nevelő munkát e szép épületben a leányifjúság nagy örömeire. Mindig igyekezni fogok, hogy az Ő nevéhez, munkásságához méltón éljek és dolgozzak.

A legszebb gimnáziumi élményeim közé tartoznak azok a szentmisék is, amikor iskolánk zenekarával, a Sziráki Péter tanár úr által vezetett dicsőítő zenekarral szolgálhattunk az Úrnak és a híveknek, itt a Jézus Szíve ferences templomban is – amelyet szintén Mindszenty (Pehm) József apátplébános úr építtetett 1927-ben –, és tiszteleggettünk a templomban felállított Mindszenty szobor és az Ő emléke előtt.

Arra törekszem mindennapjaimban, hogy minden pillanatban keresztényi szeretettel, alázattal és szolgálattal forduljak diáktársaimhoz és minden embertársamhoz. Mindszenty bíboros úr szellemiségéhez és életpéldájához hasonlóan, én is méltón szeretném megvalósítani életemben az Ő hitvallását, bárhová is kerüljek a világban: Határtalan elköteleződéssel élni és dolgozni Istenért, a hazáért, magyar népünkért, családjainkért és minden közösségünkért!

Isten engem úgy segítsen!

Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Felhasznált irodalom

1. Bilkei Irén – Gyimesi Endre – Horváth József – Kiss Gábor – Molnár András – Németh József – Sütő Károly – Vándor László: Zalai életrajzi kislexikon, Zalaegerszeg, 1997
2. Mindszenty József: Emlékirataim, Budapest, 1989.
3. dr. Bucsis Gyula: Emlékeim Mindszentyről (saját kézirat), 1960
4. Balás Endre: Mindszenty Bíboros élete és munkássága (tanulmány)
5. Zalai Hírlap, 2012. október 1., 1. o., 4. o. Új Ember, 2012. szeptember 30.,

A bíboros születésének 120. évfordulója alkalmából két konferenciát rendeztek abban a városban tiszteletére, ahol 25 évet töltött el, mint lelkes, nagy munkabírásról országosan ismert és elismert apátplébános, Pehm József. (1942-ben változtatott nevet.) A Zala Megyei Levéltár 28-án, a város dísztermében tartotta konferenciáját, míg az apátplébános alapította Notre Dame rend iskolája 30-án emlékezett – ünnepség, tanácskozás és kiállítás rendezésével – a magyar katolikuság meghatározó személyiségére. A közölt előadásokat ezekből vettük át.

Tyekvicska Árpád

Mindszenty és Zalaegerszeg politikai közélete

1940-ben egy Zalaegerszegről elszármazó jezsuita misszionárius írja volt lelki atyjának Kínából: „Az egész országból összevetődött magyar misszionáriusok között nincsen egy sem, aki ne ismerné hírből Méltóságodat!”¹

Mindszenty-Pehm József 27 éves korában lett a vármegyei székhely, Zalaegerszeg plébánosa. Negyedszázadot kitevő működése alatt a társadalom majd minden szegmensét befogadó katolikus egyesületek sorát szervezte meg. Plébániáján a szentáldozások száma a kezdeti 40 ezerről 150 ezerre

nőtt. A 30%-os szentség nélküli elhalálozás 18 év múlva a tizedére csökkent. A lelki gondozásban és a szegényügyben iskolát teremtett, emlékének mai is a városképet meghatározó építkezések sora őrzi. Mint szónok, meghívást kapott a rádióba, lelkigyakorlatokat tarthatott szerte az országban.² Történelmi mércével is mérhető életrajzot állított össze Padányi Bíró Márton veszprémi püspökről.³ Tanítványai közül később többen is országos híre tettek szert. Keresztury Dezsővel, mint kultuszminiszterrel került később ismét kapcsolatba. Kerkai Jenővel – a harmincas évek közepétől – vállvetve szervezték együtt a KALOT-mozgalmat a zalai területeken. Litványi György 1933-ban a református hitről katolizált. A zalaegerszegi plébánost lelki atyjának tekintette, később jezsuita szerzetes lett, sokáig működött a kínai, majd a japán misszióban. Zsámár Jenő szintén jezsuitaként dolgozott Kínában, ő vallási tárgyú könyveket is írt.⁴

1 A Zalaegerszegi Mária Magdolna Plébánia iratai (a továbbiakban: Plébánia), XVII/b. fasc.

2 Plébánia, III/a. fasc. 1. köt. 1931. december 8.

3 Dr. Tamás Bogvay: Mindszenty als historiker. In: Kardinal Mindszenty. Beiträge zu seinem siebzigsten geburstag. Szerk.: dr. Jozsef Vecsey. Donau Verlag, München, 1962. 85–90. old.

4 Mészáros István: Három zalaegerszegi tanév 1917-1919. In: <http://w3.exnet.hu/~tavlatok/5406kultura.htm>; Mindszenty József: Az

Mindezt azért tartottuk fontosnak bevezetőként elmondani, hogy hangsúlyozzuk: Mindszenty József önmagát elsősorban lelkipásztornak tartotta. Politikai, közéleti szerepvállalásait csupán eszköznek tekintette pasztorációs céljainak megvalósításához, az általa vallott értékek és elvek mindenkor következetes, állhatatos és energikus érvényre juttatására.

A századforduló táján felnőtt új papi nemzedék tagja volt. Mint társai, ő is fogékonyra vált a pápai enciklikákban is megfogalmazott szociális, társadalmi tanítások gyakorlati átültetésére csakúgy, mint a harcos hitvédelemre, és a korszerű lelkipásztorkodási tanok gyakorlatba való átültetésére. Már a szemináriumban is buzgó olvasója volt az *Alkotmány* című lapnak, a korszak meghatározó katolikus orgánumának.

Ránk maradt szövegaláhúzásai szinte kijelölik későbbi papi tevékenységének irányait. Leginkább a szociális problémákra, a katolikus ellenes támadásokra, a modern hitéleti módszerekre, a destruktívnak bélyegzett „liberális” sajtó úgymond „bűneire” vonatkozó mondatok őrzik keze nyomát.

Zalaegerszegre kerülését követően a fiatal levita szinte azonnal belevetette magát a helyi politikába. 1918 szeptemberében püspöki engedélyt kért és kapott „hírlapi és folyóirati cikkek írásához”, karácsonykor pedig már ki is jön a sajtó alól a saját maga által szerkesztett lap, a *Zalamegyei Újság* első példánya. Forradalmi idők jártak ekkor, minden érték, amiben az ifjú pap hitt, veszélyben látszott. Mindszenty – mint élete során annyiszor – nem a visszavonulást, hanem az ütközetet választotta.⁵

Így emlékezett vissza a történetekre 1935-ben a város főjegyzője: „1919 február havában kiírták a képviselőválasztásokat. Megmozdul a termelő társadalom, és fel akarja venni a harcot a szocialistákkal szemben. A zalaegerszegi mozgalom irányítói: Pehm József, Vida János, Sebestyén Jenő és Nagy Károly voltak.”⁶

Briglevics Károly akkori kormánybiztos leveléből kicsit többet is megtudunk erről. A *Zalamegyei Újság* nem a keresztényszocialisták pártlapjaként működött, ami egyben fényt vet a hittanár politikai útkeresésére is. A lap valamely párthoz tartozása – Briglevics szerint – nem is volt megállapítható, mert az egyképpen szolgálta a Károlyi-párt Lovászy-féle frakciójának, a Meskó Pál vezette Országos Földművespárt és a keresztényszocialisták érdekeit. (Megjegyzem, ez a koalíciókeresés később többször visszatérő motívuma Mindszenty pályafutásának.) A lap ugyanakkor „bizonyos hideg rezerváltsággal” viselkedett a Károlyi-párttal szemben és kérlelhetetlen ellenfele volt a szociáldemokratáknak: „... ideges türelmetlenséggel nézte a lap ténykedését és minden alkalmat felhasznált, hogy a megjelenését megakadályozhassa.”⁷

A lap főbűne – megint csak Briglevicset idézve – egy Mindszenty által írt cikk volt, melyet a szombathelyi püspök zárgondnokság alá helyezése kapcsán fogalmazott meg: „kétségsbe vonta azt, hogy az apostoli királynak vonatkozó jogai átszállottak volna az akkori népkormányra.”

A cikk hatására a Munkástanács azzal fenyegetőzött, hogy a lap nyomdáját „kézigránáttal fogják elintézni”. Miután ekkor az országban több hasonló atrocitásra is sor került, illetve egy városba érkező szállítmányból cirka 100 kézigránát eltűnt, Briglevics felhívta a belügyminisztert, aki utasította őt a hittanár internálására.

Mindszentyt végül 1919. február 9-én Szombathelyen tartóztatták le. Fogsága május 15-én szűnt meg. Azonban csak augusztusban térhetett vissza ismét munkahelyére, a zalai székvárosba. Hogy ott népszerűsége töretlen maradt, az is mutatja, hogy az egerszegiek kocsit küldtek érte, a barát, Nagy Károly vezetésével.⁸

édesanya. II. kötet. „Zrínyi” Nyomdaipari Rt., Zalaegerszeg, 1942. 354. old.

5 Szombathelyi Püspöki Levéltár, Acta Cancellariae (a továbbiakban: Ac.), 4753/1918. sz.– Mindszenty József: Emlékirataim. Szent István társulat, Budapest, 1989. (a továbbiakban Emlékiratok) 19. old.

6 Ez a szervezkedés vezetett el később, 1919 áprilisában az ún. alsólendvai ellenforradalomhoz. – Tarján Gábor: Mindszenty József 1917-1948. Budapest, 1980. (Kézirat.) 28. old. és Zala Megyei Levéltár (a továbbiakban: ZML) V. 1605/a. 1935. év. 193-194. old.

7 Prímási és Főkáptalani Levéltár, Mindszenty iratok, 17. d. sz. n.

A forradalmak alatt játszott közéleti, politikai szerep és a letartóztatás mintegy előjátékát jelentik Mindszenty József plébánosi működésének. A tekintélye, a keresztény erkölcsi normák iránti feltétlen és merev tisztelete, a király személyes és az ország történelmi tragédiájának összefüggéseit hangsúlyozó legitimizmusa, a Nagy-Magyarország eszményhez való ragaszkodása, erőteljes antikommunizmusa, a forradalmak korából táplálkozott. Nem volt ezzel egyedül. A többnyire fiatal, később jelentős politikai, társadalmi térhez jutó ellenforradalmi nemzedék gondolkodását ugyanúgy a trianoni trauma és a forradalmakkal szembeni aktivitás élménye formálták. A plébános társai között már ekkor ott találjuk a legjobbakat: Bódy Zoltán alispánt, Czobor Mátyás polgármestert, Thassy Lajost, Udvardy Jenő ügyvédet, vagy a zalai ellenforradalom egyik kulcsfiguráját, a későbbi nemzetgyűlési képviselő Fangler Bélát.

Mindszenty József politikai alapállását, a felvállalt eszmék következetes, megalkuvástól mentes képviselését leginkább a legitimizmus melletti kitartásával lehet jellemezni. A királyhűség részben politikai állásfoglalása volt, amennyiben a fiatal Habsburg Ottó uralkodásának jogi-politikai alapján állt, de ugyanakkor világnézete is, mely a hagyomány – ahogyan megfogalmazták –, „az ezer éves keresztény magyar alkotmány” egyedüli legitimitásán alapult, mindenféle – kommunista vagy nemzeti szocialista – forradalmi megoldással szemben.

Természetes, hogy lapja 1921-ben „Porban a magyar korona...” címmel gyászkeretes vezércikkben ítélte el a detronizációs törvényt, és a következő év folyamán is harcosan kiállt a „karlizmus” mellett. A kormány válasza a *Zalamegyei Újság* néhány hónapos betiltása volt.⁹ Hitében erősítette az is, hogy még 1924-ben – egy lourdes-i zárandoklaton – megismerkedett a spanyolországi Lequeitio-ban tartózkodó gyermek trónörökösrel és Károly király özvegyével, Zitával. A II. templom, melyet az azóta boldoggá avatott király emlékének szenteltek, így gazdagodhatott a királyné személyes ajándékával, egy szószékkel.

A helyi legitimista erők összefogására alakult meg 1938. február 21-én a Magyar Férfiak Szentkorona Szövetségének helyi csoportja. A mozgalom zalaegerszegi erejét jelzi, hogy a város meghatározó személyiségei vettek benne részt, a gyűléseket 2–300 fő látogatta. Elnöke Udvardy Jenő ügyvéd, alelnökei Suszter Oszkár tanár és Zenz Péter hitoktató voltak. A Magyar Nők Szentkorona Szövetsége ekkor már működött a városban. Elnöknője az alispán felesége, Bódy Zoltánné volt, 1938-ban Bosnyák Gézáné és Tarányi Ferencné társelnökségével.¹⁰

Mindszenty legnagyobb port felvert, legitimista ügye 1938-ban játszódott le. A dolog előzménye, hogy egy debreceni gyűlésen Balogh István és Kémeri Nagy Imre, a Magyar Nemzeti Szocialista Párt vezetőségi tagjai Horthyt, I. Miklós néven Magyarország királyává kiáltották ki. Az új király plakátjai hamarosan Budapest utcáin is megjelentek, országos skandalumot okozva. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának következő gyűlésén, a kormányzó érdemeit méltató főispán beszéde közben Mindszenty megszólalt: „Talán nevezzük I. Miklósnak?!” Kormányzósértés miatt eljárást akartak indítani ellene, s csak hosszas huzavona után ült el az ügy.¹¹

A forradalmak időszaka kötötte végleg a keresztényszocialista párthoz és változó nevű utódaihoz, melynek városi és megyei elnöke volt. A kezdet, a szervezés idején ez jelentős leterheléssel járt, de később a szervezet valójában már csak a választások idején aktivizálódott. „Békeidőben” az évente megtartott értekezletek, gyűlések jelentették a pártéletet. A politika a városi képviselőtestületbe, a megyei törvényhatósági bizottság üléseire, és főként a sajtó lapjaira vonult vissza, mindhárom területen a plébános aktív részvételével.

8 Deme László – Keleti József: Az ellenforradalom Vasvármegyében és Szombathelyen. Martineum Nyomda Rt., Szombathely, 1920. 55. old. – Emlékiratok, 23. old. – Feiszt György: Mindszenty a direktórium foglya. Vasi Honismereti Közlemények, 1991/1. sz. 17–18. old.

9 Zalamegyei Újság, 1921. november 6. – Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) K 150-1942-5-207088. – Hóbor József: Adalékok egy pályaképhez. Pehm (Mindszenty) József zalaegerszegi működése az 1930-as évekig. Zalaegerszeg, 1994. (Kézirat.) 35-37. old.

10 ZML IV. 401. 57. dob. 45/1938.

11 MOL K 149-1937-6-13200. – Fangler Imre zalaegerszegi lakos visszaemlékezése, 1998.

Templomépítő
Bizottság

A harmincas évek közepétől ez annyiban változott meg, hogy mind Gömbös tömegpárt-kísérlete, mind pedig a kitartó, fanatikus utcai szervezést folytató hungarista, nemzeti szocialistaszervezetekújkihívást jelentettek a kereszténypártnak is, mely azonban szervezetében és módszereiben már képtelennek bizonyult a megújulásra. Mindszenty számára is nyilvánvalóvá vált, hogy a párt „búcsúzóban van”.

Már 1937-ben kapcsolatba került a keresztényszocialisták fiatalabb nemzedékével, mindenekelőtt Nyisztor Zoltánnal, a *Magyar Kultúra* szerkesztőjével, és Kovrig Bélával, akit bátran tekinthetünk a magyar kereszténydemokrácia egyik elvi megalapozójának. Mint szellemi mentort, ide sorolhatjuk még a plébános által jól ismert Csávossy Elemér jezsuita atyát, akinek szociális érzékenységgel átitatott írásai nagy hatással voltak rá is, vagy a későbbi győri püspök, Apor Vilmost. Kapcsolatban volt a keresztényszocialista gondolat egyik jeles képviselőjével, a nyilas ellenes brossurát is kiadó Közi-Horváth Józseffel, és természetesen a KALOT vezetőivel.¹²

Nyisztor, akárcsak a zalai Meizler Károly, később a szélsőjobb felé keresett kapcsolatokat (utóbbi egy keresztény nemzeti szocialista pártot is alapított), Mindszenty azonban más irányban próbált tájékozódni.

1938. április 19-ére bizalmas, zárt papi értekezletet hívott össze Budapesten, vezető plébánosok, egyházi személyek részvételével. Az itt elfogadott határozat szerint, általános az a vélemény, hogy a tömegek figyelve – főként az Anschluss óta – mindinkább a szélsőjobb és a nyilas mozgalomra irányul. „Meg kell állapítani azt is, hogy a hasadás nemcsak politikai téren tapasztalható, hanem vallási téren is, azzal, hogy a papságot Krisztustól, a kereszténységet az egyháztól kezdik különválasztani. Az a veszély fenyeget, hogy az egyház múltjának teljes félremagyarázásával pont azokkal soroznak bennünket együvé (zsidók, nagybirtokosok, stb.) akikkel szemben évtizedek óta küzdünk.”

Atanácskozásrésztvevői magukat nemzetieknek, Prohászka eszméire hivatkozvaszociáliselkötelezettségűnek nyilvánították. Továbbá kereszténynek, hangsúlyozva „a korszerűen továbbépítendő alkotmányos” (tehát nem forradalmi) irányt és követelve a titkos választójogot. „A zsidókérdést mi szociális, gazdasági és világnézeti kérdésnek tekintjük” – írják, tehát elvetik a nemzeti szocialista fajelmélet alapján történő megkülönböztetést.

A határozatot a püspököknek, a lelkeskedő papságnak, a Független Kisgazdapártnak és az abból kiváló Matolcsy-Rakovszky csoportnak küldték meg, jelezve, hogy mely erők összefogására számítanak elsősorban. A nyilatkozat Serédi Jusztiniánhoz is eljutott, aki azonban megjegyzés nélkül ad acta tette a kérdést, bár valószínűleg a plébánossal személyesen is megbeszélte azt.¹³

Mindszenty József sohasem bontotta le azt az áthatolhatatlan falat, amely a nemzeti szocialistáktól őt elválasztotta. Egyes kérdésekben megértést mutatott azonban Mussolini és a háború előtti olasz politika iránt, s nagyra értékelte Salazar működését Portugáliában. Nem követte a szélsőjobbra tartó útján Imrédyt

12 Gergely Jenő: Mindszenty (Pehm) József politikai tevékenysége az 1930-as években. In: Mindszenty József veszprémi püspök 1944-1945. Veszprémi Múzeumi Konferenciák 7. Veszprém, 1996. 7–10. old. – Maróthy-Meizler Károly: Az ismeretlen Mindszenty. Életrajz és korrajz. Editoral Pannonia, Buenos Aires, 1958. 192–198. old.

13 Plébánia, XVII/t. fasc. sz. n.

sem, akit szociális reformtervei miatt – a miniszterelnök kaposvári beszéde például kilátásba helyezett az 500 kh-on felüli birtokok igénybevételét – ő is támogató. Bukásának kezdetén pedig Zalaegerszeg díszpolgárságára is felterjesztett, sőt motorja volt az Imrédy által kezdeményezett Magyar Élet Mozgalom zalai megszervezésének.¹⁴

Az 1940-es évek elején a hazai pángermán szervezkedés erőteljes visszanyomó propagandába kezdett. A plébános ekkor döntött vezetéknevének megváltoztatásáról. Udvardy Ignác özvegyének, 1942 szeptemberében kelt levelében így ír erről: „A névváltozás sok gondot okozott. Úgy érzem, hogy áldozatot hozok. Öven évig hordtam – úgy érzem – becsülettel ... Németországban irtózatot propaganda folyik annak igazolására, hogy hazánkat nevek szerint német vér lakja ... ha ezt egyszer magyar érdekek láttam, meg kellett tenni, hisz az életet sem kellene sajnálni”.¹⁵

Mindszenty közéleti, politikai gondolkodása leginkább *Az édesanya* című munkájában bontakozik ki. Ennek második kötete 1942-ben jelent meg, Zalaegerszegen.

E helyütt egyetlen vezérmotívumát idézzük fel, azt, amelyben a plébános a hazaszeretettel kapcsolatos gondolatait foglalta össze. „Hazánk nem lehet más csak független és szuverén Magyarország ... Egy nemzet csak addig nemzet, ameddig saját lelke irányítja, vezeti és élte.

Egységünk, függetlenségünk, alkotmányosságunk jelképe a Szent Korona. Ennek fényében látjuk a nemzet összes hagyományainak eleven s közvetlen hordozóját, a királyt. Vallásos tisztelettel övezjük. ... Várjuk, várjuk azt a koronázó dombot, amelyet újra Mohi, Mohács, Arad, Munkács, Pusztaszer és Pannonhalma földjéből alkotnak meg.

Izzó nemzeti nevelés kell. Ez a nevelés nem terem majd vak idegenimádókat és silány idegen-vezetőket. Nemcsak aranyon és gyöngyön, de olcsó csizmáért, új elvekért, új történelmi fényért sem adunk el hazát. ... Idegenek rajtunk nem segítenek! – kiáltja Zrínyi, és annyi század tapasztalata megérteti velünk ezt az igazságot.

A legelső rétegek felemelése fontos. A reformkorban a családokon, a gyermekeken legyen a hangsúly! ... Kenyér, cukor, tej, kútvíz, orvos kell a magyar népnek, hogy el ne csenevészdedjék. A reformokban a családon és a gyermekeken legyen a hangsúly!

A nyomorban, bűnben élő proletár ország helyett önálló kisemberek és családok világa kell, amelybe a messze idegenből rajok kíváncsoznak vissza. Le kell vezetelnünk a nagy magyar bűnöket: a káromkodást és a családi életet fertőző polgári házasságot...

Salazar szerint szerelmes kézzel kell dolgoznunk nemzetünk méltóságán. Dolgozom azon gyenge erőmmel, hogy kialakuljon egy egészséges és büszke nemzeti önértet; hogy elmúlják a nyomor, tudatlanság, a nemzetet lealacsonyító bűn, igazságtalanság, a csonkaság...¹⁶

A politikában való részvétele számos konfliktussal járt. A Gömbös kormánynak 1934-ben bizalmat kérő Gyömöreyt az ő kezdeményezésével szavazták le, ami a főispán bukását okozta. A kormánypárt által támogatott *Zalai Napló* éles támadást intézett ellene:

„... vannak ebben a megyében ... derék papjaink, akik nem hódolnak be Önnek, kíméletlen útján nem követik Önt. ... Jó katolikusnak lenni, Pehm József úr, nem ugyanaz, mint Önnek tömjénezni, az Ön címét és rangját soha el nem felejtetni, Önnek görnyedten kezét csókolni.”¹⁷

Az őt ért támadásokat nehezen viselte. A folyamatos túlfeszítettség megviselte fizikumát is. Bazedov kórját többször műtötték, álmatlanságban szenvedett, amit tanúsítanak azok a visszaemlékezők, akik szobájának ablakát még éjfél után is kivilágítva látták.

14 ZML V. 1605/a. 1938. év 284-287. old.

15 A belügyminiszterhez címzett kérelme 1942. július 20-án kelt. A miniszter annak ellenére engedélyezte a változtatást, hogy a Mindszenty név ún. védett név volt. – Belügyminisztérium, Állampolgársági Főosztály, 16944/1942. sz. – Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára F 75/107.

16 Mindszenty József: *Az édesanya*. II. kötet. „Zrínyi” Nyomdaipari Rt., Zalaegerszeg, 1942. 493–496. old.

17 Közi-Horváth József: Mindszenty bíboros. Mindszenty Emlékbizottság, München, 1980. 20. old. – *Zalai Napló*, 1934. május 20.

A z Oncsa kereszt avatásán...

A plébános markáns személyiségét tisztelők így őrizték meg: „a vallás terén szigorúsága talán egyedülálló volt az egész egyházmegye területén. Roppant nagy felkészültséggel nézett szembe minden olyan cselekedettel, ami nem volt helyes.”¹⁸ Bucsis Gyula gimnáziumi tanár szerint széles látókörű, rendkívüli ember benyomását keltette, minden érdekelte a világpolitikától kezdve a városi, egyházmegyei és hitéleti vonatkozásokig. „Szónoklataiban szép magyaros nyomatékozással, a megfontoltság érzetével beszélt. Szemeit néha nem a hallgatóságra, mint inkább egy feltételezhető eszmére szegezte, mint

aki lelke háttéréből szól. Mozdulatai illők s nem nagyszámúak, arca a szellemi ember nemes vonalaival válik ki, nagy dióbarna szemeiben erély s fölény nyilvánul meg, arckifejezése olykor kissé komor.”¹⁹

Ellenfelei inkább a tekintélyhez, a címekhez ragaszkodó „zalai lámát” őrizték meg emlékezetükben. Az őt nem ismerők zárkózottnak, szigorú embernek látták. Később azután barátai, tisztelői hangját a harsogó propaganda, ellenfeleinek gátlástalan véleményterrorja nyomta el. Generációk nőttek fel, akik – ha személyéről egyáltalán szó került – csak hamis, sötét fények mögött láthatták alakját. Mára pedig kihalt az a nemzedék, amely még barátként, bizalmasként ismerte őt Zalaegerszegen.

Mi, zárasként, egyetlen példával villantunk fényt alakjára. Grósz püspöknek 1940-ben írt egyik levelét idézzük azt, amelyben az átélt csalódások hatására visszaadja egyik legfontosabb megbízatását. „Nagytiszteletű és Főtisztelendő Megyéspüspök Úr! Lemondok a zalai püspöki biztosságról, amely életem legkedvesebb munkaköre volt. Az utóbbi időben, eme munkakörömben sem személyi, sem tárgyi tekintetben nem találtam megértésre.

Isten különös, meg nem érdemelt jóságából sikerült megszerveznünk nehéz viszonyok közt, koldus és summás vidéken, állam, vármegye, főhercegek, miniszterek, községek, Vallásalap, MAORT, bankok, idegen egyházközségek, rádió, pesti diákok, tanárnők megmozgatásával 16 új lelkesiséget az eddigi 25 mellé. Eltűntek a zalai mamut-plébániák. Nem írhatnak egyházi lapok többé Pákáról és másokról, mint a török idők következményeként itt maradt dunántúli és országos szörnyképletekről...

13 éven át az ide szükséges utazásokra, adományokra szép vagyont költöttem. Eleinte állnom kellett a kritika nyílt pergőtüzét, viaskodtam az emberekbe betelepedett gonosszal és tudatlansággal, eretnekekkel, papokkal és silány katolikusokkal. Borultam árokba, bújtam képékbe nyári felhőszakadások idején. Hóékekkel, lapátokkal bontották ki az utamat hóviharakban. Elfagyott fülem, lábam, aludtam egész télen fűtetlen szobákban, éltem az elmaradt nép élvezhetetlen életét.

Deo gratias!” – fejezi be a szomorú levelet.²⁰

Mindszenty Józsefre is igaz, amit ő maga írt, könyve főhőséről, Bíró Mártonról: „... hibázott is, mert dolgozott. Csak a tétlenek azok, akik egnél több hibát nem követnek el életükben.”²¹

18 Tóth József: Mindszenty (Pehm) József zalaegerszegi évei. (Kézirat.) 45. old.

19 Bucsis Gyula: Emlékeim Mindszentyről. (Kézirat.) 11. old.

20 Ac. 2379/1940.

21 Pehm József: Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora. (A Veszprémi Egyházmegye múltjából 2.) „Zrínyi” Nyomdaipari Rt., Zalaegerszeg, 1934. 436. old.

Mindszenty és a nyilasok küzdelme az 1930-as években

A nyugat-dunántúli régió politikai viszonyai annyiban különböztek az ország többi részétől, hogy itt már a 19. század vége óta komoly befolyása volt a katolikus világnézetben alapuló keresztényszocialista irányzatnak. Pártjuk az 1920-as évek eleje óta koalícióban kormányzott Bethlen István kormánypártjával, a kormányban Vass József preláthus képviselte, miniszterelnök-helyettesi rangban. Az 1930-as évek elején, a gazdasági világválság hatására az országban politikai átrendeződési folyamat indult meg, s erre reagálva a kereszténypárton belül is egy reformmozgalom kezdődött. Kezdeményezői – fiatal egyházi személyek, arisztokraták és katolikus értelmiségiek – felismerték, hogy a párt népszerűsége rohamosan hanyatlak, ezért a megújítását akarták elérni. A legagilisabb szervezők egyike a zalaegerszegi apátplébános, Pehm (Mindszenty) József volt. Attól tartottak, hogy a politikai katolicizmus hagyományos fellelegvárában, a katolikus Nyugat-Dunántúlon, az 1930-ban újjáalakult Független Kisgazdapárt, valamint 1932 után a Gömbös Gyula miniszterelnök által újjászervezett és megerősített Nemzeti Egység Pártja elhódítja híveiket és a párt a közélet perifériájára szorul. A párt befolyásának csökkenését felgyorsította Vass József 1930-ban bekövetkezett halála is. Igazukat a parlamenti választási eredmények nemsokára bizonyították, hiszen amíg a kereszténypárt 1931-ben még országosan 335 ezer szavazatot kapott, 1935-ben már csak 180 ezret. A reformerek jól látták ezeket a folyamatokat, csupán egyvalamiben tévedtek, s ez Zala megye esetében vált a legláthatóbbá: szavazóikat nem a Kisgazdapárt, hanem egyre nagyobb mértékben az új radikális ellenzéki mozgalom, a nyilaskeresztesek hódították el. Pehm József Zalaegerszegen mindezt testközelből láthatta, hiszen a megye és különösen a zalaegerszegi régió a mozgalom egyik legfontosabb központjává vált, egyfajta népi mozgalomként indult meg a szervezkedés a szegény falusi lakosság körében már 1933-ban. Ezért állt a város plébánosa a reform mellé és válhatott az egyik vezéralakjává.

Azonban kétfrontos harcot kellett vívniuk, mert nemcsak a nyilasokkal álltak szemben, hanem Gömbös Gyula miniszterelnök radikális elképzeléseivel is, aki olasz mintára kísérelte meg átalakítani a társadalmat és a kormánypártot. Az ellentét oka elsősorban a politikai és világnézeti különbözőségekből fakadt: Gömbös olasz mintára elképzelt „öncélú nemzeti állama” és „vezérsége” nem fért meg a politikai katolicizmus eszméivel, amelynek középpontjában a régi monarchia társadalmi rendje állt. A hatalmi átszervezés során Zala megyébe 1935 márciusában új főispánt neveztek ki, Tabódy Tibor személyében. Tabódy felemelkedését az új politikai irányvonalnak köszönhette, ízig-vérig Gömbös embere volt, régről ismerte a miniszterelnököt. Zalaegerszegi bemutatkozó beszédében hosszasan taglalta a reformok szükségességét, érvül használva fel a régió elmaradott viszonyait. A megye nevében Pehm apátplébános köszöntötte, s üdvözlő beszédében nem felejtette el hangsúlyozni: „Ez a megye nem zárkózott el soha a komoly és indokolt haladás elől, de féltékenyen védte az alkotmányt és önkormányzata sérthetetlenségét. ... A főispán tartsa tiszteletben a megye közönségének jogait és szabadságait, és ha kell, védje is.” A korszakban olyan fontos etikett megváltoztatása komoly sajtóvisszhangot is vert, s ezzel az új kormányzati politikával szembeni konfrontáció gyorsan láthatóvá vált.

A katolikus ellenakció már korábban, 1933 októberében elkezdődött, amikor jelentős gyűlés zajlott Nagykanizsán, ahol Pehm József is részt vett és felszólalt. Rajta és Nagykanizsa plébánosán kívül katolikus értelmiségiek, országgyűlési képviselők és ismert zalai közéleti személyek jelentek meg. A felszólalók határozott ellenérzésüket fejezték ki a nemzeti jelszavak és programok kormánypárti kisajátítása ellen, ugyanakkor hangsúlyozták a szociális intézkedések fontosságát. Tiltakoztak az egypártrendszer és a személyi diktatúra lehetősége ellen.

A hamarosan elkezdődő parlamenti választási kampányban élesbe fordult a három politikai tábor,

a keresztényszocialisták, a gömbösisták és a nyilasok vetélkedése Zalaegerszegen, ugyanis mindhárom csoportosulás indította jelöltjét. A kormánypárt esélyeit természetesen növelte, hogy korlátlanul rendelkezett a hatalmi apparátus, a közigazgatás és az erőszakszervezetek felett. Sokan egzisztenciális okok miatt nem fordultak szembe a hatalommal, hiszen ne felejtjük el, hogy ekkor nyílt választást tartottak, azaz a voksoláson a választópolgár szavazatát jegyzőkönyvben rögzítették. Zalaegerszegen 1935-ben Gömbös Nemzeti Egység Pártja egy budapesti ügyvédet, Árvátfalvi Nagy Istvánt jelölte, aki erdélyi származású és református vallású volt. S bár szociális elkötelezettsége nyilvánvaló volt, s ismerve Pehm József szigorú vallású kötődését, csak arcucsapásként élhette meg, hogy az elkötelezett katolikus kerületbe a kormány református jelöltet állított.

A nyilasok részéről maga a pártvezető, ifj. Eitner Sándor indult, akinek családja Salomvár községben 2000 holdas birtokon gazdálkodott, de Zalaegerszegen is volt érdekeltségük, tehát jómódú, befolyásos családról volt szó. A családot Mindszenty személyesen ismerte, s maguk a nyilasok is hívő katolikusnak vallották magukat. Jellemző eset volt ebben az időszakban az egységesen, zöld ingben misére vonuló nyilasok csoportja. Azt sem mulasztották el, hogy minden pártrendezvényüket imával kezdjék, s egy arra hajlamos egyházi személlyel helyiségeiket felszenteltessék, eseményeiket megáldassák. (A katolikus egyház tiltása miatt azonban ezt legtöbbször szerzetesek vagy protestáns lelkészek végezték el.)

Visszatérve a választásokra, a keresztényszocialistákat Farkas Tibor bagodi földbirtokos képviselte, aki szintén ismert politikusnak számított, mivel 1922-ben már egyszer elnyerte a város mandátumát. Apja, Farkas József az első világháború előtt három cikluson át volt Zalaegerszeg országgyűlési képviselője, a Katolikus Néppárt színeiben. Őt támogatták a keresztényszocialisták, Pehm is, s az általa irányította Zalamegyei Újság teljes mellszélességgel kampányolt Farkas mellett.

A választás rendkívüli izgalmakat hozott, különösen a nyilasok miatt. A bizalmas jelentésekből tudhatjuk, hogy a karhatalom részéről mozgósítás történt, a hatóságok határozottan léptek fel a nyilaskeresztes párttal szemben, rendőrségi házkutatás volt Zalaegerszegen, ahol tízezer nyilas röplapot foglaltak le. Felekezeti izgatás miatt eljárás indult a párt vezetői ellen. Április 2-án a csendőrség tömegesen tartóztatott le zalai nyilas vezetőket és tagokat. A választás előestéjén a hatóság azt is elrendelte, hogy a képviselőjelöltek nem hagyhatják el lakóhelyüket, tehát elvileg nem is mehettek el szavazni. Ugyancsak a nyilasok tervezett akciója lett volna a választást megelőzően egy demonstratív, zászlós-egyenruhás bevonulás Zalaegerszegre, amit végül szintén betiltottak, de a tiltó határozatot kihirdető küldöncre az egyik faluban ismeretlen tettesek pisztollyal rálöttek.

A feszült légkörben zajló választás első fordulója végül nem is hozott döntést. Az eredmény a keresztényszocialisták félelmét igazolta: a szélsőjobboldal előretört, Farkas pedig vereséget szenvedett, a legkevesebb voksot kapta, és kiesett. A kormánypárti és a nyilas jelölt között azonban pótválasztást kellett tartani, mivel az abszolút többséget egyikük sem érte el. Az eredmény is mutatja a nyilasok rendkívüli népszerűségét és befolyását a nép körében. Két jelölt maradt tehát: egy nyilas és egy protestáns gömbösista, mindkettő elfogadhatatlan volt a keresztényszocialisták, s Pehm József számára. Ekkor elterjedt a hír a választókerületben, hogy a keresztényszocialisták a nyilasokat támogatják. Pehm ekkor saját kezű levelében cáfolta ezt. Mint írta, a nyilasokat programjuk miatt nem támogathatják, „ennek még felvetése is kényelmetlen egy katolikus pap számára”. Hozzátette továbbá, hogy utasította vidéki káplánjait, hogy a nyilasokat semmiképpen ne támogassák. A feltevés, hogy a papság a nyilasok mellé áll, nem lehetett alaptalan, hiszen ez a nyilas mozgalom nem volt azonos a későbbi Szálasi-féle hungarizmussal, egyfajta népi mozgalomként szociális reformokat követelt, amelyeknek jó része egybeesett a keresztényszocialista reformerek, köztük Pehm elképzeléseivel. Ugyanakkor a másik oldalon a protestáns gömbösista képviselőjelölt állt, ám még ez sem jelentett elég okot arra, hogy a katolikus hitelveket egyébként tiszteletben tartó nyilasok mellé álljanak. Mindenesetre leszögezhetjük, hogy a négy és félezres keresztényszocialista tábor nem szavazott át a nyilas jelöltre, ugyanis az a második fordulóban pontosan ugyanannyi szavazatot kapott, mint az elsőben (5450 – 5459).

A mandátumot így végül a kormánypárt jelöltje nyerte el. A következő években a nyilas mozgalom lecsendesedett, a szervezkedése azonban tovább folytatódott. Különösen 1938-ban lendült fel újra, a nemzetközi politikai események, az Anschluss és a náci Németország expanzív politikája eredményeként. Zalai sikereit egyértelműen annak tudhatta be, amit Mindszenty önéletírásában is hosszan taglalt a helyi viszonyokról: „Nagyon megdöbbentem, amikor láttam, hogy Zala a Dunántúl legelmaradottabb megyéje, ahol nemcsak Szenterzsébethegynek, de sok más községnek sincs tanítója és iskolája.” (Emlékiratok 25. p.) Ez a felismerés vezette el ahhoz, hogy a szegény, főként falusi hívek körében komoly munkát kell végeznie, mert tudatlanságuk a politikai demagógia áldozatává teszi őket. Újságja, a *Zalamegyei Újság* különösen 1938-tól kezdve támadta a nyilasokat, szemléletesen jellemezve módszereiket: „A népet évek óta fanatizálják, lelkivilágát felkavarják, szívébe keserűséget, gyűlölséget, elégedetlenséget csepegtetnek, vagy az állandó agitációval, gyűléseken, megbeszéléseken való részvétellel elvonják munkájától, beleviszik nagy politikai harcokba és még nagyobb izgalmakba kergetik. Olyan eljövendő világot festenek eléjük, ahol munka nélkül hull az áldás, repül a sült galamb a szájukba, lesz mindenkinek háza, földje, marhája, semmi gondja magára.”

1937-ben újból tanácskozást hívott össze, ezúttal Zalaegerszegen, ahol ismét kísérletet tettek a fiatal reformgondolkodók egy új keresztényszocialista párt létrehozására. Ezzel éppen a nyilasok előretörésének a megakadályozása lett volna a céljuk, a program ezért fokozottan képviselte volna a szociális gondoskodás eszméit, különös tekintettel a szegényparasztság érdekeire. Ez a tanácskozás nem vezetett eredményre, ezért Mindszenty 1938 elején, már mint pápai prelátus, újabb tanácskozást hívott össze, ezúttal Budapestre. Meghívó levelében az 1938-as magyarországi állapotokat az 1918-as forradalmi légkörhöz hasonlította, de ezúttal a nyilas fenyegetés veszélyére figyelmeztetve. A megbeszélésre az ország minden tájáról érkeztek politikával is foglalkozó egyházi személyek. Az új párt vagy program a szervezők szerint hangsúlyozottan nemzeti irányú és szociális tartalmú lett volna, hogy ezekkel kifogják a nyilasok vitorláiból a szelet. Mindszenty 1938. április 30-án kihallgatást kért Serédy Jusztinián hercegprímástól, akivel nyilván a kezdeményezést tárgyalták meg. Azonban ez az akció sem vezetett eredményre, a keresztényszocialista párt vezetői, és a mögöttük álló óvatoskodó katolikus egyházfők, püspökök nem tudták magukat rászánni a változtatásra.

Ráadásul Mindszenty helyzetét még egy tényező nehezítette. A keresztényszocialistákon belül volt egy csoport, amely a párt átalakítását jobboldali, radikális irányba szerette volna megvalósítani, és vagy a nyilasokkal való szövetségben vagy hasonló szélsőjobboldali párt létrehozásában gondolkodott. Ezek közé a személyek közé tartozott Mindszenty egyik régi munkatársa, a keszthelyi ügyvéd, Meizler Károly is. Ő már az 1920-as évek elejétől tevékenykedett, mint Zala megyei keresztényszocialista aktivista, s egyre határozottabb politikai szerepet játszott. 1935-ben a keszthelyi mandátummal be is jutott a parlamentbe. Meizler (aki később Maróthy-ra magyarosította a nevét) 1938-ban valóban kilépett a keresztényszocialista pártból és néhány képviselőtársával saját pártot hoztak létre: a Keresztény Nemzetiszocialista Front-ot. Ahogy a neve is mutatja, a párt átmenetet, hidat kívánt képezni a nyilasok és a keresztényszocialisták között. Meizler egyébként nagy tisztelője volt Mindszentynek, 1945 után, amikor nyugatra emigrált, az elsők között írt róla könyvet: *Az ismeretlen Mindszenty* címmel. Könyvében megírta, hogy pártja létrehozása után Mindszenty megszakította vele a kapcsolatát, még a köszönését sem fogadta. Egyre nagyobb volt tehát a nyomás, hogy eltérítse jobboldali radikális irányba, Mindszenty azonban hajthatatlannak bizonyult. Mindezek eredményeként érkezett el az 1939-es esztendő, az újabb parlamenti választás ideje. Ennek azért volt komoly jelentősége, mert a magyar politikai erőviszonyok jelentős átalakulását vetítette előre, annak két aspektusával: a keresztényszocialista párt teljes megsemmisülésével és a nyilasok komoly előretörésével.

Zala megyében is folytatódott a térhódításuk, amikor helyben is megjelentek a nyilas mozgalom legradikálisabb, legszélsőségesebb irányzatának képviselői: Nagykanizsán megalakult a Szalasi-párt helyi szervezete. Zalában így most már három különböző nyilas párt tevékenykedett: a Pálffy Fidél

féle mérsékeltabb, inkább népi mozgalomként felfogható, a falvakban hódító nemzeti szocialista párt, Meizler Károly keresztény nemzetiszocialista mozgalma Keszthelyen és a Balatonfelvidéken, valamint Nagykanizsán a hungarista párt.

Mindszenty azonban nem adta fel, és a sikertelen országos kezdeményezések után a saját háza táján próbált meg eredményt elérni. Lapja, a *Zalamegyei Újság* a nyilasok legádázabb ellenfele lett, s kiadta a jelszót: „Kereszt az eltorzított kereszt ellen!” Vagyis a katolikus kereszt a nyilaskereszt ellen. Az újságban sorra jelentek meg a nyilasokat támadó és leleplező cikkek. Néhány cím az újságból: *Nyilas terror mindenfelé; A gyengén sikerült gyűlések után újabb trükkhöz folyamodtak a nyilasok; Bátorság a „Bátorság” ellen! Kereszt az eltorzított kereszt ellen!;* (1939. május 13-24.) Az újság még az Eitner család korábbi bírósági ügyeit is újra előszedte, még a nem politikai tartalmúakat is, mint például egy ittasan okozott autóbalesetet vagy valutaügyletet. Beszámolt a nyilasok törvénytelen akcióiról, de legnagyobb mértékben a demagóg propagandát igyekezett bemutatni.

A közlegő választások komoly veszélyeket rejtettek. Ez ugyanis már titkos volt az egész országban, ami a nyilasoknak kedvezett, akik valamennyi zalai választókerületben állítottak jelöltet, sőt megyei listát is. Az a veszély fenyegetett, hogy elhozzák a megyeszékhely mandátumát is, ahol ismét a megyei vezető, Eitner Sándor indult. Különösen abban az esetben volt esélye, ha ellentáborra ismét két jelölt között oszlik meg, egy kormánypárti és egy keresztényszocialista között. Ekkor azonban Mindszenty elérte azt, hogy a zalaegerszegi választókerületben a két párt közös jelöltet indítson, ráadásul egy keresztényszocialista földbirtokos személyében. Az ősi zalai, nemesi családból származó Thassy Kristóf programjában a Mindszenty által meghirdetett elveket hangsúlyozta választási beszédeiben: „A magyar ember csak háromféle keresztet ismer: Krisztus keresztjét, amely megváltott bennünket, a kettőskeresztet, amely a magyarság múltját és jövőjét jelenti, meg a búzakeresztet, amelyek kenyeret adnak nekünk. Holmi bunkós, hegyes, nyilas és különböző tekervényekben végződő keresztet nem ismerünk!” (*Zalamegyei Újság*, 1939. május 16.)

Az összefogásnak meg is lett az eredménye, a zalaegerszegi mandátumot Thassy szerezte meg. A nyilasok végül Zala megyében összesen négy mandátumot szereztek, képviselő lett újra Meizler Károly is Keszthelyen. A keresztény párt országosan viszont csak négy mandátumot szerzett, ebből az egyiket Zalaegerszegen.

Mindszenty a választások után sem hagyott fel a nyilasok elleni küzdelemmel. 1940-ben kiadták a *Zöld kommunizmus* című kis könyvet, amely a nyilasok elleni összefoglaló írásokat tartalmazott. A kiadványnak már a címe is beszédes, hiszen arra utalt, hogy milyen kapcsolat, hasonlóság van a két szélsőséges irányzat között. Meizler Károly a könyvében megemlíti, hogy akkora volt a nyilasok népszerűsége, hogy Zalaegerszegen csak egyetlen trafik merte árusítani, a parókia melletti a Széchenyi téren.

Felhasznált források és irodalom

Gergely Jenő: Mindszenty (Pehm) József apátplébános és a katolikus pártalapítási kísérletek az 1930-as években. *Múltunk*, 1993/1. 37-57. p.

Meizler Károly: *Az ismeretlen Mindszenty*. Buenos Aires, 1958

Mindszenty József: *Emlékirataim*. Budapest, 1989

Paksy Zoltán: A nemzetiszocialista pártok története Zala megyében, az 1930-as években. In: *Zalai történeti tanulmányok 2009 (Zalai Gyűjtemény 67.)* (Szerk. Paksy Zoltán) Zalaegerszeg, 2009. 231-268. p

Zalamegyei Újság 1935-1939

Mindszenty és a Mura mente a II. világháború időszakában

Bevezetéképpen jelzem, hogy e tanulmányban – amely a Vasi Szemlében néhány esztendeje megjelent munkámnak kibővített változata – Mindszenty József kimagasló és sokrétű tevékenységének olyan fejezetére összpontosítok, amely Zala megyei berkeken kívül meglehetősen ismeretlen. Ez részben annak köszönhető, hogy a II. világháború idején a Mura mentén zajló történések, összehasonlítva a felvidéki, észak-erdélyi és bácskai eseményekkel, még történész berkekben is kevésbé voltak előtérbe helyezve, kivéve talán a Muraközre vonatkozó legfontosabb 1941-es fejleményeket. Másrészt a Mindszenty életmű annyira sokszínű és gazdag terjedelmű, hogy egyetemes magyar és egyházi szempontból kiemelkedőbb tettek és események mellett, a Mura mente iránt kifejtett érdeklődés – objektíve – eléggé háttérbe szorult. Az elmúlt évtizedekben valamennyire „elhallgatott” időszak a 20. századi magyar történelem egyik legfontosabb egyénisége számára, valamint Zala megye és a mai Muravidék, illetve Mura mente szempontjából – 1941 tavaszától egy bő esztendőn át – nagy küzdelmet jelentett.

Mindszenty József Mura mentére vonatkozó szerepvállalása könnyebb megértése céljából néhány, a korabeli Zala megye és a régió szempontjából fontos jelenségre is utalok. Esetenként ezen elemzés hangvétele Mindszenty (egykor: Pehm) József teljes életműve keretében kritikusnak tűnhet, azonban a mártírfőpap óriási vallási, nemzeti és európai jelentőségének semmiképpen nem kíván ártani. Az első világháború után Magyarország számára elveszített területek visszacsatolásáért kifejtett küzdelme ugyanis kiterjedt érzékeny kérdésekre is, és néhány kijelentése azzal kapcsolatosan a ma emberének talán szélsőségesnek tűnhet, azonban a korabeli hangulat tükrében nyilván más volt annak a kicsengése. A véleményformálás keretében megpróbálok objektív lenni, azaz érzékeltetni kívánom a korabeli helyzet hangulatát és akkori értelmezését, valamint annak szélesebb dimenzióba helyezett hatását, összefüggéseit.

Az I., majd a II. bécsi döntés révén bekövetkezett területgyarapodások után, az 1940. esztendő végén, már csak a délszláv államhoz került területek teljes vagy részbeni visszaszerzése állt a magyar politikai elit és a közvélemény célkitűzésének középpontjában. Arra várt a határon túlra szorult magyar közösség is, amelynek tagjai, és különösképpen gyér számú értelmisége, valamint tehetősebb iparosai és gazdálkodói titokban kizárólag a visszacsatolásban jelölték meg a közösségi jövő perspektíváját. A 20. század harmincas éveinek végén az ilyen célkitűzésnek gyakorlatilag nem volt alternatívája. Az ún. délvidéki történelmi régióban található, a Jugoszláv Királysághoz tartozó területek visszaszerzése az említett időszakban nyilvánosan nem lehetett jelen. A nemzetközi helyzet, a német elvárások és a magyar-jugoszláv kapcsolat alakulása is elége behatárolta a mozgásteret.

A területgyarapodás kérdésében Vas és Zala megyék is érdekeltek voltak, hiszen az I. világháború végéig a Muramellék (később a Muravidék szó honosodott meg) és a Muraköz az említett megyék szerves részét képezte ezer esztendőn át. Így az illetékes megyei politikai-közigazgatás szervek és testületek erősen reménykedtek egykori területeik visszaszerzésében, holott vágyaiknak nyilvánosan ők sem adhattak hangot. A visszacsatolást követő időszak különböző testületei üléseinek hangulata alapján megállapítható, hogy a remény óriási volt. Az említett megyék vezetői (pld. Szücs István, Vas megye főispánja, Teleki Béla, Zala megye főispánja, dr. Brand Sándor, Zala megye alispánja és mások) rendkívül sokat fáradoztak a kérdés rendezése ügyében, majd a visszacsatolás után a visszatért részek integrálódását illetően is¹.

1 Zala Megyei Levéltár, XIV/23 – Teleki Béla főispán magániratai

Zala megye törvényhatósági bizottságának (a megyegyűlésnek) akkoriban tekintélyes képviselője volt Pehm József, pápai prelátus, zalaegerszegi apátplébános, akinek úgyszintén fontos szerepe volt a visszacsatolt zalai területeket illetően. Nem kétséges, hogy ő is a két világháború között megnyilvánuló magyar politikai elit hangulatának megfelelően foglalt állást és érvelt az említett kérdésben, hiszen a magyar nemzet iránt érzett mérhetetlen szeretetét és áldozatkészségét ismerve, aligha lehetett volna rá jellemző bármilyen más magatartásforma.

A magyar-jugoszláv örökbarátsági szerződés 1940 decemberében ideiglenesen még kérdőjelessé tette az ún. délvidéki területek visszacsatolásának gondolatát, azonban a következő hónapokban olyan események követték egymást, amelyek 1941 áprilisára gyökeresen megváltoztatták a helyzetet. Teleki Pál miniszterelnök tragikus halála talán a legjobban tükrözi egyrészt a magyar politikai mozgástér kaotikus állapotát, másrészt a magyar belpolitikai ellentéteket még a revízió gyakorlati megvalósításának kérdéseit illetően is. A történések alakulására azonban annak sem volt különösebb befolyása.

Közismert esemény, hogy 1941. április 6-án Hitler megtámadta és elfoglalta Jugoszláviát. A Mura mentén, a történelmi Vas és Zala megyék elcsatolt területein a német hatalomátvételhez a lakosság eltérően viszonyult. Jellemző volt, hogy a magyar nemzetiségűek és a magyar értékekkel rokonszenvezők nem a németeket várták. Ahogy e kérdés tanulmányozása során megkérdezett interjúalanyaim közül sokan egyértelműen fogalmaztak: az emberek a magyar felszabadulásban reménykedtek.² Nem véletlen, hogy április 6-a után számos küldöttség és egyén látogatta meg a trianoni határ menti magyarországi településeket, valamint a katonai és a hatósági szerveket azzal a céllal, hogy intézkedjenek a Mura mente Magyarországhoz csatolásnak ügyében. Akkor már a megyék illetékes vezetői is erőteljesen tevékenykedtek a magyar katonai alakulatok bevonulása érdekében. Egyebek mellett, 1941. április 14-én a Zala megyei küldöttség Teleki Béla főispánnal az élen terepszemlét tartott Alsólendván. Két nappal később, április 16-án sor került a Mura mente birtokbavételére. A magyar katonai alakulatok minden ellenállás nélkül birtokba vették az 1919-ben a délszlávok által megszállt területeket. A szervezetlen és szétzilálódott jugoszláv katonaság erejéből csak annyira futotta, hogy felrobbantották a Mura folyón átvezető hidakat. A történelmi alsólendvai és muraszombati járás visszakerülését az anyaországhoz a muravidéki magyar és magyar érzelmű lakosság méltóképpen megünnepelte. Minden nagyobb településen, és természetesen a városi rangú Alsólendván és Muraszombatban nagyszabású, látványos rendezvényeket szerveztek a felszabadulás tiszteletére. A szlovénok körében, főképpen a két világháború között szocializálódó fiatalabb nemzedék és a betelepítettek között az esemény természetesen ellenszenvet váltott ki, amely később egyeseknél ellenállássá minősült. A magyarok körében persze más volt a helyzet. Az alsólendvai ünnepi rendezvényről – egyebek mellett – a következőképpen tudósított a Zalamegyei Újság: „Alsólendván már a kora reggeli óráktól sűrű csoportok vonultak fel nemcsak a történelmi nevezetességű járási székhelyről, hanem a messze környékről is. Egész Lendva ünnepe és zászlóerdő borította a környéket. Sűrűn lehetett látni a jellegzetes népviseletben megjelent falusiakat és a magyar ruhaviselet színezte azt a tarka-barka képet, amelyet a tábori oltár körül összegyűlt közel 15.000 ember megjelenése mutatott. A templomi oltárnál Pehm József pápai prelátus, zalaegerszegi apátplébános öt pap segédletével szentmisét mondott, amiről fénykép is tanúskodik.”³Pehm (a későbbi Mindszenty) József feltehetően már néhány nappal korábban is járt a Lendva-vidéken. A Muraköz (a Mura és Dráva folyók közötti területről van szó) vonatkozásában a független usztasa horvát állam kikiáltása miatt bonyolultabb volt a helyzet, amire természetesen még rátérünk. A Muramellék, azaz a Muravidék tekintetében zökkenőmentesen történt minden.

Zala megye törvényhatósági nagygyűlésnek 1941. május 8-ai rendes, Zalaegerszegen megtartott ülésén a megyei főispán ünnepélyesen emlékezett a Mura menti területek visszacsatolásáról. Egyebek mellett

2 Mélyinterjúk a tárgyalat korszakban a Mura mentén élő személyekkel. Az interjúkat mintegy nyolcvan személlyel a szerző készítette (az interjúk egy részének összegzése 2005 őszére írásos formában is megjelent, Egy peremvidék hírmondói címmel).

3 ZALA megyei UJSÁG, Politikai napilap; Felelős szerkesztő: Herboly Ferenc. 1941. április 17.

a következőket hangsúlyozta: „Megnyitómát nem fejezhetem be anélkül, hogy különös szeretettel ne üdvözljem közgyűlésünk alkalmából vármegyénkhez április hó 16-án visszatért, az integer Zala vármegyéhez tartozó magyar és idegen ajkú testvéreinket, akiknek hűségéről és magyar hazájukhoz való ragaszkodásáról még a katonai megszállás előtt az alispán úrral együtt személyesen volt alkalmam meggyőződni. Életem egyik legfelemelőbb és legemlékezetesebb napja marad az a húsvéthétfő, amikor Alsólendván magyar testvéreink szemében nézhettem és láthattam örömkönyvektől csillogó szemükben a vármegyéhez, a magyar Hazához való mélységes ragaszkodásuk kifejezését. Szemtanúja voltam honvédeink a Murán felrobbantott hidak mellett csónakon történt bátor átkelésének és jelen voltam Belatincon honvédeink bevonulásakor és megkapó fogadtatásán.” Brand Sándor alispán is reményét fejezte ki, hogy az ideiglenesen bevezetett katonai közigazgatás biztosítja a lakosság nyugalma és visszacsatolt területén.

Az említett közgyűlés a Muraközről is tárgyalt, mivel ott még teljességében a katonai közigazgatást nem lehetett bevezetni. Az önállósult horvát állam is – amint már említettük – igényt tartott a területre, valamint ott a lakossági ellenállás is erősebbnek bizonyult. A közgyűlés alatt történt egy fontos esemény, ugyanis egy muraközi küldöttség 12.501 muraközi lakos aláírásával nyújtott át egy követelményt, amellyel arra kérték Zala vármegye főispánját, hogy a legsürgősebben juttassa el Horthy Miklós kormányzónak a muraköziek Magyarország iránti hűségnyilatkozatát. A nyilatkozatot a törvényhatósági közgyűlés nagy lelkesedéssel fogadta. Úgy szintén nagy ünnepléssel fogadták Pehm József lelkesítő beszédét, amelyben a tekintélyes bizottsági tag – egyebek mellett – főleg a Muraköz vonatkozásában, az onnan érkező küldöttség köszöntéseként a következőket mondta: „Amihez én hozzászólni kívánok, annak előzményeit elem tártá a vármegye alispánja. Ugyanő történelmi jellegű bejelentésével levonta a vármegye lelkéről a két évtizedes gyászleplet, csonka teste alul elemelte a szomorú mankót, a szemekről levonta a bánatkönyvek fátylát, a kis-zalai és kis-magyar láthatár helyébe tágabb, nagy-zalai és nagy-magyar horizontot nyitott. Ezt teszi akkor, amidőn álmaink álmáról, a Szent Korona gyöngyszemeiről, Alsólendva és a Muraköz sorsfordulójáról megemlékezik. Szeretném, ha minden mondatomat és szavamat a tárogató bűvösségébe márthatnám, ha velőkgig és szívgyökerekig hatolhatnék... A magyar ember lelkébe, testébe, életébe akkor vonul be igazán a tavasz megifjító, boldog életárama, ha a feje felett megjelennek a tavasz első fecskéi és a régi ház ismert eresze alatt keresi a régi fészket, régi otthont. Ez valósul meg ma itt nálunk. Dicsőséges emlékeztű Zrínyi Miklós, derék, hűséges, vallásos muraközi népének első fecskéi szálltak el hozzánk és keresve két évtizedes zimankó után a régi hazát, a régi ereszt, régi fészket, ide szálltak a Tekintetes Vármegye öreg székházába, hogy Murán innen, Murán túl tavaszt jelentsenek... Az első fecskék nem sokan vannak, de tízezrek nevében jöttek és a nyomukban a tavasz tör elő. Csáktornya, Perlak, Légrad, Szentilona és a Zrínyi-erdő üzenetét hozzák. A Zrínyiek vértanú és száműzött életfáját, Gasparich Márk barát tüzes lángolását. A déli ellenség, a török felégette, szerb felrobbantotta a Mura és a Dráva hídjait. Addig is, amíg a vármegye felépíti ezeket a hidakat, a muraközi nép április 27-én kemény néphatározatával és mai útra kelésével a szívével vert hidat az ezeréves haza irányában. Sebet hoztatok Muraköz első fecskéi? Tudjuk: gálád ellenség ütötte. De mély és sajtó a mi sebünk is, mert trianoni elvesztések és mérhetetlen szenvedések ütötte. De a régi fészkek nem hűlt ki, melegen tartottuk számotokra. És ez az első fecskejárás az öreg vármegye legboldogabb napja.”⁴

A hangzatos beszédet követően Pehm (Mindszenty) József a törvényhatósági közgyűlés véleményéről szólt az új miniszterelnök, Bárdossy László kinevezését illetően, amiből érződik a későbbi magyar egyházfő általános nemzetpolitikai álláspontja is. Amint már közvetve utaltam arra, ahhoz nem fér kétség, hogy Pehm a két világháború közötti időszak legáltalánosabb érzését fogalmazta meg és képviselte. Az akkor is igaz, ha tekintettel a tényleges körülményekre és a reális helyzetre irreális politikai célkitűzést vallott a revízió tekintetében: a történelmi Magyarország határainak teljes visszaállítását. A visszacsatolások miatt eufórikussá vált hangulatban az ilyen magatartásformát mai távlatokból aligha szabad téveszmének

4 ZML – Zala vármegye törvényhatósági közgyűlése 1941. május 8-án tartott rendes ülésének jegyzőkönyve, 663.

minősíteni, hiszen a Trianon utáni értelmiségi elit sebei rendkívül mélyek voltak. Az igazsághoz tartozik azonban, hogy a Muraközben akkoriban már a lakosság jelentős része – sokkal nagyobb arányban, mint a Muravidéken – magyarellenes beállítottságú volt. E jelenségnek mély történelmi okai és összefüggései vannak, amelyekre ezúttal nincs mód bővebben kitérni.

Pehm József apátplébános az említett törvényhatósági ülésen Bárdossyval kapcsolatosan a következőket hangsúlyozta: „Idők jele az, hogy diplomata lép a magyar kormányrúd mellé, a kormány élére. Abban a reményben és várakozásban állunk mögéje, hogy mint külügyminiszter és a kormány feje minden erejét latba veti azért, hogy a kormányzói kiáltvány szellemében a Délvidék és benne a Dél-Zala határai mindenben és mindenütt a Szent István kitűzte, ezeréves történelmi határok legyenek. Azt pedig ne felejtse senki, hogy az ép, integer Magyarországhoz, amelyről soha le nem mondunk, az ép vármegyék testén keresztül vezet csak az út.”

A Muraköz kérdése a következő hetekben, hónapokban Zala megye törvényhatósági testülete vezetőségét élénken foglalkoztatta, mivel a katonai közigazgatás, illetve a megyéhez történő teljes integráció nem volt lehetséges. Aligha vitatható, hogy jól megszervezett akció keretében, 1941 májusának utolsó harmadában 33 muraközi község harminchárom táviratot intézett Horthy kormányzóhoz, amelyekben kérték a vidék betagozódását a magyar államszervezetbe. Az egyik fontosabb érvelési szempont, elége érdekes módon, a muraközi horvát nyelvjárás iránti aggodalom volt a Varasd-vidéki, illetve zagorjei „horvátal” szemben.⁵ Csak mellékesen jegyzem meg, hogy az ilyen magyar magatartásformát később, az egypártrendszer időszakában, az ún. utódállamokban a magyar vezetés asszimilációs politikát szorgalmazó megnyilvánulásának minősítették.

Természetesen erőteljes propaganda folyt annak érdekében, hogy a nyolcszáz éves történelmi kötődésre hivatkozva, a túlnyomórészt horvátok lakta Muraköz ismételten Zala megye részét képezze. Ennek érdekében 1941. július 5-én – 115 törvényhatósági bizottsági tag indítványozására – rendkívüli törvényhatósági közgyűlést hívtak össze Zalaegerszegen, ahol a vitaindító beszédre Pehm Józsefet kérték fel.⁶ Felszólalásának bevezető részében hangsúlyozta Muraköz hovatarozásának általános jelentőségét, majd utalt arra, hogy a területért folytatott küzdelem nem csak a megye, hanem az egész ország érdeke. Hangsúlyozta a történelmi jog fontosságát, hiszen szerinte a Muraköz „896 óra magyar föld”. A határvédelemmel kapcsolatosan a következőképpen szól: „Az új Magyarország, amelyről annyit beszélünk most, komoly határvonalakra rendezkedjék be! Az elmúlt negyed század alatt fegyveresen kandikáló ellenségtől négy oldalról övezett, nyitott pusztá ház volt a szomorú Csonka-Magyarország. Szőregnél és Rédcicsnél a libaőrző magyar kislány nem vette észre a fűben futó határvonalat és a granicsárok fegyvereitől a magyar kislány vére festette azt láthatóvá. A Mura nem határ, nyáron átgázolható. A Dráva komoly határ. A Mura mellett nincs embererdő, tömött élőösvény, megette az egyke. A Dráva mellett 8-10 gyermekes családok élnek, évszázados Zrínyi-katonák leszármazottai. Zalának egyetlen honvédelmi övezete a Muraköz. Van természetes határ, élet és vitézi hajlam. Alig kerestek itt elő valamit sietőbben a ládákból, mint a magyar vitézségi érdemeket és alig várnak valamit inkább, mint a vitézzé avatást.”

Pehm a továbbiakban megjegyezte, hogy 1910-ben a 90 ezer muraközi lakosból 8 ezer volt magyar nemzetiségű és 22.577 magyarul beszélő. Véleménye szerint azonban a nyelvi kötődés nem lehet mérvadó a területi hovatarozás kérdésében. A „mindent vissza!” jelszó szószerinti értelmezését tükrözi Pehm érvelése, hogy 1938 óta az ún. „trianoni iránynak” lejárt az ideje, és „ha a Muraköz esetében bárki is kevesellené a kis lélekszámú magyar nemzetiségű, illetve magyarul is beszélő polgárt, „az annyit jelentene, hogy a még ellenséges kezekben lévő vármegyékből 9-ről örökre lemondunk, hiszen Árvától Fogarasig ennyi megyében gyengébben áll a magyar nyelv, mint a Muraközben.” Magyarországnak a

5 Zala Megyei Levéltár (a továbbiakban: ZML) – XIV/23. Teleki Béla főispán magániratai

6 ZML – Zala vármegye törvényhatósági közgyűlése 1941.július 5-én tartott rendkívüli ülésének jegyzőkönyve, 665.

Muraköz iránti jogát a vidék hűségének bizonygatásával támasztotta alá. Hangsúlyozta: „A Muraköz magyar, mert magyarul érez. 1941. április 27-én 4 ezer katonakorú férfiú faluja táblája alatt vonult fel Csáktornyára magyar zászlók alatt harsogva proklamálták, hogy a Muraköz magyar, és ahogy a Zrínyi-emlékmű felé táncolva, zárt menetben felvonultak, és egy öreg muraközi elmondta nekem: Azért jöttünk, hogy fölemeljük ezt a nagy dicsőséget – ezt én életem egyik legnagyobb élményeként őrzöm. Május 11-én 10 ezer ember ünnepel magyar zászlók alatt Perlakon. A honvédünnepségen 17 ezer ember vett részt Csáktornyán és csak úgy pompázott ott a magyar ruha. És ezek mind fényképpel igazolhatók és igazoltak. 26.764 tizenhat éven felüli egyén követelte aláírásával a végleges magyar megoldást. Belicát, Muraszterdahelyt korábban irányzatosan úgy emlegették, mint délre vonzó községeket. És az előbbinek öthatoda, az utóbbinak kétharmad része nyilatkozott meg Magyarország mellett. A minap visszakérült Stridó-vidék 7 ezer lakosából 4800 tizenhat éven felüli tett hitet Magyarország mellett...”

A Muraközre vonatkozó vitaindító felszólalásának második felében Pehm nyilvánosan feltette a kérdést, hogy az adott helyzetben nemzetpolitikai szempontból „mit lehet és mit nem?” tenni. Ez is arra utal, hogy azokban a napokban, hetekben az említett tájegység politikai hovatartozása a magyar bel- és külpolitika egyik legfontosabb kérdése volt. Pehm (Mindszenty) József egyik válasza az említett kérdésre az volt, hogy „nem lehet cserélni”. Politikai körökben ugyanis akkoriban állítólag felvetődött a Muraköz esetleges kompromisszumos megoldása, azaz feladása, ami Pehm számára elfogadhatatlan volt. Ezzel kapcsolatosan példákat hozott fel, majd Teleki Pál ismert mondatait idézte: „Ami már az enyém, azt nem adom. Ami még nincs itt, azt kivárom. A szent dolgok nem cseretárgyak!” Másik érvként a következőket mondta: „Az esetleges jelentkező elgondolás, hogy Horvátország ismerje el Muraközre a mi történelmi jogunkat és ennek ellenében az övé lesz a Muraköz tényleges birtoklása, a történelmi gondolkodás szemüvegén át teljesen elfogadhatatlan és ellene a szentistváni gondolat, a kormányzói kiáltvány, Muraköz népének hűsége alapján a leghatározottabban tiltakozik a vármegye... Mi elismerjük, hogy a nemzetnek barátokat szerezni felette hasznos és bölcs, de mert a jól rendezett szeretet magunknál kezdődik, a barátságunk a halála és nem a megszövése lenne, ha a magunk ezeréves jogait, a jövőt biztosító komoly határt és erkölcsi kötelezettségeinket gyengítenék. A barátság, még ha századok állnak is mögötte, múlandó, de a nemzet jövőjének és birtokállományának meg kell maradnia... Ha Horvátországhoz barátságot akarunk szőni, keresse azt az új állam, és ha keresi, mi szívesen viszonzunk, kereskedelmi szerződés keretében, anyagiakban tegyük, de ne elidegeníthetetlen javakban. Nincs ma magyar földön senki, aki egyetlen tapodtat, egyetlen lelket odaajándékozni, elcserélni jogosítva volna. Az ezeréves ország és vármegye hűséget kíván a Muraköztől. A Muraköz a két évtizedes rabsága idején ragyogóan hűségesnek találtatott. Vajon hűségéért a kormány és a vármegye cserében hagyhatja-e? Revíziós mozgalmaink komolyságán rést nem üthetünk, az ország-rendezés kezdetén magunk ellenében egy lemondással a legborzalmasabb fegyvert ki nem szolgáltatjuk.”

Pehm József nagy lelkesedéssel fogadott vitaindító beszéde után a közgyűlés határozatot fogadott el arról, hogy „a Muraközt a megye integráns részének tartja és arról soha le nem mond”, amiről a kormányzót, a miniszterelnököt, az Országgyűlés mindkét házának elnökét, a belügy- és a honvédelmi minisztert értesítették.

Ismételten hangsúlyozzuk, hogy abban az időszakban a Muraköz kérdése Magyarország legfelsőbb politikai és katonai köreit is erősen foglalkoztatta. Ez alkalommal mellőzve a kérdés mélyebb elemzését, megállapíthatjuk, hogy nehéz volt bel- és külpolitikai szempontból egyaránt megnyugtató álláspontra helyezkedni, hiszen már a magyar bevonulást illetően is érződött a bizonytalanság, ami a Jugoszlávia elleni hadba lépés ügyében tartott rendkívüli minisztertanácsi ülésen (1941. április 10.) észlelhető volt. A bevonulást illetően akkor valószínűleg Werth Henrik gyalogsági tábornoknak, a honvédvezérkar főnökének a véleménye meghatározó volt, aki a Muraközbe történő bevonulás mellett érvelt.⁷ A kérdést

7 Magyar Országos Levéltár – Minisztertanácsi jegyzőkönyv, 1941. április 10.

illetően – német hadvezetés mellett – a német diplomácia álláspontja is rendkívül fontos volt, ezért Sztójay nagykövet többször is tárgyalt a német külügyminisztérium vezetőivel. Az egyik beszélgetésből kiderül, hogy Bárdossy miniszterelnök Muraköz kérdésében kész volt az önálló horvát állammal „baráti tárgyalásokat” kezdeni.⁸ Erről a magyar minisztertanács 1941. április 13-án tárgyalt, és akkor még – bizonyos feltételek, főleg a vasúti forgalomban követelt kedvezmények fejében – úgy határozott, hogy „a Muraközre szuverenitásunk elvileg fenntartandó, azonban a terület teljes igazgatását akár meghatározott hosszabb időre, akár időtartam-megjelölés nélkül ideiglenes jelleggel átengedjük a horvátoknak”⁹. Feltehetően erre vonatkozhatott Pehm (Mindszenty) József idézett, erélyes ellenérvelése, tiltakozása.

Muraköz tekintetében jelentős változás történt 1941. július 9-én, amikor ott is bevezették a magyar katonai közigazgatást. Ezt Zala megye törvényhatósági kisgyűlése – amelyen Pehm József is jelen volt –, miután az eseményt a főispán bejelentette, nagy meglepéssel és éljenzéssel fogadta.¹⁰ A katonai közigazgatás a vidék esetében nem volt túlságosan hosszú életű, hiszen ismereteink szerint 1941. augusztus 29-én már Csáktornyan búcsúzkodott annak tisztikara. Arra az alkalomra – a főispán és az alispán mellett – Pehm József prelátus is autóval leutazott.¹¹

Pehm József azt is fontosnak tartotta, hogy a vidék egyházi vonatkozásban kedvezőbb helyzetbe kerüljön. Ugyanis a terület a zágrábi érsekséghez tartozott, ami nyilvánvalóan komoly akadályt jelentett a magyar nyelvi és kulturális értékek létrehozása, alakulása szempontjából. A vallásos lakosságra óriási hatása volt a Zágráb által képzett és kiküldött horvát papoknak. Pehm a Zala megyei Újság 1941. július 19. számának vezércikkében mélyrehatóan foglalkozott Muraköz egyházi hovatartozásának a kérdésével. Említett írásában vázolta a vidék egyházi szervezetségének alakulását a 13. századtól 1941-ig. Utalt azokra a sikertelen törekvésekre, amelyekre a szombathelyi püspökség megalapítása után sor került a Muraköznek a zágrábi érsekségtől történő függetlenítés tárgyában. Véleménye szerint a vidék visszacsatolása Magyarországhoz e tekintetben is új lehetőséget jelentett. Ezzel kapcsolatosan eszmefuttatását a következőképpen fejezte be: „Most az ügynek a kulcsa Budapesten és Rómában van. Horvátország külön útra lépett, nincs ok, miért gyakoroljon egyházi jogokat itt idegen állam főpapja.”¹²

Zala vármegye törvényhatósági bizottsága – kiegészülve a visszacsatolt területek képviselőivel – 1941. december 5-én tartotta ünnepélyes alakuló közgyűlését. Teleki Béla főispán köszöntőjében többször is hangsúlyozta a megye visszakerült részeinek fontosságát az ott élő lakosság boldogulása szempontjából, valamint a legfelsőbb megyei testület működése tekintetében.

A zalai törvényhatósági nagygyűlés 1941. december 11-én számos intézkedést hozott, ami a visszacsatolt területek iránti fokozott figyelmet és támogatást bizonyítja. Egyebek mellett Pehm József, valamint két bizottsági tagtársa Csertán Ferenc és dr. Thassy Kristóf indítványozására, a megye – Muraköz visszakerülésének haláljából és emlékére – anyagi kötelezettséget vállalt két nagycsaládos, a visszacsatolt területekről származó fiatal beiskolázására a honvéd hadapródiskolába. Példaként megemlíthetjük még, hogy a visszacsatolt területek törvényhatósági rangba tartozó közutjainak karbantartására Zala vármegye közgyűlése jóváhagyta 130.000 pengő kölcsön felvételét, amelyet a kereskedelmi és közlekedési miniszter utalt ki. A területnek a telefonhálózatba történő bekapcsolásáról, illetve a hiányosságok kiegészítéséről is

8 Sztójay Döme berlini magyar követ jelentése a M.Kir. Külügyminisztériumnak a németek álláspontjáról a jugoszláv-magyar szerződéssel kapcsolatban. In: Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában 1941-1945. Dokumentumgyűjtemény Főszerkesztők: Dr. Liptai Ervin vezérőrnagy és Fabijan Trgo altábornagy – Zrínyi Katonai Kiadó Budapest, 1986. (15. old.; megjelölt forrás: Országos Levéltár (OL) K 63-Küim.pol. 1941 16/7 6878. Gépelt, eredeti)

9 Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában 1941 – 1945. Zrínyi katonai Kiadó, Budapest – 1986 (80. old.)

10 ZML – Zala megye törvényhatósági kisgyűlésének 1941. július 9-én tartott ülésének jegyzőkönyve (667)

11 Zala megyei Újság. 1941. aug. 29. (2. old.)

12 Zala megyei Újság. 1941. július 19. (1. old.)

határozott a testület, és e célból elrendelte 60.000 pengő összegben a hitelfelvételt. Pehm József javaslatára a törvényhatósági testület az 1942. évi költségvetésben a Nagykanizsa, Keszthely és Zalaegerszeg gimnáziumban tanuló, a visszacsatolt területekről származó 13 diák részére 3.500 pengő évi segélyt biztosított.¹³

Mai szemszögből is széles látókörű törekvésnek minősíthető, hogy egy 1942 februárjában elfogadott közgyűlési határozatban – úgyszintén dr. Thassy Kristóffal együtt – Pehm József olyan indítvánnyal rukkolt elő, hogy a Muraközben szolgálatot teljesítő tisztviselőket arra kötelezzék, hogy az 1942. év végéig a „Muraköz nyelvet”, tehát a horvát nyelvet sajátítsák el. Továbbá azt is javasolta, hogy annak megvalósítása érdekében tanfolyamokat szervezzenek. Feltételezhetjük, hogy a javaslat a muravidéki szlovén nyelvjárás elsajátítására is vonatkozott, ami ilyen vonatkozásban elsősorban a belatinci szolgabírói kirendeltség területét érintette.¹⁴

Pehm beszédei, javaslatai alapján – még ha azokkal a manapság teljes egészében nem is lehet egyetérteni – a Mura menti területeket illetően számos fontos kérdés kerül megvilágításra, ami az adott korszak objektív megismerése szempontjából rendkívül fontos. Azzal kapcsolatosan, hogy Tóth Péter képviselő a megyéhez visszakerült járásek idegen ajkú lakossága körében észlelhető nyugtalanító körülményekre utalt (amelyeket „lelkiismeretlen izgatók alattomos munkájának” minősített), Pehm József az 1942. május 15-ei megyegyűlés napirend előtti indítványában a következőket mondta: „A Szent Istváni gondolat szellemében megbocsáthatunk mindenkinek, aki egyénileg vétkezett, de akik mások körében kontaktak, vagy kontaktak, azoknak nincs helyük a visszakerült területen. A Murán innen ismerünk dobrovoljac, szlovén, vend és magyar kérdést. A dobrovoljacok iránt részvétet érzek, mivel Isztriából vetette ide őket az idő, nem maguk szántából jöttek. Most megint belekerültek az idők viharába. De természetesen szívesebben látunk a helyükön is magyarokat. A vendek derék, vallásos, szorgalmas, államhű elemek. Nem volt és nincs velünk semmi bajunk. 1919 óta folyik azonban északról egy ún. szlovén beözönlés természetes úton és betelepítéssel a zalai részekre. Ennek eredménye az lett, hogy a Lendva-vidék 18 magyar községe nincs többé. Nyelvileg vegyes községek vannak helyettük. A magyar lakosság sem kapott a jugoszláv uralom alatt a két magyar nádor birtokából semmit, mert akkor a Balkánon éltek; most a magyar uralom alatt meg azért nem, mert Európában élünk. Ők azonban azt nem értik, hogy akkor számukra öt kivándorlási iroda működött egyszerre Alsólendván, és most a magyar világban se jussanak semmihez. Járnak is szüntelen a rédicsi hercegi felügyelőséghez, kérdezgetve: hol lesz az ő birtokuk. A helyzet nem könnyű; jelentős birtok ott már nincs, összeházasodások történtek, bizonyos megfontolások is érvényesültek. De egyéni revízió alá kellene venni a szlovénoknak történt juttatásokat, a jugoszláv demarkáción túl. A demarkáción innen Szentgyörgyvölgye táján kellene eladó tulajdonokat a közjóléti szövetkezet pénzén megvásárolni és oda második vonalat rögzíteni. A Mura-híd készüljön el mielőbb. A Muraközben elharapózott a próbaházasság, Csáktornyan és vidékén elterjedtek a baptisták. Itt hibák vannak. A vármegye tegyem meg mindent a Muraköz egyházi elcsatolásáért, e nélkül a becikkelyezés nem megnyugtató.”¹⁵

Pehm a Muraközzel kapcsolatosan mások véleményét is kikérte. Érdekességként említem, hogy néhány esztendeje levélben megkeresett Boleratzky Lóránd, zalaegerszegi születésű jogász, akinek személyes élményei vannak, voltak Mindszentyvel kapcsolatosan. Azonban ezúttal csupán arra kívánok utalni, hogy két levélmásolatot is eljuttatott hozzám, amelyeket a korabeli apátplébános és az ő édesapjának címezte, aki feltehetően a tanára volt. A levelekben a Muraközre vonatkozó információkat kért, ami széleskörű tájékozódási törekvéseire utal.

13 ZML – Zala vármegye törvényhatósági közgyűlése 1941. december 11-i ülésének jegyzőkönyve (674)

14 ZML – Zala megye törvényhatósági közgyűlése 1942. február 12-i ülésének jegyzőkönyve (677)

15 ZML – Zala megyei Törvényhatósági Közgyűlés 1942. május 15-ei ülésének jegyzőkönyve (681)

A Zala megyei törvényhatósági közgyűlés jegyzőkönyveiből az is kiderül, hogy 1942 után Pehm József már kevésbé volt jelen az üléseken. Teendői, küldetése a későbbiek során máshová szőlították.

Összegzésképpen megállapítható, hogy a későbbi primás, esztergomi érsek erősen a szíven viselte az I. világháború után Zala vármegyétől elszakított területek visszaszerzését, az említett vidékek teljes körű integrálódását a megye gazdasági-kulturális életébe és közigazgatásába. Ennek érdekében erélyes felszólalásai ismertek (főleg a Muraköz vonatkozásában). Pehm (Mindszenty) József tevékenységét az 1941-ben bekövetkező terület-visszacsatolások tárgyában nyilvánosan is elismerték. Zalaegerszeg megyei jogú város képviselőtestülete 1941. május 25-ei üléséről a későbbi egyházfő szerepével kapcsolatosan a megyei napilap – egyebek mellett – a következőket közölte: „Sokat fáradozott az alispán a főispánnal együtt ez eredmény eléréséért, de kivette a munkából részét Pehm József pápai prelátus is, aki, mint névtelen harcos, minden erejével és igyekezetével munkálkodott Zala megye régi határainak visszaállításán.” A képviselőtestület Pehm tevékenységéért nyilvánosan is kifejezte háláját.¹⁶

Úgyszintén megkérdőjelezhetetlen Mindszenty József egyértelmű és rendíthetetlen hazaszeretete. Nála természetesen a hazát a Kárpát-medence, azaz a történelmi Magyar Királyság képezi, amelynek – véleménye szerint – egyetlen négyzetméternyi területét sem lett volna szabad elveszíteni. Ragaszkodása „az ezer éves határokhoz” mai szemmel nézve ugyan irreálisnak minősíthető, azonban nem szabad a korabeli politikai miliőt és a mai távlatból történő vizsgálódást összekeverni vagy annak alapján általánosítani.

Vollein Ferenc:
Mindszenty

¹⁶ Zala megyei Újság. 1941. augusztus 26. (1. old.)

W. Károlyi

A Zárda épülete (archív fotón)

Megyeri Anna

Mindszenty zalaegerszegi építkezései

Amikor XII. Pius esztergomi érsekké emelte Mindszenty Józsefet, a hitközség ünnepi közgyűlésén dr. Galambos Miklós elnök hangsúlyozta, hogy „nincs város szerte e hazában, amely Mindszenty Józsefet jobban magáénak érezhetné.” Dr. Szalay Gyula vármegyei tiszti főügyész megemlékezésében kiemelte papi erényeit és izzó magyar hazafiúságát, majd hosszan sorolta működésének eredményeit. Valóban, az 1919 októberében kinevezett plébános nemcsak hívei lelki életét gondozta, hanem a város gazdasági és kulturális életének, sőt mindennapjainak is meghatározó személyiségévé vált.

Előadásomban e gazdag évtizedek leglátványosabb, maradandó alkotásait mutatom be: építkezések kezdeményezőjeként, szervezőjeként ismerjük meg Pehm Józsefet, aki nagyszabású terveihez támogatókra lelt. Esősorban a pályáját segítő gróf Mikes János püspökben, az egyházközség tagjaiban, a város és a megye vezetőségében, valamint az egyre növekvő számú hívek seregében, a különféle katolikus egyesületek tagságában. Önéletírásában külön köszönetet mond Esterházy Pál hercegnek építőanyag adományozásáért, Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszternek az iskolákhoz adott állami segélyért, valamint Bódy Zoltán alispánnak, a vármegye támogatásáért.

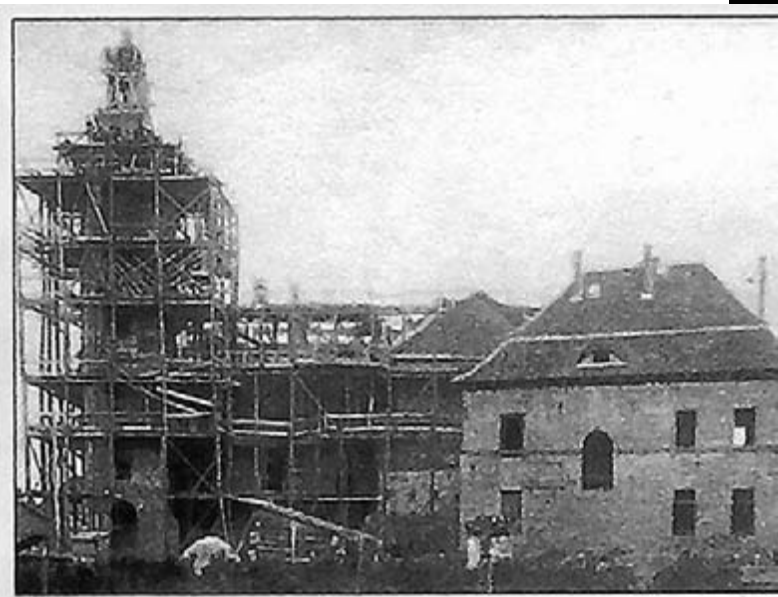
Pehm József virilistaként tagja volt a megyei törvényhatóságnak és a városi képviselőtestületnek. Az 1917. december 8-án megalakult hitközség elnökeként számíthatott az 1924-1938 között világi elnökként működő Bódy Zoltánra, de Czobor Mátyás polgármesterre is, s a városi képviselőtestület

több kiváló tagjára, így szuggesztív személyiségének köszönhetően akarata sok esetben érvényesülhetett a megyében és a városban is.

A hitélet felvirágzását támasztja alá dr. Szalay Gyula kimutatása: 1922-ben az évi áldozások száma az egész plébánia területén 43 115 volt, ez 1943-ban csak a főplébánia területén 111 286-ra emelkedett. A Notre Dame zárda alapkövében elhelyezett okmány szerint a város lakóinak száma ebben az időben 13 600 fő volt, akik közül római katolikus mintegy 11 111 lélek, a plébánia híveinek száma 15 000 fő.

Katolikus ház

Mindszenty József érdeméért említik, hogy a katolikus legényegylet által 1914-ben, a Metzner József tervei alapján épített székházat az egyházközség kultúrház céljaira megszerezte, majd 1930-ban lényegesen kibővíthette és renováltathatta. Már az 1925. február 8-i jegyzőkönyvben olvashatunk arról, hogy bérleti díjából jelentős jövedelmet hozott a székház. Ekkor adtak engedélyt a Katolikus Legényegyletnek az épület kisebb mértékű átalakítására: a katolikus körtől átvett épületrészen az emeleti folyosóról szüntessék meg a Tőke hitoktató lakásához használt bejáratot, a nagyterem karzatának déli falát az emeleti folyosó déli falával építsék össze, Tőke szobájának falát bontsák ki, így kis házi színpad rendezhető be, s az egész emeletet a kör veheti birtokba. Azt is engedélyezi a hitközség, hogy adjanak át egy szobát bormérés céljára a legényegyletnek. 1930-ban került sor a katolikus ház kibővítésére, ami némi feszültséget okozott a gazdakör és a plébános között, mivel ők egy új, saját székház építését javasolták volna a mostani bővítés helyett. Ám a hitközség, s feltehetően a gazdakör képviselőinek egy rész jobbnak tartotta a katolikus ház kibővítését, melyben a felajánlott téglá fejében továbbra is ingyen tarthatnák üléseiket. Az épületüket használja, erre szerződésük is volt, valamint a Erre az 1930. aug. 24-i ülésen mutatta be kibővítés tervét, utalt, miszerint A harmincas évek végétől még korcsolyapályát is működtetnek a székház melletti vízenyős téren.

A IV. Károly király emléktemplom és ferences kolostor

Már István Vilmos püspök is látta, s tervezte egy második zalaegerszegi templom építését. Az apátplébános azonban kezdeményezte, hogy Ola városrészben épüljön az új templom a hozzá tartozó kolostorral. Indoklásában az szerepelt, hogy a régi templom csak 3 ezer hívő befogadására alkalmas, a városban pedig 11 ezer hívő él. Bár ekkorra Egerszeg anyagi tartalékai kimerülőben voltak, a képviselőtestület mégis megszavazta elképzelését.

1925-ben tárgyaltak arról, hogy a „Tüttössy Mária” kápolna¹ szűnjön meg, mert kicsi, istentisztelet szolgáltatására alkalmatlan. A posta is elköltözik az épületből, csak a rendőrség marad ott. A hitközség a kápolnát 1924. február 24-én kelt határozatában a 2-dik templom fundamentumáért cserébe a városnak már fel is ajánlotta. Kérésüket engedélyezésre el is küldik a püspökhöz.

Ugyancsak ekkor határoztak arról: felkérlik a várost, hogy intézkedjenek a „Sörház” kiürítéséről, mert

¹ Az egykori ún. Ispita épületben (ma Erste Bank a Széchenyi téren) Tüttössy László (1750-1831) városbíró hagyatékából tartották fenn a már rossz állapotú kápolnát.

A Ferences
Templom
hátról
(archív fotó)

a második templom építkezését még ez évben megkezdik. Mindszenty beszámolt arról, hogy korábban némi vitája volt az építést illetően az Assisi Szent Ferencz rendű szerzetesekkel, de Budapesten a Rendi Kormány Tanács gyűlésén sikerült megállapodást kötnie. A plébános tájékoztatta híveit, hogy a második templom 2500 hívő befogadására épül, 5 oltárral – Jézus Szentséges Szíve, Szűz Anya, Szent József, Assisi Szent Ferencz és Páduai Szent Antal tiszteletére. A toronyban két harang kap helyet, a kórusban harmónium, a templomban villanyvilágítás lesz. A sekrestye bútorzatát a hitközség adja. A rend csak egy papra szükséges papi és egyházi ruhát igényel. „Ez a kérdés úgy nyer megoldást, hogy a megszüntetendő „Tüttössy” Mária kápolna teljes felszerelését átadják a rendnek. „A zárda 3 páterre és 2 fráterre épül, 8; 15-18 méteres szobával és megfelelő mellékhelyiségekkel, a templommal szoros kapcsolatban. A zárda belső berendezését a hitközség adja. [...] A szerzetesek 1926. október hó 4-én már itt lennének. Kezdetben csak lelkipásztorkodással foglalkoznak, később azután hitoktatást is végeznének.”

A beszámoló végén Czobor Mátyás üdvözölte az apát-elnök urat, aki válaszában a hívők áldozatkészségét kérte: „Ha Önök, úgymond többek között, - az apostoli ihlettel a templom és a zárda ügyében agitálnak, akkor nekem 50 apostolom van, akik kell, hogy legyőzzék a kétkedőket: úgy állni fog a 2dik templom és a szerzetesi zárda, a melyre nem énnem; hanem Önöknek Uraim! És az Önök gyermekeinek van szüksége.”

Az 1925. május 7-én tartott templomépítő bizottság ülésén a tervek elfogadásáról tárgyaltak, a terveket elbíráló mérnökök tiszteletdíjáról, valamint arról, hogy az értékes terveket tűzkár ellen is biztosítani kell. Az első díjat Kotsis Iván, a másodikikat Schulek János, a harmadikat Boskó Géza és Valéhr Jenő nyerte el. Úgy döntöttek, hogy megvásárolnak egy negyedik művet, a „Magyar román” jeligével érkezett Árkay Aladár művet 300 aranykoronáért. Felkérték Moldoványi Bélát, Wassermann Frigyeszt és Stefán Józsefet, hogy a tervek alapján végezzenek számításokat arról, hogy a négy terv közül melyik lenne elfogadható. Azonban felhívták a figyelmüket arra, hogy a terveken a művészi kivitel rovására változtatásokat nem hathatnak végre. Eközben a templom terveit kölcsön kérte Lácza Fritz Oszkár, hogy bemutassa a Magyar Mérnök és Építész Egyletben Budapesten. A bizottság mégis úgy döntött, hogy addig nem adják oda, amíg az Országos Faluszövetség tervezett kiállításán, Zalaegerszegen be nem mutatják, sőt szeretnék azokat „örök időkre megszerezni és megőrizni.”

A templomépítő bizottság² egy hitelszövetkezet révén jelentős pénzüsszegeket mozgósított, míg a költségek egy részét adományokból teremtette elő. (A Vallásalaptól 400 millió, gróf Batthyány Pálnétól 330 millió összeget kaptak, de a IV. Károly király emléktemplom építését támogatta Szombathely városa is 10 millió magyar papírkorona adománnyal.)

A többi pedig az egyházi adóból teremtette elő, mely ellen sokan interpelláltak a püspöknél is, a kultuszminiszternél is, általában eredménytelenül. Ugyanakkor többen tiltakoztak a rájuk kivetett különleges egyházi adó ellen, ami 100%-os pótdót jelentett. A tiltakozók azt a választ kapták, hogy ezzel az egyházközség az alapszabálynak megfelelően jár el. Czobor Mátyás sem tehetett mást, mint a nem fizető híveket közigazgatási eljárás során kötelezte az adó befizetésére.

A szép arányú, neobarokk épületegyüttes tervezője, Kotsis Iván így írt munkájáról: „A zalaegerszegi II. róm. kath. templom Építési Bizottsága 1925. évi április hó 30-iki lejárattal szabályszerű nyilvános tervpályázatot hirdetett a templom és a vele kapcsolatos Szent Ferenc-rendi kolostor terveinek beszerzésére. A bíráló-bizottság egyhangú döntése alapján alulírott szerencsés voltam az I. díjat elnyerhetni és ezt követőleg a megbízást a kiviteli tervek elkészítésére. [...] Az építkezés előkészítését és az adminisztratív munkálatok megszervezését és lebonyolítását Pehm József zalaegerszegi apátplebános úr végezte hatalmas lendülettel és példátlan energiával, amellet mecénásként öröködvé az artisztikus szempontok felett. Munkájában egyetlen emberként állott mögötte a Templomépítő Bizottság és rajta keresztül Zalaegerszeg és Zala vármegye katolikus társadalma, annak minden rétegével.”

Kotsis Iván négy tervrajza már 1926-ban megjelent a *Magyar Építőművészet* folyóirat első számában, mely a tervező vidéki kastélyai, balatoni villái, tervei közül mutatott be néhányat.³

Az építkezés 1925 júliusában kezdődött; a templom megáldása és a kolostor használatbavétele 1926 októberében történt. A templomot gróf Mikes János szombathelyi megyéspüspök szentelte fel pompás ünnepség során 1927. szeptember 25-én.

Kotsis Iván szerint a munkálatok lebonyolítása, bár az építkezés bonyolult volt, s számos nehézség is felmerült, „mindvégig oly ideális harmóniában folyt le, amely úgyszólván párját ritkítja. Intencióim kivétel nélkül minden egyes esetben megértésre és elfogadásra találtak, amely körülmény nemcsak megkönnyítette munkámat és fokozta kedvemet, de biztosította az építkezés sikerét is.” Az építkezés során tömérdek kéz hordta össze munkájának legjavát. A megérdemelt köszönet adassék érte mindenkinek. A tervek elkészítésében régi munkatársai, Kracsun Virgil és Krén Ferenc építészek működtek közre, a helyszíni ellenőr Moldoványi Béla műszaki főtanácsos volt. A fővállalkozó Müller István okleveles mérnök, zalaegerszegi építőmester, nagy szakmai tudással irányította a munkákat. A folyóirat megjelenésével egy időben tartott a mérnökegyletben egy előadást, ahol vetített képeken mutatta be a precízen végzett vasbetonmunkák zsaluzását, szerelését, a kiszaluzott kész vasbetonboltozatokat, bordákat.

Mint alvállalkozó a parafaszigetelő-munkákat a budapesti Parafakőgyár R.T., a vasbeton feletti tetőszerkezetek, toronyszerkezetek és az épület összes egyéb ácsmunkáit Eckhardt Ferenc zalaegerszegi ácsmester végezte. A bádogos munkákat (benne a toronysisak és a laterna vörösrézfedését is) Steiner Ármin és Ferenc budapesti műbádogos- és ércáru-gyárosok végezték. Fővárosi mesterek voltak a dekoratív műkőmunkák kivitelezői: az időközben elhunyt Vögerl Alajos és Szabó Rezső, aki a belső gipszmunkákat is készítette. A villanyvilágítást és a villámhárító berendezést Orsovsky István szerelte, a főoltár műmárvány-munkáit Neuhauser János, a díszkovács munkákat Berkes Kálmán készítette, míg a szószék Kraft István

2 Tagjai: Pehm József ügyvezető elnök, Bódy Zoltán, Czobor Mátyás, Gerencsér István, dr. Fatér Endre, Mérő Géza, Moldoványi Béla, Pásztor Imre, Rauschenberger János, Sarlay Géza, Stefán József, Vidóczy Pál, Vöröss György és Wassermann Frigyes.

3 A következő épületeket ismerhetjük meg belőle: József kir. herceg úr öfensége tihanyi kastélya, Kossuth Lajos miniszteri tanácsos úr kastélya Széphalmin, nyaraló Balatonbogláron, vidéki községek részére magyar kuriális stílusban épülő csendőrlaktanyák, Ehrlich Mihály mérnök úr családi háza az Istenhegyi úton, a bánrvevei m. kir. vámőrségi laktanya, a budapesti néprajzi múzeum egyik első díjat nyert pályaterve mellett négy tervrajz.

faszobrász-mester munkáját dicséri. A főoltár felszerelését az Ecclesia Egyházművészeti R.T. szállította, a főbejárati Szent Ferenc-szobor és a kertben álló szép Immaculata-szobor Visnyovszky Lajos szobrász alkotása, a főoltáron lévő szobrok Meyer (Mayer) Sándor szombathelyi szobrász művei. Több helyi mester is kapott itt munkát, mert erre az építési szerződés is kötelezte a kivitelezőt. A korábban említettük Eckhardt ács mestert, a műkölépcsőket és lábzatokat Horváth István zalaegerszegi műköves, az összes szegőző lakatosmunkát, a zárdaablak összes rácsát, a kápolna ablakrácsait, lépcsőrácsokat és a torony alatti rácskapu díszlakatos munkáit D. Horváth Imre lakatosmester készítette. Az asztalosmunkákra Lendvay László és fia, Lendvay Pál, a mázolásra és festésre Klosovszky Ernő és Társa, Péntek Ernő kapott megbízást, míg Grünwald Ernő a templom és zárda színes és ornemens üvegezésére, a bádogos munkákra pedig Portisch János.

1927. szeptember 24-én gr. Mikes János szombathelyi püspök hatalmas ünnepség közepette felszentelte a templomot.

A *Magyar Építőművészet* 1928-as 4. száma kizárólag Kotsis Iván templomtervével foglalkozik, fotókkal és tervrajzokkal részletesen dokumentálva az épületet. Dr. Kotsis Iván kora megbecsült, jó nevű építész volt, a műszaki egyetem tanára. Munkáiból több kötetnyi válogatást készített és jelentetett meg. Mai építészeti összefoglalók, szakkönyvek is elismerően említik nevét, ismertetik megvalósult épületeit. Kotsis Iván kapott később megbízást városunkban a megyeháza átépítésére is. Zala megyei épületeit azonban, mint a tihanyi biológiai állomást és a zalaegerszegi templomot a társadalmi igényeket kielégítő, építészeti konzervatívizmussal jellemzik. Balatonbogláron áll 1931-ben épült modern kápolnája jellegzetes, hasáb alakú tornyával. A harmincas, negyvenes években megvalósult lakóépületei különösen modernnek, praktikusak voltak. Mindemellett szakmai körökben nagy vitát váltott ki a Székesfehérvár műemléki belvárosában folytatott rekonstrukciós tervezőmunkája.

Notre Dame zárda

Pehm József nevéhez köthető a városban mindannyiunk számára ismert Notre Dame rend idelepipítése és a nagyszabású zárdaépület felépítése. Az apátplébános nemcsak a szegény diákokat támogatta, hanem nagy érdeklődéssel fordult a nőnevelés ügye felé. 1926. június 30-án tette azt a javaslatot a képviselőtestületben, hogy a Notre Dame rend zárdáját helyeztessék át Törökbálintról Zalaegerszegre, a város építse fel a szükséges épületeket, és viselje a költözés és fenntartás költségeit. (A plébános már 1924 őszén felkereste Rakovszky Pált, a törökbálinti intézet igazgatóját, aki akkor még visszautasította kérését.)

A zárda alapkövetelési okmányának szövege magyarázatot ad a rend letelepítésének fontosságára: bár a városban működik reálgimnázium 294 tanulóval, polgári fiúiskola 171 tanulóval, leányiskolája 248 tanulóval, elemi iskola 541 tanulóval, elemi leányiskola 505 tanulóval, de a leánynevelés - különösen a felsőbb leánynevelés - hiányzik, ezért sokaknak más városokban kell a tanulmányaikat folytatni.

Az épület tervezésével gróf Csáky Istvánt bízták meg, aki a fővárosban közmunkatanácsai műszaki tiszviselő volt, ekkoriban kapott megbízást a székesfehérvári rendőr főkapitányság, valamint Dunakesziben egy kultúrház tervezésére.

A zárda alapkövetelési ünnepségére 1928. június 17-én került sor, ahol jelen volt gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter, a megye képviselőjében Gyömörei György főispán és Bódy Zoltán alispán, a város és a megye országgyűlési képviselői, Kray István és Csák Károly, Héjj Imre és Czobor Mátyás polgármester, a rendet képviselő Ratkovszky Pál és Mahl Augustza főnöknő. Az épületet a Notre Dame kanonokrend nővérei a rend magyarországi egész vagyonának feláldozásával, a magyar királyi kormány hathatós támogatásával hozta létre, ami a kápolnán és a rendi házon kívül magában

foglalta a leányelemi- és polgári iskolákat, a tanítóképző intézetet, a továbbképző női tanfolyamok számára szükséges épületeket. Ehhez tartozott még Farkas Dávid és neje nevelési célokra adományozott, a Péterdombon lévő alapítványi birtokának örökös használata.

Az intézet a Jánkahegyen, a város szántóföldjén, az akkor megszüntetett lóvásártér helyén épület, a völgyben fekvő új vasúti épülettel szemközt, a plébániától mintegy egy km-re. A vállalkezési szerződést Törökbálinton a Notre Dame rend részéről Mahl Augusztia rendfőnöknő és Rakovszky Pál igazgató, valamint Czobor Mátyás polgármester írták alá Müller István és Müller Dénes zalaegerszegi vállalkozókkal 1928. augusztus 3-án.

A zárda építése Riesz Sándor, Csáky megbízott építésének vezetésével zajlott, 1928 karácsonyára elkészült a falazás, és 1929. július elsején már beköltözhetek az apácák. A munkák megkezdésekor csak az építési összeg fele állt rendelkezésre, a hiányzó összeget hitelek felvételével pótolták, melynek visszafizetése csak hosszú évek után vált lehetségessé. A hatalmas, nagyszabású építkezéshez 2.500.000 téglát, 4000 kocsi kavicsot, 85 vagon cementet, 25 vagon meszet, 3 vagon szigetelőlemez, 2 vagon facementet, mintegy 300 m³ épületfát használtak fel. Mintegy 17 000 m³ földet mozgattak meg. Naponta 300 munkást foglalkoztattak, de volt olyan időszak, amikor 600 munkás dolgozott az épületen.

A *Zalamegyei Újság* 1929. október 6-i számában részletes leírást olvashatunk az épületről. „A zárdaiskola többholdas területen fekszik, a beépített alapterület 2350 m². A modern, központi „gőzfűtéssel”, részben központi meleg vízfűtéssel ellátott épületre büszke lehet a város. A 70 személy befogadására épült zárdaépületben 34 cella, betegszoba, közös konyha, étterem, munkaszoba, mosókonyha, pékműhely, fogadó - látogató - társalgó szobák, káptalani terem és raktárhelyiségekből áll.” Mellette kapott helyet a 30 m hosszú, 10 m éles és 11 m magas kápolna. Az internátus 90 személy befogadását szolgálta, benne négy hálóteremmel, társalgóval, étteremmel, zongorasobákkal, látogató és betegszobákkal, fürdőszobákkal. A negyedik rész az iskolaépület, benne a 6 osztályú elemi, 4 osztályú polgári és 5 osztályos tanítónképző. Az iskolát előadó-, szertár- és tanterem, slöjdt terem (kézimunkázásra szolgált), gyakorló konyha, tanári szoba, igazgató szoba és igazgatólakás is tartozott.

Különlegesség volt a 76 m magas vasbeton torna- és díszterem, modern színpaddal, mozi vetítőhelyiséggel, ruhatárral, öltözőkkel. Ennek lapos tetejéről szép kilátás nyílt Zalaegerszeg vidékére. „A bejáratok portálja az épületnek palotaszzerű külsőt kölcsönöznek”- állapították meg a kortársak.

Serédi Jusztinián hercegprímás 1929. október 6-án szentelte fel a reprezentatív épületet. Az ünnepségen a megyei és városi notabilitások mellett jelent volt Tóth József dr. nagyprepost, Palkó János dr. egyházmegyei főtanfelügyelő, Kroller Miksa zalavári apát. Az ünnepi beszédet Pehm József apátplébános tartotta.

Mahl Augusztia, a rend főnöknője 1930 tavaszán könyörgő levelet írt a püspöknek, melyben értesítette, hogy nem tud fizetni a vállalkozóknak, ezért azok nem végzik el a javítandó munkákat. Ennek hatására Mikes püspök 1930 áprilisában Klebelsberghez fordult segélyért. Leírta, hogy a Notre Dame nővérek válságos helyzetének oka, hogy törökbálinti zárdajukat csak 200 000 pengő veszteséggel tudták eladni, másrészt 200 000 pengővel túlhaladták a zalaegerszegi építkezés költségét, így 600 000 pengő adósságuk van, amiből egy kedvezőtlen holland kölcsön 400 000 pengő. A többivel az építési vállalkozóknak tartoznak. Maga az épület a telekkel hatalmas értéket képvisel, több mint másfél millió pengő, kéri, hogy a vallásalapból utaljon ki számukra kölcsönt. Felajánlja, amennyiben a nővérek nem tudnának fizetni, akkor az épület a vallásalap tulajdonába megy át.

Az iskola 1931-es évkönyvében, melyben gróf Mikes János püspök portréja is helyet kapott, azonban mégis lelkesülten dicsérhették intézetüket: „Kevés iskola van az országban, mely szép és egészséges fekvésénél, épületének arányánál és célszerű elosztottságánál, hatalmas s nagyrészt befásított udvaránál fogva oly eszményien szolgálhatná a nevelést, mint a mienk. Az udvar rendezése s további fásítása is örvendetesen halad előre.”

A teniszpálya mellé került a játéktér. Megépítését a Rendház jelentős támogatásán kívül a vallás- és közoktatásügyi minisztériumtól kapott 5000 pengő segély tette lehetővé. „Az árnyas liget, a teniszpálya, a játéktér, az udvar bőséges alkalmat nyújtott a növendékeknek a játékra és a felüdülésre.”

A plébániaépület átalakítása

Pehm József igyekezett a plébánia különféle területeinek eladásából jövedelemhez jutni, pl. 1930-ban adott el az Avasi dűlőben 1694 négyszögöl szántót 4 pengős áron a város számára, mely vételára 5544 pengőt tett ki. 1935-ben kezdte meg, s két éven át értékesített egy 6 kat. holdas szántót, melyet házhelyekké parcelláztatott. Az ebből befolyt összeg egy részét a plébánia átépítésére fordította. 1936-ban emeletráépítést, neobarokk homlokzatot kapott a Kazinczy téren álló, 18. századi, ódon épület, mely szűkössé vált a megnövekedett igények számára, mert Pehm József püspöki biztosként vendégeket fogadott; a káplánok, hitoktatók számára is kellett lakhely. Nem volt utolsó szempont az sem, hogy az új épületből is bevételre tehetett szert, földszintjét üzletek számára értékesíthette, míg az emeleti irodái egy részét hivatalnak adhatta bérbe. A Wölfer István városi mérnök által tervezett épület sokat javított a város reprezentatív főterének látványán, bár a plébánia melletti kis földszintes lakó-és üzletházak továbbra is megmaradtak.

A ságodi birtok vásárlása

A szétszórt plébániaföldek eladásából befolyt összegből megvásárolt Ságodban egy gazdaságot a Thassy családtól, amely háromszorosa volt a korábbi plébániai ingatlanoknak.

Az új javadalmi birtok – melyet Mindszenty bérbe adott – korszerű berendezést kapott, ezáltal a plébános jövedelme jelentősen megnövekedett. Az egerszegi major épületei 1937-ben már nagyon rossz állapotba kerültek, ezért arra kérte a püspököt, egyezzen bele, hogy az előbb-utóbb megszűnő zalaegerszegi majorról átvihesse Ságodba a fenntartási kötelezettséget, annál is inkább, mert annak felújítási költségei kisebbek. Ezzel a plébánia birtokállománya is jelentősen növekszik. 1937-ben a püspökhöz írt hosszú levelében indokolta, hogy miért van szükség az új birtok megvásárlására, valamint azt is, milyen anyagi fedezete van erre, s hogy képzeli az adásvétel kivitelezését. Először is a zalaegerszegi plébánia 98 kat. hold szántóból, szőlőből és beltelekből álló birtoka 34 helyen feküdt, megközelíthetőségük, gondozásuk nehézségekbe ütközött. Hivatkozott a városrendezési törvényre, mely elvétellel fenyegetheti a városközponti birtokrészeket, a házhelyigénylés politikai programmá válhat. A városban a szóba jöhető birtokok a plébánia tulajdonát képezik, mert a püspökség belsősegeit részben az előző házhely akció elvitte, ezért fontos lenne kivonulni a városból, egy olcsóbb és összefüggő birtokba fektetni a pénzt. A major Ságod közepén, 3, 23 km távolságra fekszik a plébánialaktól. A majort Zalaegerszeg felé fél km távolságra legszebb saját út köti össze a síkon fekvő és egységet alkotó 104 kataszteri hold szántóval.

Sikerült meggyőznie a püspököt, majd a birtokot modernizáltatta, bérbe adta, így a plébánia jövedelme jelentősen megnövekedett.

Szent József szeretetotthon

Mindszenty József nagyvonalúan támogatta a szegény diákokat, az elesetteket, a szegényeket. Az egyházközség karitatív tevékenységével függött össze a Szent Józsefszeretotthon felépítése, ahol az öregek, betegek kaphattak méltó gondozást. Az építkezésre az egyházközség 1936-ra 5.000 pengőt tervezett be. A város területet, építőanyagot, téglát, cserepet adományozott. A belügyminiszter 9.000 pengő segélyt nyújtott, a megyei törvényhatósági bizottság 1.000 pengőt szavazott meg e célra. Dervarits András 10 szekér homokot ajándékozott, 19 fogattulajdonos 7.500 db téglá ingyenes szállítását vállalta. Az épületet

Az Oncsa
(Szt. József
szeretotthon
terve

Ujhelyi János mérnök tervezte, kivitelezője Láng Nándor volt. A tervek szerint a szeretotthon fenntartásáról az egyházközség (évi 700 pengő), a Szociális Missziótársulat (évi 800 pengő), és a város (havi 400 pengő) gondoskodott. Az új épületben 30 fő kapott szállást, de már 1940-ben bővítették, ennek során kápolnát, egy nappali és három hálószobát építettek hozzá. (Ma ez az épület a Biró Márton utcában látható, orvosi rendelő, patika működik benne)

A tervezett tanoncotthon

Hatalmas munkát fektetett az utolsó, a másodikvilágháborúmiattmár nem realizálódott építkezésbe, egy iparosok számára épülő *tanoncotthon* megvalósításába. Szükségessége mellett így érvelt: „Zalaegerszegen 300 kisiparos él, de a kisiparosi, részben kiskereskedői utánpótlás hiányzik. A visszakerült területek

Korabeli festmény a szeretotthonról és a térről...

országosan is legnagyobb népsűrűsége is megoldást sürget.” Az Államépítészeti Hivatal segítségével a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium államsegélyének I. részletét, 42 000 pengőt kő és egyéb építési anyagok beszerzésére fordította. Mivel a további anyagigényléshez tervek kellettek, a képviselőtestület hozzájárulásának reményében ideiglenesen megbízta Brenner János szombathelyi építész, aki már két tanoncotthont tervezett. Az anyaghivatal is kiutalt e célra többféle építőanyagot. Az államsegély második, 108.000 pengős részletének lehívása is folyamatban volt. „Addig építünk, amíg az államsegélyből futja. Ha

a nagy hidegben meg is állunk, az építést kezdenünk kell, mert a többi tanoncotthon építését leállították, ezek segélyéből is kaptunk. Mi a telket, tervet és fenntartást adjuk.” Brenner János 18 200 pengőt kért a tervekért, költségvetésekért. Probléma volt azonban az épület helyszínéül kiválasztott telkek kisajátításával is, de nem ez volt a fő ok, hanem a háború, hogy a tanoncotthon már nem épülhetett fel.

A jegyzőkönyvek tanúsága szerint az egyházközség végig többször nehéz helyzetbe került, az ambiciózus beruházásoknak sok esetben nem volt meg a kellő fedezete. A nagyszabású építkezések azonban a helyi munkások számára jelentős mennyiségű munkát adtak, még akkor is, ha néha botrányos jelenetek zajlottak a munkások érdekvédelmi törekvései miatt. Az adósságok, pl. a zárda kivitelezési problémái, sőt az építéssel zajló perek nehezítették az elhivatott rendfőnökszervezet életét. Ám sokkal szegényebbek lennénk, ha ezek az épületek nem gazdagítanák városunkat.

Felhasznált források és irodalom

A zalaegerszegi római katolikus hitközség közgyűlésének jegyzőkönyvei, Mária Magdolna Plébánia irattára

Magyar Építőművészet 1926.2. szám, 1928. 4. szám

Mindszenty József levelei, Szombathelyi Püspöki Levéltár

A Notre Dame női kanonok- és tanítórend zalaegerszegi „Gróf Klebelsberg” R. Kat. Tanítónőképző-Intézetének, Polgári Leányiskolájának és Elemi Népiskolájának Értesítője az 1931-32. iskolai évről. Összeállította Dr. Istvánfi József igazgató

Tóth József: Mindszenty (Pehm) József zalaegerszegi éve. Kézirat, Zala Megyei Levéltár, XV.41. 30/122

Zala Megyei Újság 1926, 1929, 1937. évfolyam

Mindszenty és Zalaegerszeg kulturális élete

Az 1919 októberétől 1944 márciusáig Zalaegerszegen működő plébános, majd apátplébános, Pehm József igen nagy befolyással bírt a kisváros kulturális életére. Emlékirataiban azt írta: „Zalaegerszeg, mint megyei székhely Zala társadalmi és kulturális életének központja volt, s a kulturális munkába állásomnál fogva nekem is be kellett kapcsolódnom.”¹

Az erős küldetésstudattal megáldott fiatal pap célja az egyént, a családokat, a kisebb közösségeket és a város egész társadalmát átható keresztényi élet megvalósítása volt, amelynek eléréséhez a kultúrát és a kulturális életet célként és eszközként használta fel. A 13 ezer fős Zalaegerszeg történelmi örökségként az I. világháború előttről közlekedési elszigeteltséget, elmaradt, hagyományos kisipart, megcsontosodott társadalomszerkezetet, s ebből fakadó erősen konzervatív mentalitást örökölt. „*Lelki berendezettségében a lakosság meglehetősen konzervatív, hagyományokhoz ragaszkodó, vallására nézve túlnyomó többségében katolikus.*” – jellemezte a kisváros szellemiségét a kortárs Pesthy Pál, Pehm József plébános lapjának egyik főszerkesztője.² A népesség több mint 80 százalékát kitevő katolikusokra hivatkozva Pehm József megpróbálta kiterjeszteni befolyását nemcsak az egyház szervezeteire, hanem az egész város kulturális életére is.

Ebben legfontosabb eszköze a sajtó volt, hiszen korán felismerte a média szerepét a társadalom befolyásolásában. Egyik első művében, a *Vigyázatok az újsággal* című sajtóröpiratában az általa ellenségesnek tartott lapok szellemiségének veszélyeire figyelmeztetett, s konkrét programot kínált, hogy a városban hogyan kell megszervezni a keresztény szellemű lapok terjesztését. „*Legyünk rajta, hogy a tanári, tanítói szobák, hivatalok, társaskörök, kaszinók, a „mi” kávéházaink, vendéglőinkből eltűnjenek a „megszokott” lapok,*” – írta az 1919-ben megjelent brosúrában.³ Már 1918 őszén megindította saját lapját, a *Zalamegyei Újságot*. Megjelenéséhez a fiatal plébános megszervezte nyomdavállalatát, a *Zrínyi Nyomdaipar és Könyvkereskedés Rt.-t*, ezzel lehetővé vált, hogy az újság napilappá alakuljon át. A plébános kezdetben napi szinten vett részt a szerkesztésében, később már csak szellemi irányítója maradt az újságnak. Maga ritkán írt a lapba, akkor is inkább történeti jellegű írásokat, de szerkesztői mindenben az ő álláspontját képviselték.

1922-ben konkurensé támadt az újságnak. A plébános lapját korábban nyomtató Kakas Ágoston nyomdász közreműködésével megjelent a szintén konzervatív szellemiségű *Zalavármegye*, amely a város társadalmának azon részéhez kívánt szólni, akik a kormánypárt támogatóiként elutasították a Pehm által képviselt harcos legitimizmust, s a felekezetekkel, különösen az evangélikusokkal és reformátusokkal szembeni türelmetlenséget. Ettől kezdve hol mérsékeltebb, hol hevesebb háború dúlt a két lap hasábjain, amely csúcspontját 1925-26-ban érte el. Ekkor került a Zalavármegye élére Szekeres Márton, egy krakéler természetű „újságíró”, aki kapcsolatai révén elintézte, hogy a lap napilappá válhasson. Zalaegerszegi tartózkodásának tíz hónapja alatt állandó támadás alatt tartotta a plébánost és a mögötte állókat, szóvá tett minden vélt vagy valós anomáliát a ferences templom építésével,⁴ a város közügyeivel kapcsolatban. Támadta magát a *Zalamegyei Újságot* és újságíróit is, támogatóit panamistáknak, munkatársait szellemi

1 Mindszenty József: *Emlékirataim*. Bp. 1989. 19. p.

2 Pesthy Pál: *Zalaegerszeg múltja és jelene*. Zalaegerszeg, 1930. 3-5. p.

3 Pehm József: *Vigyázatok az újsággal*. Zalaegerszeg, Zalaegerszegi Sajtóbizottság, 1919. 26-27. p.

4 *Milyen pénzen épül az új templom?* Zalavármegye, 1925. szept. 1. 2. p.

gályaraboknak minősítette.⁵ Persze a Zalamegyei Újság sem maradt adós, minden módon igyekezett diszkreditálni ellenfelét, ateizmussal, szocialista szimpátiával vádolva Szekerest. 1925 szeptemberében nyílt levéllel fordult a vármegye vezetéséhez, a konkurencia betiltását követelve.⁶ A két lapban dúlító, méltatlan színvonalú sajtóperekkel vívott háború megmérgezte a városi közhangulatot. Rendszeressé váltak a két tábor között a párbajok és utcai verekedések.⁷ A feszült légkörnek végül az vetett véget, hogy egy utcai támadásban Szekeres Mártont inzultálták, fejét egy vasbottal úgy betörték, hogy munkaképtelenné vált, felépülése alatt pedig kiutasították Zalaegerszegről. A Zalavármegye élén eltöltött időszokról, a Zalamegyei Újsággal folytatott harcáról, a város szellemiségéről 1927-ben jelentette meg *Egy újságíró kálváriája* című könyvét,⁸ amelyben eredeti források másolatát: leveleket, bírósági ítéleteket, és újságcikkeket is közzétett igazának bizonyítására. Szekeres elmozdítása után – köszönhetően a keresztényszocialisták és a kormánypárt közös jelöltje, Kray István báró 1926-os és 27-es választási győzelmének - mérséklődött a szembenállás a két orgánus között, s 1931-ig, a Zalavármegye megszűnéséig, sőt azon túl is, Zalaegerszeg azon kevés városok közé tartozott, ahol két politikai és társadalmi napilap állt a városiak rendelkezésére.⁹ A Zalamegyei Újság nemcsak a plébános politikai nézeteinek szócsöve, hanem Zalaegerszeg kulturális életének szervezője és olvasóinak nevelője is volt. Megjelenésétől kezdve közölte a helyi kulturális programokat, s ajánlotta azokat az egerszegiek figyelmébe. Különösen szívügyének tekintette a két világháború között nehéz helyzetben lévő vidéki színtársulatok támogatását, a városba érkező truppok pártfogására szólította fel a közönséget. Sokat ostromozta a város polgárainak ízlését, azokat, akiket csak az „ostoba és ízléstelen zenés vígjátékok, sikamlósságok” vonzottak a színházba és a korszak legnépszerűbb szórakoztató intézményébe, a moziba. Persze bírálta a társulatok és a moztulajdonos műsorpolitikáját is. Gábor Béla, az Edison mozi igazgatója a kritikák ellenére jó kapcsolatokat ápolt az egerszegi plébániával és a katolikus szervezetekkel, megkülönböztetett figyelemmel tekintett Zalaegerszeg katolikus társadalmára. Mozijában látható volt minden, a korszakban született egyházi vagy vallásos témájú film. E bemutatók esetében ugyanis Gábor számíthatott a plébánia és a Zalamegyei Újság támogatására, így garantált volt a telt ház és a bevétel. Emiatt rendre helyet adott a különböző katolikus egyesületek által szervezett filmvetítéseknek.

A két világháború között Zalaegerszegnek nem volt kulturális infrastruktúrája, ezért polgárainak művelődése, szórakozása a háború előttről örökölt és újonnan alakult egyletek, egyesületek, körök keretében és szervezésében történt. A világi egyesületek mellett szépszámu, a katolikus egyházhoz kapcsolódó hitbuzgalmi és karitatív egyesület működött a városban.¹⁰ Az 1900-ban alakult Katolikus Legényegylet, amelynek Pehm József tiszteletbeli elnöke lett, a város katolikus iparos és munkás ifjúságát tömörítette. A zalaegerszegi úriasszonyok és lányok az 1916-ban alapított **Hölgy- és Leánykongregációban** szerveződtek.¹¹ Talán ez a két utóbbi hitbuzgalmi egyesület volt Pehm plébános legnagyobb segítsége zalaegerszegi éve idején. Az asszonyokból szervezte meg utcaapostoli hálózatát, amelynek segítségével pontos képet kapott hívei testi és lelki állapotáról, anyagi helyzetéről, s többek között ők voltak a végrehajtói szociális programjainak is.¹² A Leánykongregáció tagjai szervezték a kistestvér, nagytestvér

5 Szekeres Márton: A Zalamegyei Újság legényei. Zalavármegye, 1926. febr. 5. 2. p.

6 Nyílt levél a vármegye főispánjához, alispánjához, a kir. ügyészség vezetőjéhez, a m. kir. rendőrkapitányhoz! ZMU. 1925. szept. 14. 1. p.

7 A közállapotok köpenye alatt a „Zalavármegye” nek rontottak neki a mai megyegyűlésen.

Közbiztonságról beszéltek nyíltan, de valójában a „Zalavármegye” volt a támadási célpont. Zalavármegye, 1926. máj. 11. 1. p.

8 Szekeres Márton. Egy újságíró kálváriája. Budapest. Szerző kiadása, 1927. 142 p.

9 A Zalamegyei Újság mellett a korszak ugyancsak konzervatív szellemiségű zalaegerszegi politikai napilapjai:

1933-35 között jelent meg a Zalai Napló, 1935-40 között a Zalai Hírlap, végül 1941-44-ben a Zalai Magyar Élet című újság.

10 Paksy Zoltán: Zalaegerszeg társadalmi és politikai élete 1919-1939. Zalaegerszeg, 2011. 195-198. p. /Egerszegi Füzetek 13./

11 Húszesztendősi főnállását ünnepelte a Leánykongregáció. ZMU. 1936. máj. 26. 2. p.

12 Tyekviczka Árpád: „Ahogy régen, most is boldog voltam velük” Mindszenty (Pehm József) és Zalaegerszeg.

In: Zala megye ezer éve. Szerk.: Kostyál László. Zalaegerszeg, [é.n.] 252. p.

mozgalmat, amelyben egy-egy szegény sorsú leánytársuk patronálását vállalták. Később az ő feladatuk lett a KALÁSZ mozgalom¹³ terjesztése, a falusi katolikus lányszervezetek létrehozása.¹⁴ Mindemellett a két egyesületben komoly kulturális és népművelő munka is zajlott. Az ugyancsak nőkből álló, Szirmai Miksáné vezette **Szociális Missziótársulat** már 1916-tól a városi szegénygondozás, nő- és csecsemővédelem terén munkálkodott.¹⁵ Az apátplébánost segítve a hölgyek elismerésre méltó szociális és karitatív, valamint kulturális munkát végeztek a korszakban.

E régóta működő egyesületek mellé a plébános az 1930-as évek második feléig újabb és újabb vallásos társulatokba szervezte a város lakosságát. Szervezőmunkája során nem tudta felszámolni azt a súlyos problémát, amely a kisváros társadalmát jellemezte, s amelyről a korabeli újságíró így írt: „Zalaegerszegen nemcsak az általános társadalmi elkülönítés uralkodik, mely többé-kevésbé észrevehető mindenütt, ahol az úgynevezett „végzett” elemek mellett kereskedők és iparosok is élnek, hanem itt valóságos kasztrendszerrel állunk szemben, amennyiben a különböző társadalmi osztályhoz tartozók valóságos kínai fallal zárkoznak el egymástól.”¹⁶ A már emlegetett Szekeres Márton így írta le ugyanezt a jelenséget: „Az olaj nem keveredik a vízzel. Ezt a bölcsességet Zalaegerszegen találták ki. Ez aztán jellemzi is a zalaegerszegieket. Maguk osztályozzák magukat – olajosokra, meg vizesekre. Mintha valami láthatatlan fűszeres, vagy szatócs vigyázna rájuk, hogy ne keveredjenek.”¹⁷ Az apátplébános fennhatósága alatt létrejött egyesületek is visszatükrözik ezt az elkülönülést. Plébánossá történt megválasztásával egyidőben alapította meg a cselédlányok közösségét, a **Szent Zita leányegyesületet**, amely összefogta a falvakból érkezett gyökértelen szolgálólányokat, hasznos és értelmes elfoglaltságokat biztosított csekély szabadidejük eltöltésére. A Zalamegyei Újság nyomon követte életüket, időről időre felszólította a cseléd tartó háziasszonyokat, hogy alkalmazottaikat engedjék el az egyleti összejövetelekre, sőt, ők maguk is tekintsék meg a cselédlányok által bemutatott műkedvelő előadásokat.

1922-ben alakult meg a városi elit férfiakból a katolikusok szellemi és társadalmi érdekeinek előmozdítására, a katolikus öntudat erősítésére a **Katolikus Kör**. Elnöke Hollós Ferenc volt. A Kölcsey utcában saját székházat is építettek maguknak.¹⁸

Egy évvel később jött létre a **Katolikus Férfiliga**, amely elsősorban hitbuzgalmi tevékenységet folytatott.

1931-ben kezdte meg működését az újjászervezett zalaegerszegi **Katolikus Népszövetség**, amely „alapcéljaként a katolikus társadalmi rend támogatását, a nép erkölcsi, társadalmi és gazdasági fejlődésének előmozdítását, vallás- és államellenes törekvések visszaverését tűzte ki célul.”¹⁹

1934-ben a Szociális missziótársulat égisze alatt szerveződött meg az iparoslányok **Kis Szent Teréz Leányköre** azért, hogy „az iskolából kikerült, ipari pályára lépő fiatal lányok vallásos és kulturális nevelését” segítse.²⁰ Iparoslányok voltak a tagjai a katolikus legényegylet mellett működő **Napsugár Leányklub**nak is.

1936-ban alakult meg a városban a katolikus egyház új lelkeségi mozgalma, az **Actio Catholica**. Végül 1939 áprilisában bontott zászlót Zalaegerszegen a KIOE, a **Katolikus Ifjak Országos Egyesületének** helyi csoportja, amely a fiatal munkásokat és tanulókat tömörítette, hogy megóvja őket a szociáldemokrácia

13 1936-ban alakult meg a Katolikus Lánykörök Szövetsége. Elsősorban a falusi lányok katolikus szellemű nevelésével foglalkozó mozgalom, amelynek célja volt a keresztyén értékek közvetítése és erősítése, a lányok felkészítése a női hivatás betöltésére és a társadalom újjáépítésének segítése a családokon keresztül.

14 Ld. 11. jegyzet

15 Pesthy Pál i.m. 175. p.

16 Kaszt-rendszer Egerszegen. Zalavármegye, 1925. okt. 24. 1. p.

17 Szekeres Márton i.m. 42. p.

18 Pesthy Pál i.m. 172. p.

19 Hétfőn kezdi meg működését a beszerzett zalaegerszegi Katolikus Népszövetség. ZMU. 1931. jan. 29. 1. p.

20 A Leánykör bemutatkozása. ZMU. 1934. nov. 11. 3. p.

tanaitól.²¹ Az egyesületek többségében, sőt magában az 1916-ban megalakult zalaegerszegi **Egyházközség**ben is a buzgó hitélet mellett igen intenzív karitatív és kulturális élet zajlott.

Az apátplébános nemcsak az egyházi, hanem a civil egyesületek életére is nagy befolyással bírt, tagja volt többek között a **Kaszinó**nak. Maga is részt vett világi társulatok alakításában, többek között – 1926-ban – a már emlegetett zalaegerszegi kasztrendszer felszámolását és a helyi írók, újságírók, irodalomkedvelők összefogását, a „nemzetietlen szokások és irányok” elleni küzdelmet célzó **Rákosi Viktor Társaság** megszervezésében, ahol választmányi taggá választották.²² A reformátusokat, evangélikusokat és zsidókat is tagjai közt tudó társaság működését azonban folyamatos belső viták gátolták. A felekezetek tagjai, s a liberálisabb szemléletű értelmiségiek úgy érezték, hogy a plébános és emberei rákényszerítik akarataikat a tagságra, emiatt az egyesület rövid idő után működésképtelenné vált, 1929-ben pedig feloszlott.

*

Az 1935-ben megszervezett Göcseji Hét néprajzi kiállításának sikere után újra felvetődött a városban egy a Göcsej néprajzát, tárgykultúráját bemutató múzeum létrehozásának gondolata.²³ A Fára József vármegyei levéltáros által megkezdett gyűjtést Nagy Károly járásbíró és Kaposy Antal gimnáziumi tanár folytatta. Az ügyet felkarolta az apátplébános is, sürgősnek tartva Göcsej pusztuló értékeinek megmentését, ezért nemcsak a városnál és a Vármegyei Iskolánkívüli Népművelési Bizottságnál lobbizott a múzeum létrehozása érdekében, hanem körlevélben fordult a Göcsej vidék plébánosaihoz: „*Kérem, hogy területén a gyűjtést sürgősen kézbe venni, a helyi és filiálisbeli értelmiséget bevonnai, a gyűjtést iskolások, leventék, KALOT, Kalász, tűzoltók stb. révén elvégezni szíveskedjék.*” – írta nekik.²⁴ Figyelmeztette őket arra is, hogy a munka sürgős, mert a nagykanizsaiak (mármint az ott működő múzeum) mindent összegyűjtenek ezen a területen. A gyűjtemény fenntartására és bútorainak elkészítésére közadakozást szerveztek, a város pedig 1941 augusztusában a régi vármegyeháza második emeletén biztosított termet az összegyűjtött néprajzi anyagnak. A kis kollekciónak a működtetésére 1942 februárjában alakult meg a **Göcsej Egyesület**. Alakuló ülésén az apátplébános azt mondta, „*a tizenharmadik órában jöttünk össze, hogy Göcsej értékeit a jövőre áthagyományozhassuk.*”²⁵ Őt választották meg a társaság elnökének, püspökké történő kinevezéséig aktívan vezette az egyesületet, ahol többek között kezdeményezték, hogy az ONCSA telepi utcát Gönczi Ferencről nevezzék el,²⁶ s a Zalaegerszegen született ifjúsági író, Donászy Ferenc házat emléktáblával jelöljék meg, és állítsanak szobrot tiszteletére.²⁷ A szobortervet Vörös János²⁸ szobrászművész készítette el. A szobrász és a plébános régről ismerte egymást, hiszen Vörös készítette Páduai Szent Antal szobrát a ferences templom számára, így nem véletlen, hogy az 1943 decemberében megalakult **Deák Ferenc Irodalmi és Művészeti Kör**, amelynek egyik díszelnökévé az apátplébánost választották, őt kérte fel, hogy mintázza meg az immár veszprémi püspökké kinevezett Mindszenty Józsefet. A főpap 1944 nyarán egy zalai bérmaúttján 15 perc erejéig modellt ült a művésznek, aki kiigazította a már fényképről megmintázott portrét.²⁹ A megvalósítást azonban megakadályozta a vésszen közelgő front.

21 A KIOE zászlóbontó nagygyűlése Zalaegerszegen. ZMU. 1939. ápr. 4. 1. p.

22 Rákosi Viktor Társaság címen irodalmi és művészeti kör alakult Zalaegerszegen. ZMU. 1926. máj. 16. 2. p.

23 Már a 19. század végén és a 20. század első évtizedeiben zalaegerszegi értelmiségiek többször is kezdeményezték göcseji néprajzi múzeum létrehozását Zalaegerszegen. A századfordulón a műtárgy-gyűjtés is megindult, de az egyéb feltételek hiánya miatt nem jött létre muzeális intézmény a városban.

24 Pehm József levele a göcseji terület plébánosaihoz, 1941. jan. 21. Közli: Mészáros István. In: Mindszenty – leveleskönyv. Gondolatok a bíboros leveleiből. 1938-1975. Összeáll.: Mészáros István. Bp. 1997. 11. p.

25 Göcsej értékeinek felkutatására és megőrzésére megalakult a Göcseji Egyesület. ZMU. 1942. febr. 18. 1. p.

26 Gönczy Ferenc utca lesz az ONCSA falu neve. ZMU. 1943. jún. 15. 1. p.

27 A Göcseji Múzeum. ZMU. 1943. jún. 1. 3. p.

28 Vörös János (1897-1963) szobrászművész. Sidló Ferenc és Bory Jenő tanítványaként végzett a Képzőművészeti Főiskolán. 1934-ben készítette el Sopronban felállított Attila szobrát. A harmincas évek végén Nagykanizsán telepedett le. Zalaegerszegi művei: A háború mártírjainak emlékműve, a megyeháza bejárata előtti két kőszobor, a csurgókuti Szűz Mária szobor és Páduai Szent Antal szobra a ferences templomban.

Zalaegerszeg egyesületei közül talán a legkedvesebb volt az apátplébános számára az **Egyházi Ének- és Zeneegyesület**. A húszas évek elején a kultúrpolitika által is támogatott kórusművészet ideológiai feladatot kapott. Nemcsak a Trianon miatt érzett fájdalom és gyász egyik kifejezője lett, „*hanem a magyar életkedv, a magyar hazaszeretet, a magyar lelkesedés ébrentartásának, sőt felfokozásának*” eszköze is.³⁰ E hivatás teljesítésére alapította meg 1921-ben a plébános a Zeneegyesületet, amely vegyeskart és zenekart működtetett. Az egyesület alapszabályban rögzített célja „... az egyházi ének és zeneművészet ápolása mellett a világi ének és zene művelése” volt.³¹ A Németh József karnagy vezette kórus hamar kilépett a templom kapuján, állandó szereplője lett a városi ünnepegeknek, világi hangversenyeket szervezett. Műsorukon a klasszikusokon kívül kortárs zeneszerzők hazafias és irredenta tartalmú dalai és magyar népdalok szerepeltek. Zenekaruk a város legszínvonalasabb együtteseként működött.

A kórus kezdetektől részt vett a dalosversenyeken, s a Dunántúli Dalosszövetség tagjaként a megyei és az országos megmérettetéseken. 1929-ben Debrecenben a kormányzó előtt énekeltek, a vegyeskari csoportban 3. díjat szereztek. Filmfelvétel is készült fellépésükről, amelyet kisebb ünnepség keretében vetítettek le az Edison moziban.³²

Zalaegerszeg polgárai azonban meglehetősen könnyen viseltettek a komolyzene iránt, hiába volt a Zalamegyei Újság közönségszervező agitációja egy-egy koncert előtt, sokszor előfordult, hogy üres széksorok előtt játszottak a zenészek, énekelte a kórus. Hogy a zenei műveltséget fejlesszék, s zenekedvelő közönséget neveljenek az ifjabb generációkból, az Egyházi Ének- és Zeneegyesület a Katolikus házban zenei tanfolyamokat indított, ahol vonós és fúvós hangszerekre, ének és zeneelméletre tanították az érdeklődőket.³³ Ám ezek sem segítettek a problémán, a harmincas években olyan erős érdektelenség fogadta az együttes zenei estjeit, hogy kénytelenek voltak visszavonulni a templom falai közé, egyre ritkábban szerepeltek a város közönsége előtt.

A plébános nemcsak elnöke, hanem állandó hallgatósága volt az egyesület fellépéseinek, szívesen időzött velük szabadidejükben, jónéhány fotó örökítette meg közös kirándulásaikat az alsóerdei Mária-képes fához, vagy a Balaton partra.

A két világháború között Zalaegerszegen a vallásos és világi egyesületek bázisára épült a kultúrpolitika által erősen szorgalmazott és támogatott iskolán kívüli népművelés. Az analfabéták számának csökkentése, az alsóbb néprétegek tudásának, műveltségének és gazdasági ismereteinek fejlesztése, valamint a vallás erkölcsi alapú társadalmi morál és a nemzeti érzés erősítése szerepelt legfőbb céljai között. Az apátplébános minden bizonnyal egyetértett Klebelsberg Kunó kultuszminiszterrel abban, hogy a tanulatlan és demokráciára éretlen tömegek veszélyesek a társadalomra, ezért kezdettől maga is részt vett a népművelési munkában. Tagja lett mind a Zala vármegyei, mind pedig a zalaegerszegi Iskolán kívüli Népművelési Bizottságnak. 1927-ben megírta **Zala segélykiáltása** című művében templomokat és iskolákat sürgetett a mély anyagi és szellemi nyomorban élő göcseji nép felemelésére,³⁴ a vármegyei népművelési bizottság tagjaként pedig maga is segítette a téli falusi analfabéta tanfolyamokat, ismeretterjesztő előadásorozatok szervezését. Jó barátjával, Bódy Zoltán alispánnal lelkesen támogatták a Göcsej értékeinek feltárására és megismertetésére 1932-33-ban kidolgozott népművelési munkatervet, amelynek eredményeként elkészült Serényi Árpád és Fára József *Göcsej földje, népe és népművészete* című 120 diából álló vetített képes előadás sorozata.³⁵

29 A Deák Ferenc Irodalmi és Művészeti Kör felkérésére Vörös János szobrászművész megmintázza Mindszenty József püspököt. ZMU. 1944. jún. 12. 2. p.

30 Az idézett mondat az 1926-ban rendezett 3. megyei dalosversenyt köszöntő cikkben jelent meg. Címe: Oravszy Rezső. Isten hozta vendégeinket. ZMU. 1926. jún. 13. 3. p.

31 ZML. IV.433. Letétek.1346.sz. A Zalaegerszegi Egyházi Ének- és Zeneegyesület alapszabálya.

32 A magyar dal ünnepe Zalaegerszegen. Zalavármegye, 1930. jan. 16. 1. p.

33 Zenetanfolyam. ZMU. 1928. okt. 25. 5. p.

34 [Pehm József]: Zala segélykiáltása. A plébániák szaporításának ügye a szombathelyi egyházmegye zalai részében. Zalaegerszeg, 1927.

Zalaegerszeg népének művelésében hasonló intenzitással vett részt. A városi népművelési bizottság tagjaként nagy befolyással bírt az egyesületekben folyó munka tartalmára, hiszen a bizottság fogadta el az éves munkatervet. A késő ősztől kora tavaszig tartó népművelési évadban az egyesületek rendszerint az általános műveltséget emelő vegyes tartalmú, vallási, erkölcsi, történelmi, irodalmi és un. gyakorlati témájú előadásorozatokat, ritkábban hasznos, a társadalom és gazdaság igényeihez igazodó, a gyakorlatban azonnal alkalmazható tudást adó tanfolyamokat szerveztek. A Leánykongregáció kulturális szakosztálya pl. német nyelvtanfolyamot indított. A Szociális Misszió Társulat az írni-olvasni nem tudókat vette pártfogásába, nekik szervezett vizsgával végződő analfabéta tanfolyamokat. Ugyancsak ők a háziipar meghonosítása érdekében szövőtanfolyamokat is működtettek.

A plébános paptársaival együtt rendszeres előadója volt mind a világi, mind pedig a vallásos egyesületek liceális sorozatainak. Tartott előadást hit és erkölcsi kérdésekről, Bíró Mártonról, Zala megye egyházi múltjáról. Előadásait mindig telt ház előtt mondhatta el, erről nemcsak tekintélye gondoskodott, hanem szuggesztív előadói stílusa, szabatos kifejezőkészsége.

Anyagi támogatást is nyújtott a népművelési programok megvalósításához, az 1925-26-os évben 250 000 Koronával segítette a városi bizottság munkáját.³⁶ *Az iskolán kívüli népművelés terén kifejtett buzgó és eredményes munkásságáért* már 1923-ban Klebelsberg Kunó vallás és közoktatásügyi miniszter elismerését és köszönetét fejezte ki a plébánosnak.³⁷

A korabeli népművelés legnépszerűbb és legsikeresebb formája a műkedvelő színjátszás volt, amely a zalaegerszegi apátplébános teljes támogatását élvezte. Szinte minden egyesületben szerveződtek színjátszók, akik a maguk örömeire, társaik szórakoztatására és rendszerint jótékonyági célból tanultak be színdarabokat és adták elő azokat. A hivatásos színházakkal szemben mindig számíthattak a telt házra, hiszen az egyesületek tagjai, családi és baráti kapcsolataik révén nagy közönséget vonzottak. A bemutatott művek skálája az olcsó vígjátékoktól, a népszínműveken és vallásos témájú, erkölcsnemesítő szándékú műveken keresztül a magas kultúrát képviselő színművekig terjedt.

Mivel a városban nem volt a műkedvelői darabok bemutatására alkalmas színpad és nagyterem, a plébános 1930-ban kibővítette és modern, korszerű színpaddal, színpadtechnikával szereltette fel a Katolikus Házat. Nevét Kultúrházra változtatta, s egyúttal lehetővé tette, hogy az egyházközség és a katolikus egyesületek mellett bérbe vehető legyen világi célokra, színházi előadások, bálók, liceális előadások megtartására is, persze szigorú cenzúra mellett.³⁸ A kibővített épületet és az új színpadot az egyházközség műkedvelői által bemutatott – a Szent Imre év alkalmából született – Liliomos királyfi című darabbal avatták fel.³⁹ Ettől kezdve egymást érték a különféle egyesületek bemutatói. A színpadon előadták többek között Katona József Bánk bánját, Kisfaludy Károly: Kérők-jét, Sík Sándor: István királyát, Kodály Hány Jánosát s persze számtalan – ma már ismeretlen szerző tollából született - vígjátékot, irredenta- és népszínművet, társadalmi drámát. A műkedvelő színjátszás nemcsak szórakozást, hasznos időtöltést biztosított művelőinek, hanem főleg az alsóbb néprétegek számára valódi tanító, nevelőerővel bírt, gyarapodott műveltségük, szókincsük, kifejezőkészségük, megtanultak szerepelni, kiállni a nyilvánosság elé, erősödött önbizalmuk és öntudatuk is.

Végül, de nem utolsósorban meg kell emlékeznünk a zalaegerszegi apátplébános máig maradandó, legnagyobb hatású művéről, a Notre Dame rend Zalaegerszegre telepítéséről, az iskolák és a rendház felépítéséről, a benne működő leányiskolák és tanítóképző megszervezéséről. Az iskola történetét már

35 Fára József: Göcsej földje, népe és népművészete. Kézirat. 21. p. Göcseji Múzeum könyvtára 298.,

Az Iskolánkívüli népművelés hatalmas munkája Zalában. ZMU. 1933. okt. 1. 1. p.

36 Adomány. Zalavármegye, 1926. jan. 22. 2 p.

37 Miniszteri elismerés a népművelési ügy támogatóinak. ZMU.1923. nov. 18. 3. p.

38 A Zalaegerszegi Római Katolikus hitközség jegyzőkönyvei 1930. II. 23. – 1940. VII. 28. 115. p.

39 A legmodernebb színpad várja a „Liliomos királyfi” előadását. ZMU. 1930. dec. 4. 1. p.

számosan megírták,⁴⁰ ezért csak jelentőségére utalnék. Nemcsak egy új, impozáns épülettel gazdagodott Zalaegerszeg, hanem az elemi iskola létrehozásával csökkentette az évtizedek óta megoldatlan városi népoktatás problémáit, az iskola hiányt, s az osztályok zsúfoltságát. Korszerű tantermeivel, felszereltségével etalonná vált a következő iskolaépítések számára. A zárda megépítésével felekezeti alapon jött létre a második polgári leányiskola, miközben az egyetlen állami polgári fiúiskola saját épülete fél évszázados küzdelem után csak 1935-ben nyílhatott meg. Az iskolakomplexum legfontosabb eleme azonban a tanítóképző volt. Létrehozása ugyan ellentmondott annak a női szerepnek, amelyet az apátplébános üdvösnek gondolt, s amelyet Az Édesanya című művében fogalmazott meg: a nők legfontosabb hivatása az anyaság.⁴¹ Saját gondolatain túllépve szervezte meg azt a korszerű nőnevelő és tanítóképző intézményt, amely a városhoz kapcsolódó gazdaságilag és szellemileg elzárt vidék, Göcsej felemelését szolgálta. Az itt végzett tanítónőket az elemi oktatás mellett az iskolán kívüli népművelés feladatainak elvégzésére is felkészítette az intézmény. A zárdában oklevelet kapott tanítónők nemcsak a háború előtt, hanem az új rendszerben, igaz Zala megye végvidékeire kitelepítve, de megállták helyüket, generációk köszönhetik nekik az olvasás és betűvetés tudományát. Ez az intézet lett a zalaegerszegi felsőoktatás bölcsője.

Az erős akarat szüli a tettet, tartja a régi mondás. Mindszenty József erős akaráttal és szívós következetességgel valósította meg elképzeléseit itt Zalaegerszegen; tettei a kortársak és az utókor szemében gyakran ellentmondásosak voltak, de az idő távolából vitathatatlan, hogy jelentős mértékben hozzájárultak városunk fizikai és szellemi gyarapodásához.

40 „Notre Dame” Szent Ágoston szabályait követő női kanonok- és tanítórend története. In: A Notre Dame női kanonok és tanítórend zalaegerszegi kolostora és iskolái keletkezésének története és I. értesítője az 1929-30. iskolai évről. Zalaegerszeg, 1930. 3-12. p., Mátraházi Zoltán: A Notre Dame Női Kanonok- és Tanítórend zalaegerszegi „Gróf Klebelsberg” R.K. tanítóképző intézetének, leánylíceumának, története. Zeg. [DFMK.] 1991. 48 p. (Szakdolgozat), Hóbor József – Hóborné Kiss Gabriella: A Notre Dame női tanítórend iskolái Zalaegerszegen 1929-1944 között. In: Győri iskolatörténeti millennium '96. Tanulmánykötet. Szerk.: Mészáros István. Győr, 1996. 19-24. p., Makovecz Tamásné: A zalaegerszegi Notre Dame Női Kanonok- és Tanító-rend iskoláinak története. Zeg. 2001. 80 p. (Szakdolgozat).

41 Balogh Margit: A korszak keresztény nőképeiről – Mindszenty József Az édesanya című írása kapcsán. In: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_korszak_kereszteny_nokeperol_mindszenty_jozsef_az_edesanya_cimu_irasa_kapcsan/

Mária Kongresszus 1948

Zalaegerszegiek!

Ne feledjétek el, hogy mit mond
szeretett plébáno

Mindszenty

Magyarország bibornok herceggimása 19

Dicsőítsétek a Jézus Krisztus! Kedves zalaegerszegi, Zala és vas megyei hívek, magyar testvéreim! Az Egyház igézhirdetésének tárgyát és célját a Szent Lélek Isten ihletéséből Szent Pál apostol így hirdeti ki nekünk: Kifejtieni Jézus hitnyiségétét és hirdetni Krisztust, a megfeszítet!

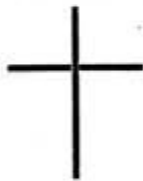
Ugyanez az apostol azonban azt is mondja a filippiekhez írt levelében: Jó emlékezettel lévén felélem, öhszert én engemet látni és én is benneteket. Jöttem hozzátok, mint Krisztusnak szolgálja, mint az isteni titkolnak sáfára, méltatlan hirdetője. De nem hagytam e városnak és ennek a vármegyének határain kívül azokat a kapcsolatokat sem, amelyek az én szívem irányotokban érez.

Itt állok Zalaegerszeg áldott földjén. A szívem végig- zuhan az áldott, az annyiszor bejárt zalai lankákon. El- száll az én gondolatom egy elmúlt időbe, amikor több, mint egy negyedszázadon át itt munkálkodtam az Ur szőlőjében, a II. lelketeknek művelésére úgy, ahogy az Isten kegyelme engedte és segített engem. Végignétek ezeken a tájakon, régi emlékek újulnak meg a lelkemben és hogyha valahol az országban ezer és ezer helyen melegség csap ki a hívők szeretetével szemben az én lelkemből és csordultig lép ki a szeretet az én ajkamon, akkor különösen száll az hozzátok, akikhez olyan régi kedves kapcsolatok fű- nek engemet.

Két és fél esztendeje idéstova annak, hogy 1944. március 26-án utoljára szólítottalak így benneteket, kedves zalaegerszegiek: kedves híveim! Két és fél esztendő múlt sok minden lezajlott felettetek és felettem. A fényét azt mondom, minis másban dicsőkednem, mint a mi Urunk Jézus Krisztusnak keresztjében, amelyet mi most hordunk mind- annyian. De nem panaszkodni jöttünk össze a találkozó alkalmával, hiszen olyan időket élünk, amikor az egyéni keresztiek mind bevonulnak a közösségnek nagy kereszt- erdejébe.

Az Egyháznak, Istennek az a nagy szolgálja, aranyserfője Szent János, a messiaszéből és számkivetésből 31 év mul- tán, koporsóban lért vissza híveivel. Ennekem megadja

az Isten az
szenitől szer
Mecier toll
Rómából a
székesség há
rám és a sz
tornyával a
lucy-Ánkerett
-kiállott: J. Á
Er a n
de rektek,
szinti egye
sége az ima
ez az önlele
nek a tárb
Aktor
talak benn
végén vagy
profundis,
sodik Terlan
gemolygó é
nem részlet
magyar stí
mi n
han a
akik
Mi hívő ke
aric benn
a mi reués
Az, n
tról,
hozha
földi
hörté
égi r

ZALAI
MÁRIA-KONGRESSZUS
ZALAEGRSZEZEN

1948. SZEPTEMBER 7-8.

Zalaiak!

Áldott néktek a ti volt
Áldottok,

József,

1946. évi szeptember 15-én

... az örömet, hogy visszatérhettem közetek és
... láthatlak brunnákat. A nagy belga örömös,
... orniok az első világháború elején tért vissza
... ő méltóságára. Akkor dolgoztok legjavát
... szál szemben a német ágyútegek. És amikor
... kesegyházára, akkor inog meg a székesegyház
... egész épületével. Ez a mindig froom, mindig
... embere megfogott ebben a pillanokban és fel
... jstok, ez a világháború!

... második sokmindent elvitt, sokmindent hozott
... zalanegyszeglek, áll a kőtoronyú leptomolok
... len vigasztalástok hajléka, a hívőknek zótás
... íban, ez az evangélium térítő, vigasztaló helye
... nek és a kenyérnek a közösége, a ti lelketek
... áza.

... kezdődött a végnek a kezdete, amikor lithogy
... teket. Nem mondom, hogy az örvénynek
... unk már, mikor visszatérhettem hoztátok De
... mélységből kiáltani: az Úr felé. Ez a má
... on még mélyebb, még süjtőbb, még véresbűbe
... erényű, mint volt az első. Hogy miért, én az
... ezem tőnktek, úgyis ebben szjog azönden egye
... De azt is mondom nektek, hogy

... em hirdetik és nem hordoztak magunk
... kétségbeesést. Mi nem pogányok vagyunk,
... nek az apostol szerint nincs reményük.

... esztények vagyunk, akik nem törnek le, hanem
... nk van az élet, addig reménykedünk, mert ál
... ységünknek anyyi és anyyi jele.

... mi emberek révén ezzel az országgal tür
... embrelleg véve, jóvátehetően és helyre
... taltan. Aronban ezt az országot sokszor
... esközök, sokáem emberi gyógyszerek
... k rendbe, hanem mindig fősleges, drága
... közök, gyógyszerek gyógyították meg ezt
... a népet.

A szombathelyi egyházmegyei hatóság
1431.1748. sz. engedélyével.

A zalai Mária-kongresszus himnusza.

Szövegét írta:

P. Kollányi Fülöp O. F. M.

Dallama és harmonizálása Király Lászlóval.

1. Dombos Zala zengő dala
Feléd száll most,
Baldogasszony a te neved
Legyen áldott!
Édesanyánk árva néped
Leborulva hódol néked...
És könyörög!...

Dr. Szabó Ferenc S.J.:

„Boldogasszony Éve” (1947/1948)

120 éve született Mindszenty bíboros

Kedves zalai Hallgatóim!

Örömmel vállaltam ezt az előadást most, a Mindszenty-émlékév keretében: Zalaegerszeg apostola és Magyarország hercegprímása születésének (1892. március 29.) 120. évfordulójára emlékezünk. A Magyar Püspöki Konferencia a jubileumra *körlevelet* adott ki. Ebből idézek:

Milyen lélekkel emlékezünk Mindszenty József bíborosra? Erre a kérdésre válaszolva írja a körlevél: „Nem láthatunk benne pusztán politikust. Bár sok megnyilatkozása olyan kérdésekről szólt, amelyeket előtérbe állított a politika, személyes állásfoglalásai mégis katolikus hitéből fakadtak. Amikor felemelte szavát a rasszizmus és a zsidóüldözés ellen, amikor (...) azt követelte, hogy a náci és nyilasok adják fel harc nélkül a Dunántúlt és ne folytassák az értelmetlen pusztítást, akkor nem taktikázott. Egész életére jellemző volt, hogy politikai rendszertől függetlenül kitartott az igazság mellett. Isten képmását, az embert védte. (...) Népeért és Egyházáért aggódott, amikor ellenállt a sztálinista diktatúra vallást és kultúrát pusztító nyomásának. Személye jelképpé magasodott: a magyar katolikus közösség és az egész megkínzott és elnyomott magyar nép jelképévé. (...) Születésére emlékezve hajoljunk meg nagysága előtt. Akkor lesz hozzá méltó az ünneplésünk, ha ma is tiszteljük történelmünk teljes igazságát, ha Krisztus fényében szemléljük az embert és a világot...”

Boldogasszony Éve (1947/48)

Ismeretes, hogy mindjárt a háború befejezése, 1945 után a hatalom megragadására törő baloldali politikai erők, főleg a kommunisták, egyre hevesebben támadták az Egyházat: vezetőit, papjait, iskoláit, a keresztény világnézetet. A materialista-ateista ideológia egyre nyíltabb vallásellenes terjesztésével fokozódott az Egyház jogfosztása. E közben a magyar főpásztorok - Mindszenty József bíboros javaslatára - 1947. augusztus 15-i pásztorlevelükben meghirdették 1947/48-ra a Boldogasszony-évet, emlékezve az 1848-as szabadságharc centenáriumára is.¹ A célkitűzés az ország mélyreható lelki-erkölcsi magújulása volt. A Boldogasszony Éve a XX. századi Magyarország legkiemelkedőbb vallásos eseménysorozata, egyik legjelentősebb lelkiismereti mozgalma lett. Főszereplője Mindszenty József bíboros, aki 1948. december 8-ig végigjárta az országot, hatalmas tömegeket mozgósított, imára, engesztelésre és tevékeny keresztény életre buzdított.

Mária-napok Zalában

A következőkben jórészt személyes élmények alapján felidézem a zalaegerszegi Mária-kongresszus eseményét: mint zalaegerszegi hatodikos gimnazista és a Népi Kollégium tagja, megéltem itt a vallásellenes hajsztát, a Mária Kongregáció feloszlását, a Mindszenty elleni kampányt. Mi, vallásos gimnazisták (és a Zárda tanítóképzős diáklányainak egy csoportja) nem írtuk alá a Mindszentyt vádoló és elítélését sürgető propagandalapot stb.

1948. szept. 7-én és 8-án tartották itt a Zalai Mária-napokat, amelyeken Mindszenty bíboros mellett szerepet kapott több magyar főpásztor és néhány szerzetes szónok is. Kisboldogasszony napján, bár nem

¹ Mészáros István: Boldogasszony Éve 1947/1948, Ecclesia, Budapest, 1994

volt munkaszüneti nap, óriási tömeg sereglett ide Zalából és a környező megyékből. A kongresszus nagy siker lett a rossz idő és a kommunisták akadékoskodásai ellenére. (Például a vidékieknek lóvizitet rendeltek el, nem engedélyezték a hangerősítőt; minket, gimnazistákat kivezényeltek a sportpályára. Persze én megszöktem, hogy részt vehessek az ünnepségeken.) Szeptember 8-án Mindszenty bíboros szabadtéri szentmiséjén Grósz József érsek prédikált, majd a bíboros tartotta meg híres beszédét a szabadtéri oltár pódiumáról. Az emelvénytől három méterre álltam. Mindszenty József nagyszabású beszédében, zalai híveihez és a zarándoksereghez szólva, világosan utalva az ország jelen helyzetére, felidézte a török utáni időket: „A Boldogasszony palástja alatt egyszer már felépült az ország. Most nekünk kell módot adnunk erre hívő magatartásunkkal, kitartó esengésünkkel, hogy Nagyasszonyunk megmutassa, hogy pártfogása mit segíthet, hogy édesanyánk ma is. Ezekhez az kell, hogy mi is Mária gyermekeinek bizonyítsuk magunkat az élet egész vonalán.(..) Térjünk vissza őseink hitéhez és életformájához!” (Minthogy a hatóságok betiltották a hangerősítő használatát, Mindszenty beszéde alatt a hívek bekiabálták: „Hangosabban!”, „Hangosabban!” Most is fülemben cseng Mindszenty erélyes válasza: „Azt a hatóságoktól kérjétek!”) A zalai Mária-kongresszus záróbeszédét Borbély István jezsuita tartományfőnök tartotta a főplébánia erkélyéről. Kemény hangon szólt az iskolák államosítása ellen. „Ma már világosan látunk! Nemrég azt hitte volna a jó szándékú ember, hogy bizonyos különös hazai kezdeményezések egy jobb világot készítenek elő. Most azonban – hívő zalaiak – nézzetek körül! Mit láttok? Azt, hogy katolikus iskolák már nem léteznek Magyarországon. Azt, hogy a szerzetesek és apácák nem tanítják többé a ti gyermekeiteket.” De a jezsuita tartományfőnök mégis a reménység hangján zárta beszédét, hivatkozva a Szűzanya oltalmára. „Mi tudjuk, ki mellett állunk, fülünkben állandóan ott cseng az Üdvözítő szava: *Ne féljétek, én legyőztem a világot!*”

Mindszenty bíboros országjárása során óriási tömegeket mozgatott meg. Közben egyre erősödött ellene a rágalomhadjárat, Rákosiék készítették a kommunisták egyik legkiemelkedőbb, minden bizonnyal a Moszkvából diktált, koncepció perét. Mindszenty beszédei, az egyház elnyomását keményen bíráló kitételei, kétségkívül sietteték a végkifejletet. Minden látszólagos (valójában színlelt) kísérlet a „párbeszédre” a magyar főpásztorokkal és a Vatikánnal hiábavalónak bizonyult.

A sztálini diktatúra utasítására a közép-európai csatlósállamokban, mindjárt a háború befejezése után, elkezdődött a kemény vallásüldözés, az egyházak elnyomorítása Ez az egyházi vezetők letartóztatásával kezdődött: J.J: Szlipij (1945), A. Stepinac (1946), J. Beran (1949) és Mindszenty (1949) koncepció perével és elítélésével a vasfüggöny mögötti egyházak vértanúsága következett.²

Amikor XII. Pius pápa és a szabad világ egyhangúan tiltakozott a magyar bíboros igazságtalan elítélése ellen, a magyar püspöki kar nem tett eleget a Mócsy Imre jezsuita által személyesen átadott vatikáni üzenetnek, Tardini államtitkár meghagyásának: „Mondja meg a püspököknek, hogy nekik is tiltakozniuk kell.” P. Mócsy 1948 decemberében Rákosi és Czapik érsek küldötteként ment el a Vatikánba tudakozódni. De Rákosi csak taktikázott, egyáltalán nem akart egyezkedni a Vatikánnal, amint ezt egyesek állították. Köztudott, hogy a diktátor meg sem várta Mócsy páter hazatérését, már dec. 26-án letartóztatta Mindszenty bíborost.

Balogh Margit történész Mindszenty-életrajzában³ ezeket írja: „Miközben a világból áradt a tiltakozás, a magyar püspökök hallgattak. Még a cseh püspökök is megelőzték őket, pedig ott sem volt vallásszabadság. Mócsy nem hallgatta el, hogy Czapik érsek elképzeléseivel a Vatikán (pontosabban Domenico Tardini) elégedetlen, mire Czapik dühösen kiabálni kezdett, és felelősségre vonta Mócsyt, hogy mer a Szentszék nevében beszélni. Nyilvánvaló volt, hogy Czapik irányvonala megbukott. Alig távozott Mócsy az értekezletről, az Államvédelmi Hatóság máris letartóztatta, s 'szóvivői' munkája jutalmául internálták...”

2 Lásd Mészáros István: Árnyak és fények. Kiegészítések a Mindszenty-életrajzhoz. Eötvös J. Könyvkiadó, Bp. 2008.

3 Balogh Margit: Mindszenty József. Élet-kép sorozat. Elektra Kiadóház, Bp. 2002, 222.

Itt emlékeztetek még XII. Pius pápának az 1949. febr. 14-i rendkívüli konzisztóriumon a bíborosoknak elmondott, hosszú beszédére, amelyben élesen elítélte Mindszenty bíboros börtönbe vetését. Miután utalt arra, hogy levelet írt a magyar érsekeknek és püspököknek, hogy nyilvánosan is panaszt emeljen „az Egyházat ért jogsértés miatt”, így folytatta: „Ma pedig, amikor odáig fajult az ügy, hogy e tiszteletre méltó főpap végső megszégyenítésére kerül sor, közönséges bűnözőként börtönbe vetve őt, nem tehetünk mást, minthogy ünnepélyes tiltakozásunkat jelenléteketben megismételjük...” A pápa ezután részletezi a koncepciók pert, a vallomás kikényszerítését „titkos ráhatásokkal”, majd ezt írja: „Mindezekben az eseményekben azonban egy dolog kétségtelenül világos, mégpedig az, hogy ennek a bírósági eljárásnak az volt a fő célja, hogy megzavarja Magyarországon a katolikus egyházat, kétségtelenül arra számítva, amiről a Szentírás szól: 'Megverem a pástort, és elszélednek a nyáj juhai'. (Mt 26, 31).”

Mindszenty bíboros elítélésével rohamos iramban folyt a magyar hierarchia gúzsba kötése, az iskolák államosítása, a szerzetesek szétszórása és működésük betiltása, a kommunistákkal együttműködő „békepapok” mozgalmanak megszervezése. A magyar hierarchia részben hivatkozhatott a Vatikán „keleti politikájára”. Megjegyzem: az *Ostpolitik* tárgyilagos feldolgozása még várat magára. Erre most itt nem térek ki.⁴ Most csak egy megjegyzés: Mindszenty bíboros határozottan bírálta Agostino Casaroli kompromisszumot, *modus vivendi*-t kereső politikáját, amely – szerinte – az elnyomó bolsevista hatalom malmára hajtotta a vizet. A Szentszék képviselője *Emlékiratainak* ezt a címet adta: *A türelem vértanúsága*. Visszaemlékezéseit *apologia sui*-nak is szánta. Szerintem sokkal jobban ki kellett volna állnia a kommunista egyházüldözés valódi vértanúi mellett. Sokan joggal úgy vélik, hogy a „diplomácia egyháza” megfeledezett a „vértanúk egyházáról.”

Mindszenty József, száműzött bíboros 1975. május 6-án Bécsben hunyt el.

Márai Sándor, tragikus sorsú emigráns írónk – saját sorsára is utalva - mély empátiával emlékezett meg a Bíboros haláláról 1975. május 6-i naplójegyzetében: „Exit (meghalt) Mindszenty József. Személyes tragédiája többretegű volt: a kommunisták börtönében elszenvedett, minden elképzelést meghaladó kínzások és gyalázatosságok után arra kényszerült, hogy tizenöt éven át hívatlan vendég legyen az Egyesült Államok budapesti követségének épületében. Ez a helyzet *önérzetes* ember számára, amilyen volt a bíboros, nagyobb emberi megpróbáltatás lehetett, mint a bolsevista kínzások, - és ebben az állapotban, ilyen kényszerű belső emigrációban megélte azt, amit mások külszói emigrációban kénytelenek megélni: megtudta, hogy mindenkire inkább számíthat, mint vélt szövetségeseire.”

VI. Pál pápa egy nappal Mindszenty József halála után mély megindultsággal emlékezett meg az egyházért kiálló főpapról:

„A Gondviselés őt tette nemes hazájában az egyház ezeréves történelme legnehezebb és legösszetettebb korszakának főszereplőjévé”. II. János Pál pápa pedig, 1990. február 6-i levelében, amelyet az esztergomi „erkölcsi igazságtétel” napjára Casaroli bíborossal küldött, miután idézte VI. Pál említett szavait, hozzáfűzte: „Még ma is él bennünk annak a megalázó pernek a fájdalmas emléke, amelynek Mindszenty bíborost alávetették... Ma tiszteletemet kívánom kifejezni a magyar egyház e nagy papjának, püspökének és primásának alakja előtt, annak az egyháznak a nevében, amely iránt a hűségnek olyan ragyogó bizonyítékát adta.”

A Mindszenty Társaság november 5-én a Parlamentben Mindszenty-emlékéremmel tüntette ki szerzőnket és barátunkat, dr. Szabó Ferenc SJ-ét. Szerkesztőségünk nevében is gratulálunk a magas elismeréshez!

⁴ Lásd következő tanulmányaimat: „Az Ostpolitik emlékezete.” *Vigilia*, 192/11, 844-848. – „Az Ostpolitik és visszája” in *Studia religiosa*. Tanulmányok Adrás Imre 70. születésnapjára. Szeged, 1998, 114-124. - „Az Ostpolitik A. Casaroli szemzőgéből.” *Távtatok*, 2000/3, 436-442. – „Egy lehetetlen vállalkozás.” *Vigilia*, 2010/7, 545-547. Továbbá Giovanni Barberini, *L'Ostpolitik della Santa Sede*. Il Mulino, Bologna, 2007. Uő: *La Politica del dialogo. Le Carte Casaroli sull'Ostpolitik vaticana*. Il Mulino. Bologna, 2008.

Hegedűs András

A „Mindszenty és Zalaegerszeg” c. emlékkiállítás megnyitója

Tisztelt Polgármester Úr, Képviselő Urak, Hölgyeim és Uraim! Kedves Kollégák!

Emlékezni jöttünk ma össze Isten szolgájára, Mindszenty József bíboros, hercegprímás, esztergomi érsekre, aki 120 évvel ezelőtt született, és aki hosszú életének közel egyharmadát, összesen 27 évet Zalaegerszegen töltött.

Méltó tehát, hogy a mai napon Zalaegerszeg városa konferenciával emlékezik hitvalló plébánosára, és ez alkalmából kiállítást nyit az egykori vármegyeháza dísztermében. Köszönet ezért a kiállítás megvalósítóinak: a Zala Megyei Levéltárnak, a Göcseji Múzeumnak és a Deák Ferenc Megyei Könyvtárnak, név szerint Béres Katalinnak, Csomor Erzsébetnek és Paksi Zoltánnak. A Prímási Levéltár pedig örömmel segítette az őrizetében lévő fotók digitális másolataival a tárlat megrendezését.

A kiállítás hűen idézi fel Mindszenty József életének munkában és eredményekben gazdag zalaegerszegi éveit. Megjelenik előttünk a fiatal gimnáziumi hittantanár, majd a még mindig fiatal apátplébános. Vonásai már ekkor erős akaratról és határozottságról árulkodnak. Feltűnő ugyanakkor, hogy számos képen mennyire derűs, mosolygós az arca. Bizonyítva láthatjuk, amit Mészáros István mond Mindszentyről:

„Hamis az a mendemonda, hogy túl komoly, sőt komor, humortalan ember volt. Sok-sok vallomás, visszaemlékezés bizonyítja: amikor annak volt az ideje, derűs, vidám, jókedvű volt; tréfálkozó, viccelődő, nevetni tudó ember. De nem a harsányság, hanem a csendes derű volt a jellemzője.” (Mindszenty-mozaik. Írások a bíborosról. Bp., 2002., 127.)

A képeket nézve megelevenednek előttünk a 70-80-90 évvel ezelőtti események, és igazolják mindazt, amit plébánosi időszakáról mond emlékirataiban Mindszenty, hogy ugyanis korszerű egyházköziséget kívánt. Ez hatalmas szervezőmunkát igényelt. Az akkori Zalaegerszeg külvárosában új templomot építtetett, amelyet a ferencesekre bízott, így a lelkeskedő papság számát sikerült 12 főre növelni, és az egy papra jutó hívek számát 2500-ról 1200-ra csökkenteni. Ezért a kiállítás is törekedett a ferences templommal kapcsolatos emlékek összegyűjtésére.

A ferencesek bevonásával növekedett a vasárnapi misék és a hittanórák száma, gyarapodtak a gyónási alkalmak. Mindszenty vezetésével hitbuzgalmi és kulturális egyesületek alakultak. Ezáltal sok világi kapcsolódott be a plébániai munkába. Lelkigyakorlatok, népmisziók, teológiai előadások, plébániai rendezvények segítségével fellendült a lelkiélet.

Nem véletlenül írta róla id. Antall József: „Szervezési módjai modernségével, a szervezés megvalósításának

dr. Hegedűs András megnyitja a kiállítást

vaskövetkezetességű formáival lett ő mintája a messzi vidéknek is” (Antall József: Az acélember. In: Új Ember, 1945. szeptember 30.) A kiállítás fotói pedig felidézik a mozgalmas plébániai életet, hiszen láthatunk képeket földműves lelkigyakorlatosokról, katolikus egyesületi tagokról, a zalai leányok seregszemléjéről, az Egyházi Ének- és Zeneegyesület tagjainak kirándulásáról és más eseményekről.

Az egyesületi élet fő színtere a Mindszenty által megnagyobbított és korszerűsített plébániai kultúrház volt. Az apátplébános azonban nemcsak a plébánia, hanem a város és a megye kulturális életében is fontos szerepet vállalt. A város díszközgyűlésén tartott előadás nyomán született meg az 1934-ben Zalaegerszegen kiadott „Padányi-Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora” c. monográfia, amely a kiállításon is látható. Az 500 oldalas mű jól mutatja Mindszenty tudományos és írói felkészültségét, hiszen napjainkban is alapvető fontosságú a nagy egyházszerző veszprémi püspök életrajzával foglalkozó történések számára.

A város és a megye művelődésében jelentős szerepet vitt a Mindszenty által 1918-ban alapított és napilappá fejlesztett Zalamegyei Újság. Ehhez kapcsolódóan önálló nyomdavállalatot létesített „Zrínyi” Nyomdaipar és Kereskedés Rt. néven. E nyomdában jelent meg a Padányi-Bíró-monográfia és az *Az édesanya* című mű harmadik kiadása. A lap öntudatos katolikus jellegét mutatja egyik reklámja: *„Zalamegye legjobb keresztény politikai lapja a Zalamegyei Újság. Föltétlen keresztény, megalkuvást nem ismerő, igazáért sokat üldözött újság. Zala keresztény olvasóit csak ez elégíti ki. Hírszolgálat friss. A Dunántúlon mindenfelé örvendezve, berzenkedve olvassák. A 'Pesti Élet' a megfojtandók közé számítja.”* A Mindszenty alapította „Zrínyi” Nyomdaipar és Könyvkereskedés Rt.-ben a Zalavármegye című napilap felelős kiadója is komoly konkurenciát látott. A kiállított könyvek, újságok jó keresztmetszetét nyújtják ennek a hatalmas sajtómunkának.

A zalaegerszegi plébánián Mindszenty vezetésével jól szervezett szociális és karitatív munka folyt. A házapostolok és a hitbuzgalmi egyesületek tagjainak a segítségével a plébánia területén felkutatták a szükségét szenvedőket, s igyekeztek nekik segíteni. Felépítettek egy 35 ágyas aggmenhelyet is az elhagyott szegények és öregek részére. Megfelelő összefogással lehetővé vált az is, hogy évente 15 vidéki szegény sorsú középiskolás diákot tanítottak a város középiskoláiban családoknál való elhelyezéssel és ellátással. A leányifjúságnak pedig zárdaiskolát emeltek, amelyben tanítónőképző, líceum, polgári, elemi és szakiskola működött, és 100 bennlakó növendéke is volt. Méltán mondhatta tehát Angelo Rotta pápai nuncius *„Mindszenty József a közjó megvalósításában acélakarátú katona, mások szenvedéseinek átérzésében szelíd lelkű pap.”* (Antall József: Az acélember. In: Új Ember, 1945. szeptember 30.)

A komoly szervezőkészséggel rendelkező zalaegerszegi apátplébános 1927-ben a szombathelyi egyházmegyei zsinaton ismertette a zalai részeken uralkodó hátrányos egyházi és kulturális állapotokat. E felszólalása után Mikes püspök Mindszentyt az egyházmegye zalai részének püspöki biztosává nevezte ki. Megbízatása arra szolgált, hogy a Szombathelyi Egyházmegye zalai területein új lelkesítések és iskolák alapításával hárítsa el az akadályokat a lelkipásztori és plébániai munka útjából.

Így épült fel 9 új plébániatemplom és 7 plébániaház. Létrehoztak 9 ideiglenes miséző helyet és 11 ideiglenes plébánialakot és még 12 új iskolát is. Így az önálló lelkipásztori központok száma 25-ről 43-ra emelkedett, és az egy-egy plébániára eső hívek száma 4300-ról 2500-ra csökkent. A plébániák és a filiák közt lényegesen megrövidültek a távolságok. A hívek hamarosan érezhették a 12 új iskola tanítóinak áldásos tevékenységét, akik foglalkoztak gyermekekkel, és biztosították a kulturális haladást a községekben.

Ez az eredmény Mindszenty jó kapcsolatainak is köszönhető volt, hiszen az építkezésekhez a fát, téglát, meszet és cserepet Eszterházy Pál herceg adta, Bódy Zoltán alispán pedig a vármegye támogatását biztosította. Bódy Zoltánhoz fűződő barátságát, illetve a vármegyei arisztokráciával fenntartott közvetlen viszonyt a kiállításon több kép is illusztrálja.

Mindszenty gazdasági érzékét mutatja, hogy gondoskodni tudott az általa életre hívott új intézmények működésének költségeiről is. Rendbe hozta az egyházközség vagyoni helyzetét. A szétaprózódott plébániai földeket házhelyeknek adta el, és a befolyt összegben megvásárolta a ságodi gazdaságot, amely

terjedelemben háromszorosa volt a korábbi plébániai ingatlanoknak. Az új javadalmi birtok korszerű berendezést kapott. Az ezáltal jelentősen megnövekedett plébánosi jövedelmet pedig nem önmagára, hanem szinte teljesen az egyházközségi munka céljaira fordította.

A plébániai szervező munka hatalmas eredményeként sikerült elérni, hogy senki sem halt meg a szentségek felvétele nélkül a nagylélekszámú plébánia területén. A pap működését leginkább azzal lehet értékelni, hogy mennyire teljesíti a Krisztustól kapott küldetést, vagyis mennyire valósítja meg az evangélium szavait: *„Menjetez tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket! Kereszteljétek meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevére, és tanítsátok meg őket mindannak a megtartására, amit parancsoltam nektek.”* (Mt 28;19-20) Mindszenty József minden szervező munkája ezt a küldetést szolgálta: elérni, megszólítani az embereket, segíteni őket, hogy befogadják Krisztus örömhírét. Aki pedig hívei közül egyet sem hagy elveszni, hiszen a Szentséggel megerősítve bocsátja útjára, az teljesíti papi küldetését, és méltán érdemli ki az Isten szolgája jelzőt.

Kívánom, hogy ez a tárlat tegye még elevenebbé az egykori apátplébános emlékezetét, és segítse a mai emlékülés egy olyan monográfia megszületését, amely minden részletre kiterjedően dolgozza fel Mindszenty bíboros zalaegerszegi éveit, hiszen erre a magyar egyház- és köztörténetnek nagy szüksége van.

Részlet a kiállításból...

Evropski pesniski turnir 2012

Európai Költői Torna 2012

A maribori Zalozba Pivec Kiadó (Zalozba Pivec) – az idén, Maribor, Európa Kulturális Fővárosa egyik kiemelt irodalmi intézménye – folytatja a tavaly meghirdetett költői versenyt, amelynek lebonyolítására ebben az évben is a Pannon Írók Társaságát kérte fel.

Társaságunk ezúttal is 50 költőt kért fel, hogy küldjön verset erre a nemes szellemi vetélkedőre. A beérkezett műveket átnézve, zsűrünk – Péntek Imre, Bence Lajos és Szemes Péter – a következő döntést hozta: a legjobb 12 szerző közé jutott: Fenyvesi Ottó, Filip Tamás, Géczy János, Győri László, Kabdebó Tamás, Kelemen Lajos, Kerék Imre, Molnár Krisztina Rita, Németh István Péter, Sütő Csaba András, Szalai Zsolt, Turbuly Lilla. Az első díjat Kabdebó Tamás *Lassan, tűnődve* című verse nyerte el. A díjátadó ünnepségre november 15-én, Zalaegerszezen, a Városi Hangversenyteremben kerül sor, amelyre a több nemzetiségű, valamint magyar szerzők mellett a szervezők és nemzetközi zsűri is képviselteti magát. A nemzetközi zsűri döntését november 17-én ismerhetjük meg, a Mariborban rendezendő költői gálán, melyen a győztes az Európai Költészet Lovagja kitüntető címet és a vele járó pénzjutalmat kapja. Összeállításunk az eredményes pályázók műveit közli, élén a győztes, Kabdebó Tamás alkotását, angol és szlovén fordításban.

Lassan, tűnődve

mint a páfrányokon a pára, mint a levél erezetén az eső-, szem sarkában a könny-, barlangban a kőcsepp, hogy hulljon, csorduljon, tornyosuljon-e; lassan tűnődve, ringatódzva, mint az alvó tó hátán, a szendergő szél ölen, a sás élén, a papírszelet, a céhtábla, a bogár; lassan tűnődve, zümmögve, dúdolgatva, félhangon füttyörészve, mint a méh, a fűrészes és a sürgönyvezeték, lassan tűnődve, töprengve, érlelődve, mint az elefánt, ki nem órákban, a csiga, ki nem napokban, a szilva, mi nem hetekben méri – ha gondolkodik, pázrik, aszalódik – a jelent; lassan tűnődve, mint a megfontolt füst, az elhaló visszhang, a pattanni lustán készülő buborék, lassan tűnődve, mint a mocorgó medvék, óborok, ásító vermek, oroszlánszájak, talányok, bódult virágkelyhek, lankadt tigrisek, lassan tűnődve, mint a dadogók ajkán, a süketek szembogarában, a vakok ujjbegyén kibukkanó, felpislanó, botorkáló, kitapogatózó szó; lassan tűnődve, mint ahogy a köd könyököl a partra, úszik az uszály a Dunán, billeg a dereglye, a csuhé, a sirály, tátong, szipákol a mélyben a hal, lassan tűnődve, mint szürkületben a szivárvány, mint a kék, ha jó az alkony, tűnődve, mint a hegyek, a harangok és a fák, tűnődve, mint a terhes felhők, gesztenyeburkok, anyák, lassan, mint a lankadt golyók, futball-labdák, lukperemén, lombok között, glikkerek, ballonok, lassan tűnődve, mint falon az ikonok, elnagyolt ábrákon idomaikat vesztett idomok, száradó gombák, múltjukon tűnődő várromok, lassan tűnődve, mint sebeken a hegek, a homokóra, ha pergetni, malomkő, ha forgatni, anyaföld, ha moccanni készül, lassan tűnődve kérdezem, szeretsz-e?

Slowly musing

like the mist among the ferns, the raindrop on the edge of a leaf, the tear in the eye, the stalactites in the cave wondering whether to fall, overspill or overlay; slowly musing, rolling-balancing like the gnat, the barber's signboard in the south, the paper-slip on the back of a pond, in the lap of the nodding wind, on the edge of the reed stalk; slowly musing, droning, humming, half-whistling like the saw and the wires up in the air, slowly musing, pondering like the elephant, the snail, the plum who – when thinking, coupling, shrinking – weigh not the present in days or weeks; slowly musing like the thoughtful smoke, the fainting echo, the bubble lazily preparing to fly, slowly musing like ancient wines, yawning cellars, hibernating bears, snapdragons, languid tigers and slumbering flower-cups; slowly musing like the fumbling, groping word, lighting up, occasionally, at the tip of a blind girl's fingers, in the pupils of a deaf man, on the lips of stutterers; like the fog, leaning its elbow on the river as the tow-boat floats by, and the barge pitches at the landing stage, like the soft rush sings to the river where the gull dips its beak and the fish keep sniffing the deep; slowly musing like the hills, the bells and the trees, musing like pregnant clouds, chestnut-hulls, mothers, slowly, like tired foot- and golf-balls, children's marbles and balloons lost in the foliage of trees, slowly musing like icons on the wall, like geometric forms in mouldering frames, like parched mushrooms, castle ruins reflecting on their past, slowly musing like scabs on wounds, the sand-clock, the millstone and mother earth when starting to shift to turn to move – slowly musing I wonder: do you find my love returnable or simply amusing?

Počasi, zamaknjeno

kot para na lokvanju, kot dež na klančini lista, solza v kotičku očesa, kaplja na steni brloga, naj kaplja, se pretaka, nabrekn; zaziba počasi zamaknjeno, kot speči na hrbtu jezera, v nedrih zaspanega vetra, na rezilu šaša, žužek na listu papirja – obrtnega dovoljenja; počasi zamaknjeno, z brenčanjem in dudljanjem, z zamolklim žvižgom, kot meh, kot žaga in misel telegrama; počasi zamaknjeno, stopicajoče do zorenja, kot slon, ki ne šteje ur, kot polž, ki ne šteje dnevo, kot sliva, ki ne meri tednov svojih misli, se pari, suši, v sedanjosti, počasi zamaknjeno, kot dim, ki se trga, zamolkli odmev, mehur, ki se leno pripravlja na pok; počasi zamaknjeno, kot plešoč medvedi, staro vino, zevajoče votline, levji gobec, uganka, mamljivi cvetni listi, upehani tigri; počasi zamaknjeno, kot na ustih jecljajočih, kot na pupili gluhih, na vrhu prstov slepca zrasla capljava mežikajoča beseda, ki se te dotakne; počasi zamaknjeno, kot se megla nasloni na brežine, kot plavajoči šlep na Donavi - pozibavajoči brod, ličkanje, galeb, riba, ki zeva in cmoka v globinah; počasi zamaknjeno, kot mavrica v sivini, modrina ob somraku, zamaknjeno, kot hribi, zvonovi in drevesa, zamaknjeno, kot obteženi oblaki, lupina kostanja, matere, zamaknjeno, kot utrujene krogle, nogometne žoge, kot frnikole in baloni v sencah krošenj; počasi zamaknjeno, kot ikone na zidovih, zveličane zgodovinske podobe brez brez preteklosti, izsušene gobe, ruševine gradov izgubljenih v svoji preteklosti; počasi zamaknjeno, kot brazgotine ran, peščena ura, če se vrti – mlinski kamen, če jo obračamo – rodna zemlja – in če se zdramiti kani, počasi zamaknjeno te sprašujem, a me ljubiš?

(Ford. Bence Lajos)

Kerék Imre

Egy Maillol-szoborra

A Földközi-tenger

Nézd ezt az ülő nőt, ősrégi benne
e szelíd nyugalom, méla komolyság –
Szép testét szigorú mértani rendbe
sűrítik a tömör és tiszta formák.

Báj és kecsesség helyett az erőre
helyezett hangsúlyt, aki létrehozta;
mégis: érzékiség árad belőle,
fényt sugarazva árnyas hajlatokba.

A test nehézkedését a finomra
formált mellbimbók tompítják meredten;
s a kompozíciót egységbe fogja,

ahogy háborítatlan, néma csendben
a zárt körvonalak szabatosága
derűt áraszt az emberi világra.

Sütő Csaba András

gerinc

ÚGY LEHET ERŐSEBB BORZONGÁS
ÚGY LEHET TÉVED MEGINT
ÉS ERŐS A LANKÁN A SOKADIK FELISMERÉS

a lejtő nem vezet völgybe tetőre az emelkedő
felfut a dombra az utcába folyik alábukik
a túloldalt a szem elől megint a beton
járható út az eltűnés sejthető kísérik
mindig a szigorú járdák remeg a váz tűz
a nap a vádliba mardos zoknis-szandálos
a délután eldől az árnyék a testbe horpad
nyúlik lendül kétféle ráng az égő napot
eltakarja és legott a felhőbe szenderül

már néha pajtáskodik nem kerül vissza
sosem kitépett szotyiként robizik tovább
keresztültűzve a kormányzarvon
élvezettel morzsolt bemagolt tetem

ott vannak helyükön bár a táblában
versenyt érik a mezőny a fénybe
lövellt pusztuló fejjel forognak
állnak száradnak élveznek
az érett szotyimezők

a nagy távolba illő napon
helyük változó analóg
a fénnel pásztáz az éhes
napnyaláb és szelíden bujkál
az égen a későn kelt hold
a horgadó fejeket szúrt lassú
fénnel bántja a sorok közt
apróvad oson megvillan néha
a macskák kalandor szeme
az éjben fülét sunyva dúlja fel birtokát

koppanó kézfej a támlán
mellkasra nyitott könyv

recseg a gerinc tágul a cérnakötés

Győri László

Erdő

Egy Goethe-versre

*Jártam az erdőt
egymagamban,
semmibe tűnni
így akartam.*

Semmibe tűntem
száz alakban,
elnyelt a semmi
láthatatlan.

Csak állt az erdő
egymagában,
a rengetegben
két magány van.

Kettő, egymásnak
észrevétlen,
ő állt, én mentem
egyre tétlen.

Hogy nő, hogy terjed
földön állva
része, egésze,
minden ága.

Hurkolj rá drótot
jó erősen,
hogy el ne téveszd,
nézd merően,

várj ki egy évet,
várj ki kettőt,
tested ha lesz bár
mind esendőbb,

jöjj vissza látni,
gyere vissza,
ne mint egy léha,
langy turista,

jöjj vissza tudni
titka mélyét,
magánya sűrű
szövevényét,

látni a hurkot,
mint az árok,
mélyen a fába
belevásott,

magába vont,
vele egy lett,
így lett a sejtje
vele egy sejt,

vele egy sejtté,
azt akartam,
amikor jártam
egymagamban,

vele egy sejtté
válni, lenni,
és már hiába
várt a semmi,

csak ezt, csak ezt, csak
így akartam,
amikor mentem
lankadatlan,

hurkot vetettem
önköromre,
hogy belém forrjon
mindörökre.

Magamat járom
egymagamban,
tudom is én, hogy
mit akartam,

az erdő tudja,
sejtje sejtje,
ő a mindenség,
én a semmi.

Járom az erdőt
egymagamban,
járom az erdőt
önmagamban,

magamban, bennem
minden erdő,
én vagyok ő, és
egy a kettő.

Géczi János

Ha még

az éjszaka mélykék lábnyomát,
bajban, hol nem bajban, csak őszén,
ha követtem is, nincs mit tovább

rúg a szív, nem virrad a nappal,
egér moco rog az érfalban,
a fal mögött a másik fal van,
napom mögött egy másik nappal

másik haza él a hazámban,
összegyűrt, mint bábban a lepke
még el nem készült apró teste,
mint havazás a marhakarámban
ahol tavalyi hőség s nyár van

szívből, fényből kikalapálva,
éppenség egy hangnyivá letten,
csöppnyi téllal elegyítetten,
kivel a lélek, ha volna, hálna -

mondogatom, mint aki tudja,
a bele- beleolvadásban
beléndek fortyog s nő a lázban,
megért is, meg nem is, ki tudja,
ha idejéből még futja

Molnár Krisztina Rita

Szűkös tárgyai

Képzeld,
a Széna tér fűvén, a jegypénztár mögötti
friss gyepen, egy vénhedt – de még elég jó – duplamatracon
aludt a fák alatt.
Félkopasz fejére rátűzött a nap,
de ő továbbaludt, a zaj, sziréna hangja
sem zavarta meg,
mint ahogy nekem se volt bajom vele,
mintha már nem is lehetne semmi meglepő.
Az is, tudod, olyan se rossz, se jó,
hogy áprilisban, még tavasszal jártam erre épp,
és láttam is a gonddal ültetett palántasort,
a négy-öt kékruhás fiút,
ahogy serényen dolgozott.
Vidámnak tűntek, és
el is fogott a percnyi vágy, de jó
lehetne élni így,
körbejárni szorgosan
a város kertjeit, locsolni, metszeni,
este jót aludni, mint a tej,
nem várni holnapot,
hisz tudni biztosan,
hogy így jön el.
Na, visszatérve, furcsa volt,
hogy meg se hőkkenek,
a mályva és lila virágfejek
alatt fehér a föld,
annyi csikk van eldobálva ott,
a szürke kőperemre téve meg
a két doboz joghurt,
ja, és egy fél tekercs vécépapír.
A rend különböző
földi másai
virágsorok,
a földönálmodó a matracon,
szűkös tárgyai az ég alatt,
hogyan lehetne, hogy lehet
a rendre rossz szavunk,
a bámulásra voksolok,
csodálni úgy lehet,
ahogy a kisgyerek penészvirágot
megcsodál romos falon.

Turbuly Lilla

Ott van az arcán

Ott van az arcán.
Hiába nem akarom,
úgy nézem mégis,
hogy ott van.
Nem a részleteket,
hogy mi változott
egy hónap alatt,
nem a bőr színét, állagát,
nem azt,
hogy eszembe jut róla:
igen, van olyan,
hogy szemgödör.
Átrendeződnek
a csontok is,
elcsúsznak lassan,
mint a szárazföldről
leszakadt szigetek,
ahonnan nincs visszaút
a kontinensre.
De mindezt csak később.
Akkor csak azt,
hogy ott van az arcán.

Németh István Péter

Hálazsoltár, örök fiatalság vizével

Már harminckét éves volt, de a fonyódi strandon
Olyan fiatalnak nézett ki, hogy kamasz fiúk
Rúgták szántszándékkal felé labdáikat.
Köszönöm, hogy kiskölyökként átélhettem
A legszerelmesebb felnőtt féltékenységet, ott,
Anyám mellett, akinek nem volt kedve hozzá, bár
Letagadhatta volna már akkor is élete felét, Uram.
Most lesz 80 esztendő, és látod, a teste a sunyi
Csontritkulás meg a rá-rárontó agyérgörcsök
Kínjaitól meggörbedett és összetöpörödött.
Ám arcának sima időtlenségét visszatükrözni
Nem elég a Balaton hátralévő 20 000 tavasza,
Nyara, ősze és tele.
Néki viszont elegendő
Lesöpörni tenyere élével, csálé ujjjaival
Ételmaradékunkat három tányérról a mosogatóban,
Az egymás alatti kerek porcelánokra úgy zubog
A csapi víz, hogy éppen olyan szépek lesznek
Akárha egy római szökőkútnak volnának a tálkái csak.

Fenyvesi Ottó

Trombita harsant vala

Németh Istvánnak Újvidékre

Aracs, hektárnyi Paradicsom,
a pusztában egy templomnak romja,
szentélyében őseink szelleme
néhanap összegyűlik. Képzeltbeli tornyából
olykor ellátni Bizáncig. Látni a Kárpátok
büszke bérceit, látni a Bánságot és Torontált,
a Tisza torkolatát, Tordát és Elemért.
hol Kis Ernő, a vértanú nyugodna.
Aranynak, mirhának itt már semmi nyoma.

Tábornok úr, áldott legyen az Édenben!
A sírok kifosztva, a csontok ebek harmincadján.
Egykoron látható volt a faluvégi kendergyár,
a kacsáktól hangos úsztató.
Nyugalomnak híre sincs már,
kincseket hajszol és halmoz a világ.
A primitív vidékiség veszélyzónájában
szemünk hozzácsokott a távoli horizontokhoz.
Ajjunkra hiába tolulnak véget nem érő mondatok.

Vajon micsoda trombita harsant vala,
mily erő feszülhetett a toronynak,
a pilléreknek, hogy mind-mind leomlottak.
Másnak Stonehenge jutott,
kincseket rejtő piramisok, paloták,
a kozmosszal vetekedő kőfal.
Fároszok, világraszóló csodák,
s körüljárnak őket a turista-hordák.
Nekünk ezek a leomlott falak maradtak.

Etruszkok, Buddhák? Mit nekünk poliszok, inkák!
Itt Isten lakozott, a falak közt szentek tanyáztak,
s a papok égnek emelték a kelyheket.
Királyok és más hatalmasságok is jártak erre.
A templom oltalmat nyújtott az erőseknek
és a gyámolításra szorulóknak,
a kételkedőknek és tétováknak,
a homályban rekedteknek és a fényben élőknek,
és az istenteleneknek, ha valóban élnek ilyenek.

Dacolva állnak a kopár falak, némán
hallgatják az idő vonulását, az elégiákat.
Baglyok huhognak és pacsirták énekelnek.
Szemünk előtt némi pára még remeg,
ezredvégi délibáb. Mennyi vérrel jelölt csapás.
Visszavárjuk a szenteket, a szerzeteseket.
Vajon miért számúzték őket életfogytiglan?
Körülálljuk a katedrális leomlott falait
és emlékünkre imákat vélünk mormolni.

A poklok pokla már e tövisekkel övezett táj.
Dögvész és háborúk jártak e kietlen síkon.
A fájdalom túl igényes, a test pusztulékony.
Maradnak a vágyak, egy pár fontos mondat;
ők majd mindent túlélnek. Egy hazának vallott
vidéket, templomot, tornyot, horizontot.
A szavak, talán, túlélnek. A romokat,
Aracsot, a világnak futott embereket,
és a távolra hurcolt szerelmet.

Filip Tamás

Másik nap izzása

(az Auster kötet 13. oldalához)

A szíved felé álmodom magam,
ám megtorpantam, és csak
az árnyék fut tovább belőlem, s míg
léptei felverik a port, engem
letaglóz a nap, és ájultan visznek
ólombörtönömbé vissza, hogy
gonosz páráival fojtogasson.

Nem jön semmi hír, honnan
tudhatnám, hogy a királyság fél
oldalára lebénult. Lefektetik egy
hűvös szobában, súlyos függönyök
mögött, keserű főzetet diktálnak belé.

Sokára lesz, míg végre meghal,
addig zavartalanul működik a
Templom és a Kínzókamra.
Elhadart imák és lassú átkok
televényéből valami talán kisarjad?

Mint aki túl mohón bont föl egy
gondosan lezárt csomagot, egyre
mélyebbre jutok önmagamba. Azt
még hallom, hogy gyereket akar tőlem
egy ördögtől megszállt öregasszony.

Mindketten elkéstemek – ropogja a tűz,
egy végleg hamuvá omló nyelven.
Szempillantásnyi az enyhület, mikor
egy apró szellő megzavarja a máglyát.
De én gyorsabban szeretnék égni! Na-
palmolive-ot kenjetelek izzó csontjaimra!

értéktelen gyűjteményeit hagyjuk, a fenébe,
gyökérbe akad a láb, de már nekünk sincs erőnk
kitépni, átlépni, emelni – jártányi szusz sincsen

nincs kotrás. felgyűlik rendre a bujaság káosza,
koszolja mindened, cipődre olajos vegyülék kenődik,
nincs palló, tavaszi átkelések lábnyomát keresed,
a szomszéd tyúklétrája az iszapba süppedve őrzi
szánalmas kajtatásod az olvadó jég fölött,
a trappolható havon mélézva figyelted,
hogyan tör a derékba, szálanként,
a kérékbe vágó nádat
a szél;

(szorosán zsinegelődni egymáshoz)

kezed közt szétmálló drótkerítés a telekhatáron,
ásóddal forgatod ki elfolyt gazdagság nyomorát,
föld alá gyűrve, elhantolva, akár elveszett birtok,
egy lyukas fazék tompa bádogos hangját hallod

és kifaggatod földed, milyen ár sodorta hátra dolgaik,
nagyvíz vagy más nagycsapás, kik voltak ők, mindig itt,
akár a víz, a mi vizünk, hozzánk már csak az égből,
itt hagy-e minket is?

Kelemen Lajos

Az istálló, és karácsony

Innen egyszerű barom jár ki –
engedjük kicsit az ég alá; legel, nem nyugtalan,
ha kimozogta magát, tereljük haza.
S az istálló – nyirkos, vak fal-köz, csupált:
lassan a belső élet is. A tört ablakon menny villan be:
s méltónak hozzá épp ideszületik, ki bölcsőjéül tud
s gondjával kint-bent mindent.
Király és áldozat.
Egy sötét műhely sarkában talán már
készül is keresztje.
A látvány most még old – hitünkben képszerű:
ahogy reccsenve nyílik a féljató.
„Nézz föl!” A pára zápora fönnakadt a mestergerendán;
tömény, fakó kenet –
szegény világunk ege se különb, de megcsillan,
amint lentről fényt vetnek rá, finom ellentétként,
a szülés utáni verejték drága gyöngyei.

Dunaparti Tripolisz

(Vers-városon át)

Invokációm Vas István költeménye, a *Pesti elégia* néhány szép sora lehet.

Gyér gépkocsizaj rebbenti Pest gubbasztó éjszakáit.
De micsoda hangok szállottak a Város utcáin át!
Sose volt remény hallatta itt fiatal füttyszavát,
Szikráztatta föl érveit a végső tisztaság.
Emlékszik fényeire még egymásra villanó szemünk -
Ugye, szegény barátaim, mi mindenre emlékezünk?

Tizenharmadik születésnapomat már Budán értem meg, túl épp a pestszenterzsébeti szőnyegbombázáson, de akkor Angyalföld szívében, a tizenharmadik kerületben még nem jártam. Egyszer, régebben a közelében mégis: anyámmal, apámmal kerékpáron mentünk végig a Váci-úton. Apa a bicikli kormányon csak épp megmozdította a keze fejét: látjátok, ez a Láng-gyár... A többit tudtuk. Évtizedekig volt a gyár mérnöke, épp az én megszületésemkor bocsátották el. Elhagyva a Megyeri-csárdát valahol Dunakeszi előtt letértünk a Duna-partra. Szüleim józan áhítattal nézték a folyót: eveztek rajta eleget régen. A parti fűzes olyan volt, mint Győr kertvárosa szélén, Révfaluban, a Varga-kőnél. Vártuk, mikor jön hajó.

Évekkel később a Béke-téri Szent László templom mellett, egy angyalföldi kocsmában villant fel e kerékpár túránk emléke: a plébánia énekkarának Te Deum-miséje és afféle hálaadó évzáró ünnepsége után vacsorázni kezdtünk a kedves, falusias vendéglő udvarán. Konzervatóriumba jártam s már az orgonával is elboldogultam ezekben az években. Hogy a nagymiséken itt, a templom kórusát kísérve a három manuális hangszeren én játszhattam, annak irodalmi előzménye volt. A *Zászlónk* című ifjúsági lap pályázatára novellát küldtem tizenöt éves koromban s nagy meglepetésemre első díjat nyertem. Ez a díjátadás előtt derült ki a Gellérthegy tövében, ahol néhány diáktársammal azon igyekeztünk, hogy följussunk a szabadtéri oltár közelébe, ugyanis Szent Gellért jubileumi ünnepségei itt zajlottak a hegyen, valahol a szikla-kápolna magasában. A környéken felszerelt nagy, tölcséres hangszórókon át szólítottak engem, hogy jelenjek meg a díjat átadó hercegprímás, bíboros: Mindszenty József előtt. A *Zászlónk* főszerkesztője is jelen volt, mozgékony, sietős, derűs pap, akivel azután módom volt jó néhányszor találkozni otthonában, az akkori Szent Domonkos utcában. Ilyenkor verseimről beszélgettünk, hallgattam Marci bácsi bírálatát boldogan. Ízlelgette, mondogatta a kamasz fiú sorait, rímeit, Arany János hangját kereső, nosztalgikus, öreges intonációját: Itt van a nyár, itt van újra, / Más gyümölcsök, újak ének. / Hej, más íze volt az első / piros-páros cseresznyének!". Dr. Pantol Mártonról van szó, aki Harmat Artúrral igen jó barátságban volt, ráadásul a híres egyházzeneész is abban a házban lakott, ahol ő. Nemcsak az irodalomhoz, a zenéhez is jól értett s úgy alakult, hogy az ötvenes években kórust vezetett az angyalföldi Szent László templomban. Nem hivatásos, de igen lelkes, agresszív zenészként. Valahogy eszébe jutott, hogy én már kisfiú korom óta orgonálgatok Budán, a krisztinavárosi templomban: meghívott hát: lennék-e Angyalföldön az orgonistájuk? A sikeres évad után a derék vegyeskar tagjaival így kerültem a kocsmá udvarára, hogy elköltsük baráti vacsoránkat. Mint egy hirtelen zápor, úgy történt a verekedés. Az étkező asztalok mellől eltűntek a vendégek, s úgy tetszik utólag: szinte csendben dolgoztak a pincérek, kapkodták el a székeket s vitték messze a verekedőktől. Azért valami átrepült könnyedén a fejem fölött, kis tálaló asztalka lehetett. Megroppant a belső helyiség ablaka valakinek a háta alatt, az illető kibillent az udvarra. Akkor láttam, hogy egy szolgálaton kívüli rendőr nyomta ki őt oda, harag és erőlködés nélkül,

szájából a cigaretta se esett ki. Mindez aránylag csendben zajlott, valami bensőséges liturgia szokásai szerint, így nem csoda, hogy én (félszegség lehetett, mások később vakmerőségnek vélték) a helyemen maradtam s igyekeztem zavartalanul tovább vacsorázni. A felfordulásnak épp oly váratlanul lett vége, mint kitörése is volt: visszarendeződtek a székek az asztalok köré, s újra helyet foglaltak a vendégek. A mi pincérünk mosolygott, vonogatta a vállát. Ezek ilyenek. Pantol Márton engem nézegetett. Hát te hidegvérű orgonista vagy – mondta. Valamit motyogtam a bombatámadásokról, az ostromról a Vérmező szélén: s tényleg, sok mindent láttam már kamasz koromban is. A Krisztus-kereszt ekkoriban persze már ott állt a Béke-téri templom előtt az utcán, de Vas Pista verse csak későbbi esztendőök gyümölcse volt. Amikor kézbe vehettem, ugyancsak megörültem neki.

Béke-téren lombos béke suttog,
A világban gyilkos, sűrű titkok
Érlelődnek. Jaj nekünk!
Ragyogó nyár, kaján katlan,
Forral benne mondhatatlan,
Hajthatatlan végzetünk.

Most látom, hogy kereszt mellett álltam,
A mosolygó világragyogásban
Fekete és szomorú.
Itt van! Itt van! Őt kerestem!
Krisztus teste kőkeresztben,
Fején töviskoszorú.

Te a Pásztor és Te vagy a Bárány,
Te vezess majd halálom óráján,
Szó és Tett és Mennyország!
Te békéje minden térnek,
Add, hogy vissza-visszatérjek
Mindörökké Tehozzád.

Mintha az egykori zsámbéki templom víziója volna, nagyvárosi piac, pályaudvar, tetőkertekkel, parkokkal, mesterséges vízeséssel üdőbbre varázsolt üzlet-palota közelében ez a két tornyú, régmúlt időket sugalló, de csak néhány évtizede épült templom, melyet újlipótvárosi, lőportárdűlői Szent Margit templomként emlegetünk. Szerencsés dolog, hogy ott szólalhatott meg Fáy András, már egy évtizede meghalt zeneszerző sanzon-oratóriuma, melynek szövegét és verseit (Gárdonyi Géza *Isten rabjai* regényének nyomán) én írhattam meg. *Szép magyar liliom* – ez volt oratóriumunk címe. Mindenesetre a templom építészeti légköréhez illően, az én versem is az egykori legenda ízét elevenítő hangon szóló Szent Margitról: sorait kórus és szólisták énekes párbeszédének szántuk.

Dunavízszagot virrasztásban érez,
szellő, ha indul, midőn verejtékez:
katonákénál durvább a kapcája,
vasszögekkel varrott s jajtalan állja.
Sündisznóbőr övét meztelen húsán,
engesztelésül igen szűkre húzván
imádságokban fogyasztja az éjet:

sok nyavalyáknak vetve vala véget.
Sírjánál érzett két kőműves mester
ezer rózsánál különbet ezerszer,
bizonyoságot is rózsák illatárul
Péter és Albert tett Lombardiából.
Széptestű leány volt, jósága fényes,
ki orrát, ajakát metszeni képes:
ízenkint inkább, foltonkint a testét,
mintsem elhagyná mennyei szerelmét.
Gyertya volt a teste, érettünk égették:
Szép magyar Liliom! - Jézusnak tessék.

Az idillikusan szép, nemesen naiv Gárdonyi-regény dallamaihoz, a fiatal, szerelmes Jancsi fráter képzeletbeli alakjához illett a sanzon hangütése is. A regényalakot zenében Dörner György színművész keltette életre.

Tulipán ég verőfényben,
dunaparti nyárfaág.
Kő-árnyékban hófehéren
bimbózik a gyöngyvirág.
Vékony zengésű harang szól,
lelkes lányok hangjai:
zengnek-bongnak a kolostor
ünneplő harangjai.
Vörös téglá, fehér márvány
templom áll a szigeten:
klostromában kis királylány
Jézusnak él kegyesen.

A „szép magyar liliomnak”, Margitnak is szántunk dalolnivalót, ezt akkor ott Hűvösvölgyi Ildikótól hallhattuk.

Ki eshet távolabbra
mint Isten önmagától?!
Vele vagy. Övé bárhol.
Visz vígan, ölbe kapva:
kezedben egy szál barka.
Elvérzel, így virágozol.

Az újlaki plébános, Berán Ferenc egy várostörténész gondosságával ír Angyalföld templomairól és gyárainról, az Ördögmalomról, az egykori Vizafogóról, a Duna-partról, Tripoliszról, a Göncöl és a Babér utca hírhedt világáról, Isten lábnyomait keresve ezen a legendás iparvidéken. Ötszáz kilós, öt méteres halakat rekesztettek el a Dunában Zsigmond király halászhajói: a halak fejedelmeit, a fejedelmek halaiként... A viza a Fekete-tengerből úszott fel ívás idején, a margitszigeti meleg források csábítására? És miért Tripolisz? Fialat rádiósként műsort készítettem a Váci útról és környékéről. A sok megszólított helybéli, érdekes történetekkel igyekezett segítségemre lenni. Egy gimnáziumi tanár mondta el nekem, hogy ez a homokbuckás, vizenyős, elhagyatott terület hogyan éledt fel az első világháború előtti években. Akkor

tákolta össze itt egy barakkot, fából készült borkimérést, melynek tulajdonosa (az olaszok és törökök Tripoliszért dúló háborúja idején, a szenzációs hírek hatására) ezt a céget tűzte fel a kocsmá ajtaja fölé: Vendéglő a Tripoliszhoz. A Babér utcai környéket „dühöngőnek” is nevezték. Híres verekedőkre emlékeznek az itteniek: bizonyos Gömb utcai Csiszár Cukira. És ma, világhírű ökölvívónkra, aki érzékeny és nemes szívű emberként féltette ellenfeleit gyors és hatalmas ütéseitől: Papp Lacira... Amikor egy öreg hangrögzítő készülékkel Angyalföldön botorkáltam, még élt Kassák Lajos. Ő valamikor a hatalmas, fegyház-formájú „hétházban” lakott. Akkor azonban már Óbudán, Bécsi úti lakásában találkozhattam vele. Készséges volt, komoly. Még az üdvözlésnél sem mosolyodott el. Bekapcsoltam a mikrofont. Ezeket mondta: „Gondozatlan, műveletlen, elsüllyedt táj: azóta hatalmasan, másfél-két méterrel feltöltötték. Jellemző a régi Angyalföldre – több mint fél évszázada annak, amire visszagondolok – hogy teljesen falusi jellege volt! Az ipari élet még nem volt kifejlődve, falusi emberek jöttek föl Pestre, falusi szokásaikat hozták magukkal, szombaton délután kiültek a ház elé egy sámlira, vagy egy kidöntött fatörzsre, korszóban sört hoztak, így beszélgettek...” Persze, emlegettük az *Angyalok földje* filmet is. Angyalföld régi zenéit. „A kintornás életből vett figura volt. Személyesen ismertem néhány ilyen, többek közt ismertem egy zongora-verklist, aki az Orvostudományi Intézetnek életében eladta a koponyáját, ebből vette a zongora-verkljét...” És idéztük verseit: „Angyalföld, ki onnan kaptad a neved, hogy a bábák is boszorkányok: asszonyaid öléből halva hozták világra a csecsemőket, sok ezer mécseszt kioltottak...” Amikor nála jártam, azokban a napokban írta utolsó költeményeit. Volt szeretőjéhez, halála évében például ezt a néhány soros remeket.

Előtted megyek
te én előtttem
a koranap aranylánca
csilingel kezemen.

Hová mégy - kérdezem
feleled - nem tudom.

Siettetném lépteim
de te jobban sietsz.
Előtted én
te én előtttem

Egy kapu előtt mégis megállunk.

Megcsókollak
te nekem adsz csókot
aztán elindulsz szótlánul
és magaddal viszed életem.

A hatvanas években munkatársa lettem a nyugati emigrációból (nem tudom, milyen politikai alku révén) hazahozott *Látóhatár* folyóiratnak: Horváth Béla költő volt a főszerkesztője. Róla jót, rosszat egyaránt lehetett hallani, mindenestre friss levegő áradt be az ötvenes évek után e lappal az irodalmi életbe. Itt jelentek meg Weöres Sándor kissé elvont, de fontos költeményei, az életmű javához tartozó Mándy-novellák, de még Zilahy Lajos, Tamási Áron írásai is. S persze Horváth Béla emlékező prózája és versei. Vele is készítettem rádió-interjút: gyermekkorának utcáit, tereit emlegette, az angyalföldi gyárvidéket. „A Váci-út az én gyermekkorom hazája, itt születtem a Hétházban, ami a Tizenháromház háta mögött van.

Valamennyi gyárat, valamennyi követ ismertem. A Váci-út minden platánját! Anyám az Első Magyar Csavargyárban dolgozott. Négyen voltunk testvérek, ott vártunk rá minden este a gyár kapujában. Már nagyon korán odamentünk, talán már öt órakor, amikor még világos volt, és vártunk szótlanul, mert mindig attól rettegtünk, hogy egyszer nem fog jönni s mi egészen árvák maradunk. Ezt nem mondtuk neki, csak mindig féltünk, mert megszoktuk, hogy mindig csak baj érjen minket. De megjött ő, jött a gyár kapuján át, mikor megszólalt a duda. Hazavitt minket és főzött nekünk vacsorát és gyöngéd és jó volt hozzánk. Meggyújtotta a lámpát és így szólt: Jó estét. Ez így illik fiacskáim, mondotta. A Tripoliszból gyalog ment Újpestre sokszor, mert Lówy bácsi üzletében egy fillérrel olcsóbb volt a liszt. Ezen a filléren egy cukorbabát hozott nekem, és ezért gyalogolt egy órát, hogy nekem ezt az örömet megszerezze. Minden gyárnak más volt a dudája és mi ismertük valamennyit. A Jutagyár kétszer dudált reggelente, először kettőt fél hétkor, aztán egy nagyon hosszút hétkor. A Csavargyár dudája rettenetes volt, ijesztő, nagy hördülés, szinte fenyegetés, vagy szörnyű panasz és kín, mintha a munkásság szenvedését búgta volna a világba. Ott dolgozott az én édesanyám.

Verset is idézve: Én hadiárva voltam, hadiárva / Anyám hajnalban ment a hadigyárba. / Hallottam hajnalonta, komor kisfiú, / Hogy hördül a csavargyár, / Így lett belőlem örök forradalmár.”

Még beszéltem a hatvanas évek közepén egy „hétházi” öreggel, aki a Dagály-fürdő történetét emlegette. „Mi egy héten kétszer járunk ki a Dagályba, kedden és szombaton. S hogy mióta? Amióta felbuggyant a víz! Mert valamikor csak egy gödör volt itten. A Láng-gyárból két lakatos (az egyik bizonyos Regoli nevezetű) kihozott egy vastag csövet, rajta vágópisztollyal lyukat vágott. Ledugták, azon folyt zuhanyszerűen a víz. Oda jártunk a gödörbe fürödni, amíg csak el nem készült az uszoda.”

Ebben az időben jelent meg, az akkori *Élet és Irodalom* hetilap címlapján versem is: *A Dagály-fürdőben*.

Fejét boldogan fúrja a tisztító
tűz kénes illatába. Mélységek,
elhantolt világok szűrik a forrást, így jó:
zuhog a test ráncaiban, éget.
Víz, víz, víz: forró zápor! Hajlott
gerincére omlik egy karcsú vízsugár –
ennek örül s hogy levelet hajtott
a filodendron fenn a ruhatár
előtt. Fémtestű napraforgókból szakad
az eső. Álmos kövek fűtik: egy vén
ember mereng csempék, üvegfalak
tükreiben a fürdő történelmén.
Egykor a Váci úti „hétház” járt ide.
Egy vascső volt ledugva... Kád
helyett gödör, vetkőzni se
más, bozót csak. Lovak, libák
fürödtek itt és éjjel
félleg alva sápadt cigánylányok.
Szoknyáikat széjjel
szórták a gőzben ingó árok
alján s heverték, mint a gyík,
pihegve a sűrű holdvilág
mélyén. Egy asszony itt mosta hajnalig
halott gyereke holmiját.

Koncsek József

Családi kör

Kitömött párnacihák húztak hazafelé, a Bounty épp elsüllyedt
a folytatásos tévésorozatban éppen az orrunk előtt, amikor
a Bundi megint bejött és leheveredett a padlószőnyegre,
mintha ő is cseresnyésrétest szeretne enni, nyelvét lihegtette,
dehogyan bolhás, a szomszédnak meg erről Szilasbalhás jutott
eszébe, mesélt az első lelkes kollégiumi szervezkedésről,
én persze nagy huncut mosollyal az eltakart falvagról is,
Potemkin hercegről is, általában a nagy folyókról is,
meg a lefelé úszásokról, aztán a Knyáz Potemkinről
a fekete hajóról is kérdezgettem, erre ő egy fekete hajúról,
mármint a cattarói babájáról kezdett mesélni, míg le nem
intették, hogy nézze, hogyan süllyed a Bounty vagy a Bundi
vagy mi a lankadt vitorlákkal,
szóval így mennek ezek a sorozatok,
a gyerekekekeke berregtetetetetik az automata játék-
géppisztolyt, hát az ember inkább elszívna kinn egy cigarettát,
ha dohányozna épp'

Ballada a tűz melegéről

– song –

A szemében sokáig csak annyi volt a bűnöm,
A szemében sokáig bűnöm csak annyi volt,
Hog y álmodozva hordtam bűzmeleg ruháit,
A szemében sokáig a bűnöm ennyi volt.

S hogy álmodozva hordtam bűzmeleg ruháit,
tudtam jól, az ember tűzmelegre vágyik,
s ki tűzmelegre vágyott, az rám hasonlított,
ki tűzmelegre vágyott, az rám hasonlított.

A szemében sokáig a bűn csak ennyi volt.
És meg kellett mutatnom, hogy ő is erre vágyik,
És meg kellett mutatnom, hogy benne tűz ragyog,
Mert azt, hogy ő vacogjon, azt nem lehetne túrnöm.

De én a lángba dobtam bűzmeleg ruháit,
Mert az a láng a tűz volt, mely ránk hasonlított.
Parázsra hamvadt lángból a szó tüzet fogott.
S a tűzben nem ruhái, már rég én égtem ott.

.

Ő

Ő úgy él, mint aki nincsen –
mert fizikai valóságában csupán.
S úgy mosolyog barbár szépségére egy isten,
mintha azt is én boldogítanám.

Mégis feltámadunk!

Apám a pártállam idején megfigyelt személy volt. A HIVATAL is elismerte, papírom van róla.

Ma már tudom, hogy innen eredt apámnak az a nagy szorongása, amely a mi, gyermeki nevelésünket célzó oktalanságaiban csúcsonyult ki havonta, kéthavonta egy-egy vasárnapi ebéd alkalmából. Amúgy tökéletesen idegenként jött-ment az életünkben, és mi valami nagy gyermeki reménnyel, viszonylag sérülések nélkül kibírtuk ezeket a ritka alkalmakat. Gyermeki feszültségeink csak a serdülőkor után értek különböző tünetekké. Akkoriban csupán a büntetések megszüntetésére koncentráltunk, igaz ugyan, hogy öcsém jóvoltából erre esélyünk sem volt.

Apám halála előtti kórházi léte pszichés korlenyomatot tart mindazok elé a *kádári kedves évekről*, akik elvesztették tisztánlátásukat. Kórházi ágyán fekve egy bizalmas pillanatában – amúgy soha nem adta jelét betegségében, hogy bármi baja lett volna elmeállapotának – odahúzott magához és azt suttogetta iszonyú félelemmel a szemében:

- Ebben a szobában ne mondj semmit, mert a szomszédom mindent továbbít az ávónak.

Olyan hihetetlenül irreális, és váratlan volt ez a mondata számomra 1988-ban, hogy percekig döbbenet meredtem a nagybeteg arcra. Ő a szájára tett kézmozdulattal még meg is erősítette kérését, hozzásuttogva, hogy menekítsük ki innen, amint lehet.

Elrejtette előlünk, Anyánk elől is, hogy mit tettek vele akkor, mikor a gonoszság az arcába nézett.

A HIVATAL megértésemet kérte, a többi anyag előkerüléséig, már amennyiben előkerül, legyen türelemmel.

Apám soha nem volt hősiességre hajló személyiség, a világ egyszerű, végtelenül tisztességes polgárként élt, aki a II. világháború több éves hadifogsága után hazavergődött, s amerikai nagypám kis vagyunkja miatt rögtön osztályidegen lett. Apám tizennégy évig építette a betonutat Zala megyében, Zalaszentivánon és környékén az egyik Somsich gróffal, valamint egy másik, erre érdemesült magyarral. Nagypámra, aki öt nyelven beszélt, a disznók melletti éjjeli őrököt kényszerítették. Ma is érzem ruháinak szagát.

Hogy mit csinált ez alatt anyám? Sikertelenül próbált nevelni bennünket, azaz három gyermekét, de mivel túl fiatal volt még mindehhez, s épphogy kicsöppent az apáca-internátus romantikus világából, derekas küzdelmei ellenére sem tudott sok eredményt felmutatni. Talán ekkor még nem is akart. Ha túlságosan elszabadult a gyermekzsivaj pokla, apánk általi büntetésünket lebegtette meg szemünk előtt. Belátom ma már, hogy kellett valamit tennie, mert a kicsi, s kisebb aprózatú lakás harmadik szobájába behelyeztek egy megfigyelőt közénk, valahonnan a szegénység mélynyomorából, s bár gyerekként mi szerettük Mari néni gömbölyded mosolyát a gyerekeivel együtt, azért valami tisztánlátással megéreztek a veszélyforrását is személyében.

S hogy visszatérjek a bevezetőmben emlegetett közös étkezéseinkre, mint a szorító prés egyik deformálására, röviden annyit: az apámmal elköltött családi ebédek rémálmát jó sok idő után sikerült elűznöm, hála azon béli igyekezetemnek, hogy emlékezetem mélyére jól befalaztam a *jó ebédhez szól a nóták* idejét. A vasárnapi déli harangszó úgy kezdődött, hogy a hely szűke miatti présben ülünk a kicsi konyhába

bezsúfolt, túlméretezett (hajdanvolt ebédlőgarnitúra) kerek asztala körül öten. Az asztalon ropogásra keményített, – mindig ugyanaz – hófehér damasztabrosz (ezt a ki nem hipozható mártásfoltokból lehetett kikövetkeztetni), a véletlenül megmaradt Zsolnay porcelánnal megterítve (igen szerettem elnézni gyönyörű csontfehérbe mélyesztett sűrű-arany mintáit, amelyek a leves alól előbukkantak). Miután könyökszomszédságban elhelyezkedtünk, Apám imára szólított fel valamennyiünket (bár ekkoriban úgy tűnt, hogy maga nemigen hisz az erejében), mi engedelmesen felálltunk, s háromszólamú gyerekkórusként, nem gondolva a szövegre elkántáltuk: *Édes Jézus légy vendégünk...* ! Apámat minden alkalommal felbosszantottuk éneklésünkkel, s odafordulva anyámhoz, nyomatékosan megkérdezve, miért vagyunk ilyen neveletlenek. Pedig az ebéd kezdetén még az illedelmességet gyakoroltuk! Csak ő ezt nem tudhatta, mert ő sem ismert minket. Egy évben háromszor, négyszer, ha találkoztunk vele.

Attól a nagy feszültségtől, hogy a lelkünknek idegen emberrel, az apánkkal ültünk le a hétköznapioktól eltérő vasárnap terítéséhez, azzal az apával, akinek reggel fatálcán kellett bevinni az ágyába a reggelit, mert valamikor ezt szokta meg, szóval ettől a jók legyünk kényszerből, oktalan vigyorgással folyamatosan mozgásba kényszerültünk. Öcsém általában a második, azaz a mártásos fogásig bírta az apróbb mozdulatokat, akkor aztán váratlanul felugrott valamiért, majd leültében felborította a gyümölcscsöszszal telt tányérját, s a bordó, vagy csak rózsaszínbe forduló sűrű, ragacsos lé lassan elkezdett folydogálni, az Apánk terítéke felé. Mert öcsénk ült mellette, lévén ő volt a családi név reménybeli fenntartója.

Mindig tudtuk, hogy ez fog történni. A koreográfia kidolgozottsága szerint már éreztük is a drámai feszültséget, és örömmel vegyes borzalommal figyeltük az egymást érő könyökeink bizsergetését, amely már az elkövetkezendőket előre jelezte. Öcsénk tányérborogató tetteire majd két méter magas Apánk általában felugrott, s remegő dühvel kiáltott valamit, hogy utána feltéphesse az ajtót és kirohanjon. Valószínű, hogy ez a nagy bezártság neki sem tett jót, mert a betonútépítő közösségben elszokott a családtól.

Anyánk arca ilyenkor nem hófehérré, hanem kópévá változott, jelezve azt, hogy jó lenne valahogy megúszni a továbbiakat, amikről most nem beszélek! Erre a finom arc-mimikára feloldódtunk, megkönnyebbültünk, pedig még hosszú idő állt előttünk másnap hajnalig, apánk elutaztaig, de legalább megtörtént, amire vártunk. Hála Istennek, hogy vége lett a szörnyűségnek! Apánk kirohanása után fellélegezve újra leültünk az asztalhoz, mert tudtuk, hogy ilyenkor anyánk tálcára rakja a kirántott húst (a többi csak húsnak álcázott panírként tündökölt a tányéron), s bevonult a szobába, hogy apánk további haragját elhárítsa az egyedüli ebéd nyugalomával. Mi jóleső mozdulattal, ahogy hétköznapienként minden étkezéskor tettük, elővettük a nagy, talpas, csorbult és legutolsó kristályvázánkat, körben nekitámasztottuk éppen olvasandó könyveinket (aki nem ismerte a betűket, az a képeskönyvét nézegethette), és izre nem figyelve óráig ebédeltünk. Apánk délutáni alvásának zajai mennyei háttérzeneként hallatszottak ki a mellettünk lévő szobából. Anyánk is lassan visszaóvatzkodott a helyére, s elővarázsolta az evőeszközös fiókba eldugott regényét. Túlélve a villámháború tüzeit, nem gondoltunk arra a két hónap múlva következő folytatásra, amikor Apánk majd újra hazalátogat kényszerlakhelyéről és kezdődik minden előről.

Körben, vázához támasztott olvasnivalónkban, Verne világában, vagy a *Hetvenhét magyar népmesében* sokkal valóságzerűbb volt minden és megnyugtatóbb, mint az életben. Halotti csendben, olyanban, amilyent apánk kívánt volna magának, porciózgatva, apróztatva, kihűlve, megdermedve, ízét nem érezve, néha majd két óráig teszegettük szánkba az ételt. Amúgy igen rosszevők voltunk, mégis valamennyi evésünk ezekért a közös olvasásokért a boldogság érzésével töltött el bennünket a nap bármely szakában. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy Anyánk egész korán belénk nevelte, hogyan kell túlélni a napjainkat, hogyan lehet nem kívánni a jót sem, olyankor például, amikor az iskolában bizonyos gyerekek narancsának illata valamennyi pórusunkat előntötte. Hosszú ideig vettük még hasznát ennek a jezsuita, vagy inkább anyánk puritán protestáns nevelésének. Az evés lényege számunkra évekig az olvasás nyugalomát jelentette. Másra amúgy sem futotta volna.)

Ó, tizennégy éven át tartó, kárpótlásba be nem számítható bagatellek!

•••

Apámnak a betegségéből orvul előtörő félelme mellé anyámé is odatolakodott kórházi ágyánál. (Apám soha nem beszélte el egyetlen szóval sem, hogy mi történt vele a betonút építését megelőző időszakban).

Ám amiről világos emlékképeink maradtak, az a következő volt. 1956 után rebellis kisvárosunk orosz laktanyájából hetente eljárt hozzánk a KATONA ellenőrizni. Anyánk így mondta, kemény hangsúllyal: A KATONA, aki mellesleg barna tölgyfaajtónkba orosz betűkkel beleégette, hogy nálunk járt. Ilyenkor a hosszú tornácos ház két első, *megbízható* családja behúzta magára a lakásajtót, jelezvén, hogy nincsenek jelen az életünkben. Anyám tehát ott álldogált velünk a terebélyes diófák alatti udvaron, A KATONA valamit kérdezett, amire anyánk a vállát húzogatta, mert nem értett oroszul, s csak úgy magában következtetve gondolhatta ki a képtelenséget, hogy ez az idegen ember tán a nagy, boltíves pincét akarja látni, mert máshová úgysem tudnánk eldugni az ellenséget, ha akarnánk sem. Anyám szelíd határozottsággal mutogatta is az irányt, A KATONA kényszeredetten beleszagolt az öblös pince hidegbe, csizmájával mérgesen hátrarúgott és elment. Ácsingózó gyerekeként azt gondoltuk, hogy a többi katonáért, de aztán mégsem. Ám nemcsak A KATONA lett dühös az orvul kinyitott pinceajtó előtt, hanem Anyám is. Keményen húzta be maga után a mélybe vezető lejárati ajtót, s mozdulatlaná merevedett gyereklábaink ekkor lendültek meg először. Totyogós húgom kis szája elé fogta a kezét és némán sírni kezdett. (Kimerevedett fotó-idő a lelkemben.) S hogy Anyámnak eszébe jutott-e a félelem, azt nem tudom, de őt utánozva valamennyien kinyújtottuk a nyelvünket a kapu felé fordulva, a Katona hátára, hogy a rend bennünk helyreálljon. A rendszerváltás nagy plakátja mellett én örökké látni fogom a hátrarúgó katonai lábat is, s hallom a rengeteg suttogást, elhallgatás csendjét, a félbeszakított mondatot, egy kéz durva kopogását, a hirtelen lehalkított rádió-recsegést, éjszakákon a kisváros főutcáján végigvonuló, gyakorlatozó tankok dübörgését. Apámnak valószínű jóval több juthatott az ilyesféléből. Halálos ágyáig néma maradt ez ügyben. *A konyec-plakátot* ő már nem láthatta.

A temetőben az orosz sírok mellől 2000 után lebontották a vas korlátokat, jelezvén, hogy ebben a világban egyenlők vagyunk. A sírkövekről a széttöredezett fiatal katonarcok eltűntek. Pázsitos fű selyme kezdte egybeölelni a holtakat.

A HIVATAL megígérte, hogy keresi még a hiányzó láncszemeket, arról, hogy kik figyelték meg az apámat. Kell is, hogy megtalálja, mert a halál nem zárta le az aktákat. Állandóan kinyitogatja, ahogy állok a családi sírbolt mellett. Halottak napján.

Az öcsém által ültetett ezüst nyír két sírbolt fölött imbolyog. Hol erre hajol, hol arra.

Az egyik alatt Apám, Nagypám élete pihen, a másikéban, a jelen idő államilag *FONTOS EMBERÉ*nek apja fekszik. A tényt megrendülve rögzítettem, amikor megtorpanó emberek tömörültek családi sírboltunk elé, és jelentőségteljesen oda néztek. Azaz átnéztek rajtunk! A síri szomszédok egyikéhez. Mint valami ősi beteljesedés, görög végszó, vagy talán inkább Mikszáth Kálmáni megbocsátó derű az élet utáni zárlatban: ha Apámnak a kórházi ágyon nem is, de itt, ezen a szent helyen meg kellett bocsátania, hogy tovább ne féljen. Már ha az élők bocsánatot kérnének tőle.

- Látod! Itt van! - mondták jelentőségteljesen az élők, különböző érzelmi arcmimikával és összesúgtak. Bizonyára nem a holtat, hanem azt a *FONTOS, SENKI EMBERT* látták, akinek az apja itt nyugszik.

Apám soha nem vette el azt, ami a másé! A temetőkapuba cirádázott figyelmeztetést – *Feltámadunk!* – bencés diákként életének egy pillanatában sem feledte. Sokaknak még most sincs szükségük erre az ígéretre.

Mi nem ismertük Édesapánk valódi lényét. A vasárnapi ebédeken bizonyára nem ő ült közöttünk, hanem csak az árnya.

Honvédtiszti kardját az öcsém őrizte meg.

A megfigyelések feljegyzéseit a HIVATAL egyelőre nem találja, csak a számontartás borítólapját küldte el a régi szép időkről.

Egyszer, valamennyien mégis feltámadunk! És megmérettetünk.

Szabolcs Péter: Szent család - 2002

Péntek Imre

„növekedjék általam a fény”

A költő és esszéíró Kabdebó Tamásról

A magyar irodalom legújabb képződménye, a '45 után kialakult „ötödik síp”, az emigráns, eufemisztikusan: „nyugati magyar irodalom” a rendszerváltás után elveszítette küldetését, hanyatlásnak indult. Fórumai, intézményei (legalábbis a jelentősek, gondolok itt az *Irodalmi Újságra*, az *Új Látóhatárra*, *Szivárványra*, *Magyar Műhelyre*) megszűntek, vagy itthon próbáltak közönséget találni, az alkotók többsége hazatelepült. A kint született jelentős életművek azonban csak részben épültek be az önmagát öntudatosan „egyetemes magyar irodalomnak” tekintő, hazai irodalmi közegbe, köztudatba. (Pedig az a gyanúm, néhány évtized múlva az ötventől a nyolcvanas évekig létrejött irodalmi „termés” nagyobb része süllyesztőbe kerül, s helyét felváltja a ma gyakran gyanakvással kezelt, mellőzésre ítélt „nyugati ág”. Már ma is tanúi lehetünk a korábban „jelentősnek” ítélt életművek eljelentéktelenedésének.) Hiányoznak az átfogó tanulmánykötetek, tisztelet a kivételnek, mint Pomogáts Béla, Rónay László. G. Komoróczy Emőke, vagy Szakolczay Lajos szakmailag magas fokú, elkötelezett munkásságának. S ne feledjük megemlíteni Gülch Csaba nevét, akinek két interjúkötete (*Az idő fénylő nyoma* és *Túl a nosztalgián*) a klasszikus íróportrék műfajával hozta életközelsébe a világ minden táján élő írókat-költőket, esszéistákat.

Mindez e konferencia kapcsán jutott eszembe. Hisz akiről itt ma szólnak, ő is azok közé tartozott, akinek a művei csak szórványosan (tiltottan) kerültek a haza a rendszerváltozás, azaz 1990 előtt. Szerencsére, az elmúlt húsz év sok mindent pótol.

Immár a magyar olvasók is szembesülhetnek írói termése java részével. Kórász Mária jóvoltából pedig a lehető legteljesebb bibliográfia jelent meg munkásságáról, az Argumentum Kiadónál 2004-ben.

Sokoldalúsága, műveinek száma már-már zavarba ejtő. Költő, író, esszéista, műfordító, szerkesztő. Versei – ahogy írja a *Summa summarum* című kötetében – „természetesen lettek kétnyelvűek”. (Egyszer majd komoly tanulmányt érdemel összevetni a magyar és az angol változatot.) Angol költőket „toboroz” József Attila fordításához. Könyvtáros, aki e szakterületen is számos tudományos dolgozatot publikált, angolul és magyarul. Történész, aki a lehető legmélyebben feltárta – előbb tudományos monográfiában, majd „regényesen” – az angol Blackwell diplomata és titkos ügynök nyilvános és csak levéltárakból kideríthető ténykedését a reformkortól a szabadságharc bukásáig. S persze, mindenképp születt prózaíró, akinek számos regénye – mint például a *Minden idők* és a *Danubius Danubia* – megkerülhetetlen az újabb kori magyar prózában. (Én csak hálával tartozom a sorsnak, hogy megismerhettem. Nyitottsága, műveltsége, karakánsága – gondolom, nemcsak engem – elbűvölt. S persze, hogy ő is a „vizek szerelmese”, ami még inkább összehozott bennünket. A *Magyar Odüsszeuszok* című novellafüzér – darabjai közül néhány olvasható a 75 című, 2009-ben megjelent, válogatott novelláskötetben – nem csak egzotikus színeivel bűvölt el, hanem a horgászélmények hihetetlen változatosságával. S ehhez még csak hozzájárul a „közép-európai folyó”, a Duna halállományának, titkainak, legendáinak színes és élménydús – fogással egybekötött – bemutatása. Persze ez csak elfogult „horgász szempont”).

Két dolog jutott eszembe, amikor műveiben tallózgatva, készültem az előadásra.

Az egyik: mennyire hiányzott az elmúlt évtizedek magyar irodalmából ez az írotípus. Aki egyszerre precíz hivatalnok és bármilyen kihívásra kész kíváncsi ember, aki sokszor veszélyes vállalkozásokra is képes, hogy írói tapasztalatait gyarapítsa. Pomogáts Béla írta róla, gyűjteményes jellegű novelláskötetének előszavában, hogy a „kaland és nosztalgia írója”. Hát igen, tudós és kalandor, s ráadásul nemcsak a Nyírségig vagy az Őrségig jutott el, hanem Londonig, Manchesterig, Guyanaig, Dublinig, hogy végül „megalkossa” a maga írói identitását is. (Írói novelláinak változatos témája, feldolgozása kivételes írói bravúr.) Tájékozottsága, otthonos mozgása a világ értelmiségi színpadán – főként az 56-os emigráció köreiből – eddig ismeretlen terepmutatókat fedez fel az egyetemes magyar irodalom számára. Kalandjai folytatódnak a szociális rétegek között is, az angol főrendek életmódjáról épp úgy érzékletes képet tud rajzolni, mint a karibi szigetvilág piti kis tolvajairól, vagy nagystílusú bűnözőiről. Lehet, persze kifogásokat találni, hogy nem elég „kidolgozottak” szövegei, vagy éppen nem felelnek meg a posztmodern narratívának. Pedig írásaiban éppen az a legérdekesebb, hogy képes visszahozni az „elveszett epikumot”, a mesét. Ha eddig csak célozhattam, a mai prózára igencsak jellemző az élményszegénység. (Az ismert írók többsége csupán „elmélyíteni” tudja szegénység, belterjes (többnyire értelmiségi) élményvilágát. Az olvasók elriasztására.) Kabdebót nem fenyegeti ez a veszély, még mindig vannak „tartalékai”. (Szívvel kívánjuk, hogy legyen ideje és energiája ezek feldolgozásához.)

A másik: az ötvenhatos örökség őrzése. Számos írásában találkozunk a budapesti felkelés hőseivel, áruházaival, a *Danubius Danubia* főhőse is ezek közé tartozik. Menekülése a fogságból, beugrása az életet és szabadulást jelentő folyóba, a természeti erők, védő-óvó nemtők és a bátorság apoteózisa. S amiről rendkívül keveset tudtunk, az 56-os forradalom utóélete az emigrációban, számos írásából hiteles képet kaphatunk erről a színes, izgalmas, súlyos konfliktusokat őrző-hordozó környezetről. A forradalom eszményeinek őrzése, jelentőségének megértetése a különböző nyugati – egyetemi és politikai – fórumokon, ez

is szerves része életművének. Ha áttekintem a róla szóló, meglehetősen vérszegény és hiányos kritikai irodalmat (kivéve a *Danubius Danubia* folyamregényt), bizony el kell gondolkodnom: az a bizonyos irodalmi kánon – mely ítélt elevenek és holtak fölött – nem elfogult és alulinformált-e? Csak remélni tudom, jön egy új nemzedék, amely értékeli ezt a gazdag, változatos, szinte áttekinthetetlen (kétnyelvű), évtizedek alatt felhalmozódott írói termést.

Pomogáts Béla írta vele kapcsolatban: „létezik irodalmi nemzet, amibe csak azzal lehet beleszületni, amit az ember ír.” Nos, Kabdebó Tamás ezt a „beleszületést” – sok évtizedes kirekesztettség után – többszörösen teljesítette. Az elmaradt (elmaszatolt) feladat, amivel tartozunk neki, teljesítésre vár.

Ez a konferencia valamit törleszthet a felhalmozódott adósságból.

Már régóta szerettem volna írni a „prózaíró lírájáról”. A *Summa summarum* című kötetben nagyon szerényen ír költői terméséről. Nem bízta a válogatást másra: maga végezte el. Így készült el a 100 magyar és angol verset tartalmazó válogatás. (Egyébként a szerző kedveli a számmisztikát, esszékötetének alcíme: tizenkét irodalmi esszé, születésnapjának novelláskötetének a 75 címet adta.) Egyébként ez a magatartás – végül is: tartás – Székely János hozzáállására emlékeztet, aki utolsó, *Semmit – soha* c. verskötetének utószavában szigorúan meghagyta: csakis az általa kijelölt a szövegkorpuszt vállalja, tekinti magáénak, a többi – nem. Bizonyára lesznek elvetemült kutatók, akik akár az ő, akár Kabdebó esetében – filológiai bonckés alá veszik a kimaradt verseket... (De ez már a későbbiekre tartozik.)

Az említett szerénység több ízben is megnyilatkozik: „Regényíró vagyok, csak ünnepnapokon költő”. „Abból lett költemény, amit korábban nem tudtam kifejezni.” Nos, komolyan vehetjük e mentegetőzést – meg nem is. Mindenesetre, poétikai felkészültségére nem lehet panasz. Ha áttekintjük e válogatást, egy dolog azonnal feltűnik: a változatos versformák mesteri használata. Találunk kötött verset, szonettet, de találkozhatunk rímelő, áradó kompozíciókkal, prózaverssel, sőt vizuális költeménnyel is. Akár ars poeticának foghatjuk fel az *Úgy írj* című versét.

„Úgy írj, ahogy élsz,
Megveszett vesztésre vágyón,
Úgy írj, ahogy ítélsz,
A Makrokozmosznak: megbocsátón.”

Ez a „veszélyesen élni és írni” program végigvonul lírai oeuvre-jén. S talán még egyre felfigyelhetünk: a kozmikus, szinte panteisztikus életérzésre, látásmódra, amely szintén mélyen meghatározza bizonyos verseinek szemléletét.

S persze, ne feledjük: epikus költészet ez, amelyben jelenetek villannak fel, vagy részleteződnek, párbeszédnek hangzanak el, s a Didimus Tamási filozofikus ihletettséggű szkepszis is áthatja a szöveget.

A *Diáktüntetés volt* című töredék szép példája annak a paradoxális fogalmazásnak, amely szintén jellegetessége a Kabdebó-versnek.

Idézhetem, mindössze két sor:

„Diáktüntetés volt október huszonharmadikán délután

Vérbetiporták Élve maradtam. Nincs kedvem élni ezután.”

A tényszerű, tárgyilagos közlés és a levont személyes erkölcsi konklúzió

katartikus hatást keltve kapcsolódik össze. A kételkedő Tamás/Tom és a mester profanizált (és történelmileg aktualizált) sztoriját pedig belső monológokban elő;

a Mester végül így összegzi tapasztalatait:

„nem a vérverejték, a tövis, a lándzsahegye fáj igazán, hanem hitetlen tekinteted.
Feltámadtam. Hiszen a kétség születése előtt már vagyok.”

A bibliai példa – és életrajzi párhuzam – más alkalommal is ihletője.

A *Hitetlen Tamás*-ban meg is fogalmazza azt az éltető, kritikus szkepszist, ami elviselhetővé teszi a szorító körülményeket:

„Te úgy éltél – éjenc –
hogy visszájára lássad a szent dolgok színét” –,
mégis, a hitetlen Tamásnak nem lehet más az útja, mint a belső megérintettség, a megtérés, a rátalálás, a hihetetlen elfogadása. A verseiben megnyilatkozó humor és ironia (öngúny és önironia) olykor kétértelmű beszédmódot eredményez. S csak a végén

világlik ki, lepleződik le a szöveg valódi értelme. A *Janicsár induló* gazdag történelmi utalásokkal szövi össze a török és szovjet időket, amíg az Éljenek a janicsárok-tól eljut a Vesszenek a janicsárok-ig.

Az elfogadás (befogadás) – egyik kulcsszó. Elfogadása a sorsnak, amelyik épp ilyennek szülte, tervezte a szerzőt, aki hiába lázadna – a mikrokozmosz láncolata szükségszerűen jutott el addig a fehérje/molekulaformációig, amit Kabdebó Tamásnak neveznek. A *Ha nem* című vers ezt a játékot játssza el, oda és vissza, a másként is lehetett volna logikájával. A fiatalkori *Portré* már ezzel a kételkedő tudattal, ontikus-mitológiai felfogással tekint körül a világban, feltéve az alapvető, metafizikai kérdéseket:

„mi végből vagyunk itt a földön? / A rendet földöntögetni? / Apró petéket rakni, mint a rovarok? / A mindenségnek nyelvet öltögetni?., S a válasz roppant egyszerű: „az út érdekelt nem az eredmény”. Persze, a harminc éves Kabdebó sem tudott kitérni a József Attila-i áthallások elől. A *Vidd az irhád* – egyrészt a kései József Attila versek hangulatát idézi, másrészt felfigyelhetünk erre a két sorra:

„Hazai föld ha hiányzik

Fejd a ködöt, fogd marokra”.

Ami már az emigrációs sors dilemmáját szólaltatja meg: mit tegyünk, ha honvágyunk van? A vers kegyetlen leszámolás az illúziókkal, az önáltatással, a meddő önsiratással.

Ahogy végső konklúzió fogalmaz:

„Ki virágot könnyel öntöz

Kórót szüretel belőle”

S a *Mintha szívemből folyt volna* tova adja meg a végső választ:

„senki földjén építs házat”. A Kabdebó Tamás-i magatartás ennek a lehetetlen mutatványnak, a gyökértelenségben meggyökerezni-magatartásnak szép példája, a levonható összes következményekkel. Az *Ahogy lehet* elszántságával. S a mélypont ünnepélye után talán az örök város, Róma mámora hozta vissza életkedvét, ahogy ez a *Már* című versben megörökítést is nyert. Az idézett versek az első ciklusból valók, amelynek a költő a *Receptek* címet adta. Talán a túlélés receptjei is voltak ezek a

költemények (szívesen használja e régies kifejezést), amelyek után – lásd elfogadás – elfogadtatta magát az új környezetben, s vált kettős identitású, kétszívű egyéniséggé.

Annál érdekesebb, hogy a ciklus (*Kétszívű*) nyitó verse azt a címet viseli: *Anyanyelvén* – amely hitet tesz az anyanyelven való szólás identitás őrző szerepe mellett. Igaz, bármely náció ezen jogát elismerve. (Mintegy Bessenyei felismerését visszhangozva, hogy minden náció a maga nyelvén lett tudóssá.) Ő, a trópusokig jutott „vándor magyar”, aki „ötvenhatban útnak eredt”, s pálmafák alatt „Krúdy örökségét” vette számba.

Az avantgarde kísértései, csábításai – talán érdemes ebből a szempontból is vizsgálni a tudatosan szerkesztett, vállalt kötetet.

A szöveg vizuális elrendezése, a képszerű ábrák nyelvi formákkal való megjelenítése – már a *Jelek* című versében megjelenik. (Az első ciklusban.) A svábhegyi emlék – hasonló kompozíció. A *Meddig botorkálok* kéz-formációja is e körbe tartozik.

Még érdekesebbek a szürrealista prózaversek. Kabdebó versnyelve rendkívül tiszta, világos, azt is mondhatnám, „áttetsző”. Ám ettől szeretne elrugaskodni, amikor behatol a tudatalatti szövmágia birodalmába. Az *Elmélkedés* e túlfeszített szövegek nyitányaként is tekinthető. „lent egy húron pendült az anyag... göröngy tört görcsét meglátta már a madár / így látjuk meg mi is, ha létünk lováról leszállunk, megpatkolni a lényeket...” Nos, ez az asszociációs szabadosság már az ismeretlen felé töri az utat... Így válik a József Attila-i *Reménytelenül* című vers alcíme (*Lassan, tűnődve*) egy Kabdebó-vers kiinduló pontjává. A halmazás – az egymásra torló hasonlatfüzér végén egyetlen kérdés bukkan elő: „lassan tűnődve kérdezem, szeretsz-e?” Az *Elalvás* szürrealis, katasztrófikus látomása, a megfelelő felütés – „Négyszögletes volt a hold és vonyítva makogott” – után – „míg kéken folyt a bálnatestű idő” – s egy ember húsvéti tojást tojt a westminsteri Margit-híd alatt” – szóval a végítélet (amikor a kereszt jeléből sarló lesz) idején a lények „szagokba fagytak” – s a „törvény halott volt” – „nem maradt sem számtanunk, sem szemtanunk, hogy megszámloljuk kik szőrön kívül maradtak”. A szójátékok, az allúziók mögött nagyon is jeges rémület, a megsemmisülés rettegése rejtőzik,

amikor a „nemlét hátán lettünk így göröngy”... Ennek a félelemérzetnek az árnyékában jelenik meg a kérdés: „De boldogok-e a kivészésre várók?” Akikben „meghalt a jövő”.

S a megsemmisülés lehetősége ellen egyetlen kapaszkodó marad: Isten. A *Könyörgés nyugalomért* ezt a „segítő” Istent szólítja meg („Nagy Jó Isten segíts rajtam”), s ez a profán szakralitás több variációban is visszatér. Mint ahogy ezt a *Messzelátóval*, vagy a *Nagybét* című vers megfogalmazza. Ennek a kételkedő hitnek szép példája *A kételkedő levele az Úrhoz*. (Némi József Attila-i motívumokat is megszólaltatva.)

„Ha vagy, ha nem vagy, bocsáss meg Istenem, hogy kételkedő, állhatatlan, tehát ál-vagyok. Engedd, ha nincsenek is, egyszer égbe, légbé, a Nirvánába, a Paradicsomba cipeljenek nemlétező angyalok...” A szerző sem akar többet: Engedj néha az égbe látnom – ahogy J. A. írta. S a könyörgéssé váló szövegben a saját egyéni szerepben, feladatban való hit is megjelenik: „Lásd hasznomat Úristen... növekedjék általam a fény, és ne csökkenjen a munkáló szeretet”. S lehet élcelődni is ezzel a fenyegető katasztrófával, ahogy a *Dies Irae* teszi, „haragnapja-gyakorlatot” tartva.

Tán még szólnék a 99. és 100. Versről.

Az *Örökké – Valóság* egy szonett-pár, mely a makrokozmosz változásából merít vigaszt, a múlandóság ellen. A folytonos halál és újjászületés az atomok, neutrínók világában is lejátszódik, s fényük el- és fellobbanása, akár a léleké is lehetne. Végül – ismét egy kabdebói furcsaság – *Prosperot eltöri varázspálcája*, és Puck – így, angolosan írva. „Elpukkant a magus / mint a légbuborék. / Hát ennyi lennék csak? / Néhány foszlány-írás / és emlék-vakarék / Mások agyában?” Az örök, feloldhatatlan dilemma azért a vers végén elcsitul: „A vég nem lenne vég? / De az. Keveredj el / csepp és légnedvekkkel (s míg idelent élnek csemeték / legyünk így égbeli remetéek.”

Szerencsére ez a varázspálca csak a számozott versek kötetben tört el, születnek újabb Kabdebó-versek. Egyet ide idézek, amit egy papírfecni-re rögtönzött, valamelyik éttermi borongásuk alkalmával, s tán már a szerzőnek sincs meg. Címe: *Angyali*

Egy angyal szállt a háztetőre

Bebújt a házba a kéményen át
A hideg kandalló előtt megállt
Riszálgatva kormos derekát.
Maszatos volt két keze lába
Fekete volt szép fehér ruhája
Átlibbent hát a fürdőszobába
Megnézni ott tükörben
Megvan-e még arany glóriája?
S mit tesz Isten, megszólalt a glória:
„Itt vagyok, ragyogok,
mint a fekete szurok”.

Néhány vázlatos gondolat az esszéíróról, bizonyítva azt, amit a tanácskozás célul tűzött ki: bemutatni a műfajok Odüsszeuszát. A költészettől kétfelé is vezethet az út: egyfelől a műfordítóhoz, aki ezúttal nem került szóba, bár most – áttételesen – mégis érintjük ezt a témát. Ugyanis a számozott versek után a számozott esszék kötetét vesszük szemügyre, a 2003-ban megjelent *A hal(l)ottakról jót vagy semmit* -, s ebben a *Harc a lehetetlennel* címmel a szerző azt a feladványt tekinti át – elvi és gyakorlati szempontból –, amit itt a következőképpen fogalmaz meg: a feladat, „az új nyelvi anyagból az eredetihez méltó műalkotást hozunk létre.” A költő Kabdebó – ha ezt tekintjük, állandó tréningben van -, hisz angol és ír költők egész sorát ültette át magyarra. Csak ízelítőül, a legutóbbiak: Száz ír vers élő költőktől, Mary O'Donnell, Peter Fallon verseinek fordításkötete. Tehát igazán autentikus megállapításokat tehet ezen a téren. S ugyancsak ebben az esszében olvasható az a vallomás, ami egész életpályáját meghatározta. 1956-ban „azzal a tudatos programmal jöttem el Magyarországról, hogy a magyar irodalom klasszikusai közül annyit ültessenek át angolra, amennyi időmből-erőmből telik...” Nem mennék bele ennek az esszének a tartalmi ismertetésébe, ez kompetenciámat messze meghaladja, csak egy záró megállapítás: „A jó fordítás nem az, mely pontról-pontra utánozza az eredetit, hanem az, amely a lényeghez hű marad”. A kötetben nagy teret szentel az anyanyelvhez való hűség, ragaszkodás, a nyelvi sehogy elutasításának. Számtalan érveléssel bizonyítja: a kis nyelvek – köztük a magyar (mellesleg a világban a 29.) – életképességét és jövőjét.

De számunkra ma, majd tíz évvel a megjelenés után,

még lényegesebbek azok a gondolatok, amelyek a haza fogalmának kitágulása kapcsán keletkeztek. A külhoni magyarság számára is van hely (akár a nagyvilágban), ahogy Kabdebó értelmezi, „Elsősorban azoknak, akik határtologatással számon kívül maradtak. Nem ők hagyták cserben hazájukat, hanem honostul cserbe helyezték őket. Mentség a földcsere azok számára is, akik emberségük megőrzése érdekében telepedtek le külföldön. De külföldön is lehet szülőhazájához hú a magyar, egyszerűen azzal, ha megőrzi nyelvét, kultúráját, fölmutatja értékeit, nem csak a trianoni határral körülzárt kis területnek, hanem mindannak, amit földrajzilag, történelmileg, és kulturálisan a haza a magasban, a legnagyobb szellemi Magyarország jelentett és jelent.” A modern világban: „A haza kirajzolt, és mégis közös kultúra irányába tárgult. A kultúrahazák, a szigethazák épp úgy a realitás világába tartoznak, mint a szülőhaza, a semmivel sem pótolható „anyaország”. Az emigrációban töltött évek, az a bizonyos kétnyelvűség, kétszívűség, Kabdebó Tamás esetében (is), termékeny alkotói helyzetet teremtett. A magyar nyelv és irodalom külhoni állapota, az itthon, '44-ben, '49-ben, '56-ban megszakadt folytonosság továbbélése, kötelességeket is rótt a nemzedékek legjobbaira. Hisz életművek kerültek ki a hazai irodalomból, alkotókról nem eshetett szó, akik – mint Határ Győző vagy Cs. Szabó László – aktívan dolgoztak tovább a befogadó országokban, kiteljesítve írói pályájukat. Kabdebó egyike azoknak, akik felvállalták ezt a felelősséget, és esszék sorában „mérte fel” az addigi és az újabb teljesítményeket, a hazai folyamatokra, kontextusokra is figyelemmel. Cs. Szabóról írott esszéje – *A mi Kazinczyink* – az önismeret, az önértékelés csapdáira figyelmeztet, hisz a magyar esszéírás mestere is kételyekkel küzdve tekintett életművére, „Kudarca a legtöbb élet, a sikeresnek látszó is, az enyém csódtömeg.” Ezzel az igaztalan megállapítással száll szembe az író, feltárva az előzményeket, a Montaigne-hatást, az angol-amerikai iskola példáinak befolyását. A Cs. Szabó-i életműben való kalandozás az esszé műfajának titkaiba is betekintést enged. Az alkalmi definíció – „Az esszé az ismeretközlés eszköze, és a játszva tanítás szerszáma – a tanulás hajója.” – elgondolkodtató tanulságokat közvetít. Kabdebó

felfedi, hogy Cs. Szabó is „kapocseyéniség” volt – mint példaképe, a görög Pletho –, ám ez a „közvetítés”, az emigráció és a hazai kulturális-irodalmi élet között, életében nem, csak jóval később valósult meg. Esszéinek gyűjteményes kötete épp mostanában látott napvilágot. Kabdebó a saját esszéírói gyakorlatának is iránytűt talál e művekben tallózva, amikor így ír: „az esszéíró saját lelkének tájain kalandozik, és maga köré rajzolja az egész tájképet.” A nagy elődök által is használt „megszentelt vándorbotot” viszi ő tovább, a „másként látás” immár hazatért mestere. Búvárlata a grandiózus mű, Határ Győző *Golghelógiájában*, valódi szellemi és filológiai kaland, a „sokrétűség bemutatása”. A mű, világdráma, sok kritikusan ébresztett kihívást, Hanák Tibor, Gömöri György, G. Komoróczy Emőke, Szegedy-Maszák Mihály, Kabdebó Lóránt, Szokolczay Lajos egyaránt birkózott vele, Kabdebó így összegez: „Nemes és eredeti kísérlet, szem-, értelem- és bicskanyitogató. Legalább annyi ideával szolgál, mint ahány új gondolatot gerjeszt. Eposz, mely irodalmunkból hiányzott, s amely a világirodalomban most már hallgatólagosan jelen van.” A kötet egyik izgalmas írása az *Inspiráció és ihlet az irodalomban* címet viseli. Mind a két fogalom az alkotáslélektan elemi egysége. A kabdebói értelmezés – amely akár vitára is serkenthet –, miszerint az ihlet a rövidebb távra szól, míg az inspiráció „a szellem hatása az emberre, hogy az gondolkozzék, beszéljen, írjon, az ő akarata szerint. A két „ikerfogalom” olyan betekintés a műalkotás születésének állapotába, titkaiba, amely az írói-költői működés rejtett folyamatait képes megvilágítani.

A Kabdebó-i esszé, értekezés racionális, felfejtő módszere egy még izgalmasabb témán próbálódik ki, amikor a Tízparancsolat kapcsán vizsgálja meg a parancsolatok korábbi és mai értelmét, jelentőségét, univerzitásuk eredetét.

Kabdebó azt feszegeti, mit kívánnak ma a parancsolatok – amikor Isten-képünk radikálisan megváltozott? Hogy is hangzik az első, katolikus megfogalmazásban? „Uradat, Istenedet imádd, és csak neki szolgálj!” A vizsgálódás során lényeges megállapítás: „Az első parancsolat felételez egy erkölcsi világrendet, melynek megalkotója és törvényhozója az Isten. Feltételezi továbbá az ember

szabad akaratát, amellyel választhat Isten szolgálata – az első és legfőbb törvény betartása, illetve be nem tartása között.” A parancsolatok megszegői bűnhődnek, de nem a világi hatalom által. Vízválasztó az is, ki élet, ki halálpárti. Az utóbbiak a hamis Isten szolgálói. További következtetések: a ma embere Istent inkább belül, mint kívül keresi. Ez a bennünk lévő, spirituális eredetű lelkiismeret biztos etalon a dolgok megítélésekor. Végül a parancsolat Kabdebó-i átfogalmazása is elgondolkodtató: „Vezérelved legyen a jóindulat, és cselekedeteidet ehhez igazítsd. „Szép gesztus ez az Istent el nem ismerők felé, kérdés: nem lúgozódik-e ki a lényeg, a parancsolat súlya és értelme?

A II. parancsolat – Isten nevét hiába ne vedyed – erkölcsi töltetének vizsgálata is napirendre kerül: „szolgál-e még olyan erkölcsi töltettel, melyet nem tanácsos sem kikerülni, sem elhallgatni?” Kabdebó áttekinti az eldurvulás világméretű kultúrtörténetét, és arra jut: „A hívő ember számára az Isten személyes valóság, káromlása velőbe vág... van egy fórum, egy apelláta, egy legfelsőbb bíróság, amit nem lehet túllicitálni.” Az ateista káromkodása – csupán érzelmikítés, esetleg, provokáció. Komolytartalma nincsen. Mégis, Kabdebó óv a káromkodástól, mely némi lelki torzulásra is utalhat. Isten nevének hiába vétele – ma, a huszonegyedik század elején, következményeiben mindenképpen sértésnek hat, és bosszút, megtorlást vált ki. S végső soron bűn, sérti az örök erkölcsi kódexet. Ha csak intelemnek tekintjük is, egyetlen olyan figyelmeztetés, mely a szó mérgező erejére utal, összeköti századunkat Mózes korával.

Kabdebó esszéírói teljesítménye munkásságának meghatározó vonulata, melyben megnyilvánul páratlanul széleskörű műveltsége, rejtett összefüggéseket meglátó és kifejező írói talentuma, valamint a jóra, az erkölcsösre, a humánusra ösztönző emberi habitusa. Immár nem „kűnnhalász”, nem „bedúdoló”, nem „kabdebótamas molekula”, hanem autentikus írói életmű létrehozója, az egyetemes magyar irodalom kivételes alkotó egyénisége. Konferenciánk, melyet Kabdebó, több szempontból joggal: kiskonferenciának nevezett, ehhez a felismeréshez töri az utat, visz közelebb.

Elhangzott az *Égtájak és műfajok* *Odüsszeusza, irodalmunk nyugati követe* című Kabdebó Tamás-konferencián (Székesfehérvár, február 11-12., a Vörösmarty Társaság székháza. Rendezők: Vörösmarty Társaság – Pannon Írók Társasága)

Baán Tibor

TABUKON INNEN ÉS TÚL

Szepes Erika
a mocskos mesterség
– gondolatok a paradigmaváltásról –

Molière *Képzelt betegének* orvosai konzultálnak úgy a beteg feje felett, ahogy a mai irodalom tudós berkeiben szokás kommunikálni az irodalom állapotáról, amely bizonyára súlyosnak tekinthető, „hiszen a vers aposztrófikus konfigurációja nem pusztán a lírai én szólamának tekinthető, hanem inkább a szöveg hívásának, amelynek a lírai én az instanciája vagy inkább az ágense lehet.” (Lőrincz Csongor). Ez a hermeneutikai szakzsargon nyilván a bennfentesség auráját hivatott kifejezni, vagyis tudományépítés zajlik itt, amit csak és kizárólag a bennfentesek érthetnek meg. Ebben a helyzetben a tudomány bunkósbotjával kellőképpen megfélemlített alany úgy érzi, hogy az irodalomtörténész talán nem is azt a verset olvasta, mint ő, a jámbor olvasó, hanem valami egészen mást. Míg az olvasó érzelmeket él át, addig a tudós elemzők szentvtelen szikéikkel precíz vágásokat ejtenek a szövegtesten, amelyből kibuggyan a vér, de csak grammatikai értelemben. A nagy tudományos boncolgatás közben ki törődik azzal az aprósággal, hogy meghal közben a vers? Vajon ki az a tudós irodalmár, aki az irodalom paradigmaváltásának belső ismerőjeként, úgy is, mint a klasszikus irodalmak szakértője, egyetemi tanár, a *Világirodalmi lexikon* ókori fejezeteinek felelős szerkesztője, Szerdahelyi Istvánnal a *verstan* elkötelezett kutatója, s itt csak hivatkozom közös munkájukra az immár alapművé lett *Verstan*-ra (Gondolat, 1981), és folytatom a sort Szepes Erika olyan műveivel, mint a *Magyar költő–magyar vers*, amely a mai magyar költészet verstan kisenciklopédiája, hogy egyebekre, így a szemhatár nyitogató *Olvassuk együtt* című könyvsorozat irodalom-történeti jelentőségű köteteire (*Verselemzések!*, *A vers mint alma*, *Szerep*

Olvassuk együtt! VI.

és személyesség, *A költő és a mítosz*) épp csak utaljak. Ám ennyiből is kitűnik, hogy Szepes Erika hatalmas feladatot vállalt magára, mikor nem mond le az olvasóról. Hidat ver a tudományosság olimposzi felhőibe burkolt irodalomtudat és az olvasó között. Lényegében ezt a feladatot folytatja jelen könyvében is, mikor a posztmodern kor félelmetesnek tetsző tabuihoz közeledik, mégpedig az elvárt hódolat kötelező gesztusa nélkül. A „mocskos mesterség” című könyv, mely Orbán Ottó megállapítására utal, nevezetesen arra, hogy „Eszttétikák jönnek és mennek, a mocskos mesterség marad”, fontos irányfényt gyűjt, abban a szellemi térben, ahol az irodalmi kánonképzés folyamata zajlik.

Szepes Erika, amikor korunk posztmodern darázs-fészékéhez nyúl, bizonyos veszélyeket vállal magára, hiszen, ne ringassuk illúzióba magunkat, a tét ma is a kultúra ellenőrzése. Arról az unásig ismert közhelyről van ugyanis szó, amit Tandori Dezső egyik egysorosában így fogalmazott meg: „Tévedhetetlenek velünk”. De valóban tévedhetetlenek-e? Szepes Erika a kötetben megidézett alkotók (Weöres Sándor, Szilágyi Domokos, Kovács András Ferenc, Orbán Ottó, Marsall László, Körmendi Lajos, Turczi István, Utassy József, Petri György) műveit vizsgálva élő cáfolatát nyújtja annak a mai napig virulens, de Nyugaton már lecsengett doktrínának, amit Margócsy István megfogalmazásában úgy hangzik,

hogya a „...költészet mint elmélet és gyakorlat az utóbbi negyed század alatt radikálisan leszámolt azzal a politikai és poétikai elvárással, mely a költőben a képviselési elv nevében működő társadalmi szószólót is látta...” Az idézett vélemény s a mögötte álló teória – mutat rá Szepes Erika, miközben kitér Kulcsár Szabó Ernő Nietzsche értelmezésére – nemcsak egyoldalúsága miatt veszélyes. Azért is, mert a kizárólagosság rangjára emel egy, a maga nemében izgalmas, de számos kérdést fölvető állásfoglalást. A paradigmaváltás elméletialapjainaktovábbvizsgálatahelyett, amelyre itt és most nem térek ki, a lényeg összefoglalható annyiban, s itt Szepes Erikát idézem, hogy „a dekonstruktivista – hermeneutikus – posztmodern (az önmeghatározásokat sokáig sorolhatnánk) két fő támadási pontját láttuk eddig: a képviselési elvet és a személyességet óhajtanák kiűzni a Parnasszusról.” A költészet azonban jóval gazdagabb az elméleti elvárásoknál. Korunk tudományos paradoxonja, hogy az irodalom talaján tenyésző elméleti megállapítások, megunva pszeudo jelentőségüket, irodalomirányító hatalommá erősödtek. Nemcsak Orbán Ottó, hanem Petri György is kritikusan viszonyul a *receptióesztétika* elvárásaihoz. Érdemes ezzel kapcsolatban a kötetben is idézett Petri verset (*A minimum művészetétől a művészet minimumáig – A posztmodernről*) idézni, amely az egyszerű olvasó számára is érthetően fogalmazza meg a művészet leépülésének és eljelentéktelenedésének folyamatát. Íme:

„Valaha történeteket írtunk
 aztán a nemrég múltban szövegeket
 de ezek sem bizonyultak elég tisztáknak
 túlságosan emlékeztettek a valóságra
 (elnézést az obszcén kijelentésért),
 redukálódunk hát a mondatokra,
 de ez se megoldás: értelmük van
 Elszigetelt szavak? Ez sem jó.
 Lehetséges kontextusokat implikálnak.
 Főcsapásirány? betűk, végül az
 üres papír.
 Amivel kitérölhetjük a seggünk.”

A vaskos kijelentés fokról-fokra mutatja, hogy miképpen vált szalonképtelenné a történet, aztán a szöveg, végső soron maga valóság, s nem utolsósorban az erre reagáló ember. Vagyis a

költői én, a lírai szubjektum is kérdéssé vált. „Így érte támadás – reagál Szepes Erika a helyzetre – a *jelentés* és a *mű* után a *szerezőt* is. Az egyszerű olvasó számára mindez, amit Szepes Erika tudományos alaposággal okadatul, felér egy neutronbomba robbanásával, mely valósággal kiszívja a levegőt az élő, lélegző irodalmi művekből. A végeredmény, mutat rá több helyen is a szerző, az elszemélytelenedés és a szerepjáték, mint az én kikerülésének (destabilizálásnak) igazolása. De valóban igaz-e mindez példának okért Weöres Sándorra, és másokra, akiket a posztmodern esztétika megpróbál beemelni a maga kánonjába? A szerző, miközben ritka alaposággal elemzi Weöres Sándor korszakait, rámutat arra, s ez csattanós cáfolata az öncélú „próteusziság” fölvetésének, hogy „az alakváltozatok, a bölcselet – a világkép, a személyiség – fölmutatásának módjai, a személyiség mind teljesebb artikulációja kedvéért születtek.” A posztmodern észjárás más szerzők és más művek esetében is az értékvesztés, a relativizálás irányába tolja el a műveket, ahol a „lehetséges olvasatok száma végtelen”. A kijelentés, mint az objektív jelentés kétségbevonása, egyáltalán az objektívhez közeli jelentésmező lehetőségének megkérdőjelezése az irodalom és a művészet önfelszámoló folyamatát jelenti, ha ugyan hiszünk az értékrelativizáló, a tagadás irányában elkötelezett megfogalmazásoknak.

Szepes Erika küzdelme a józan észért nemcsak a szélsőséges véleményeket idézi, hanem azokat is, melyek képesek némi kompromisszumra is, különös tekintettel az olyan vélekedésekre, amelyek szisztematikusan átrajzolják bizonyos szerzők szellemi profilját. Például Szilágyi Domokosét, Orbán Ottóét és folytatható a sor Kovács András Ferencsel. Szepes Erika célja minden esetben, hogy bizonyító erejű tényanyaggal illusztrálja a különböző vélekedéseket, különös tekintettel arra, hogy az értéktagadás (finomabban „az értékrendek alapjainak, logikájának állandó megkérdőjelezése”) nem kívánt irányokba vezet. Egész pontosan egy eszméitől megfosztott, dehumanizálódó történelmi térbe, „amelynek szereplői én- és öntudatlan lényekként nem hisznek abban, hogy rabságukból létezik szabadulás. Egy olyan érték tehát, amely nem relativizálható.”

A posztmodern szemlélet, mint a tömegember átalakításának elmélete, érdemes ebbe az

irányba is széttekinteni, nem egyszerűsíthető a művészet témakörére. Létmódot jelent ugyanis, ahol „a posztmodern átlagembernek nincsenek életstratégiái, csak túlélési taktikái”. A posztmodern tehát a globalista világ lenyomata. A posztmodern korban az „irodalom igazsága csak illúzió...” (Bókay). Világos beszéd ez. Szepes Erika tanulmányaiban az emberi genom szabadsághitére, emberi elkötelezettségeire mond igent. Arra a személyiségre tehát, aki Orbán Ottó szavaival „az egyes szám első személy a versben, nem a nyelvten egyes szám első személye, hanem a közvetlen és halálos kockázaté.” A posztmodern nézőpontja ugyan kikezdzhetetlenül erősnek mutatkozik, ám közel se biztos, hogy nem söpri ki a világból egy váratlan szélroham, amikor az *emberi erény*, a *cselekvőképesség*, a *hit*, az *elszántság* ismét felértékelődik. A posztmodern szemlélet ugyanis, ahogyan ezt egyre többen látják, alapvetően egy jól körülhatárolható világnézet szolgálatában áll, amely az ember történelemformáló szerepét kívánja megkérdőjelezni. Érdekes logikai mutatvány ezek után, mutat rá Szepes Erika, hogy miképp

illeszthetők a kánonba azok a szerzők, akik a vázolt világnézetet nem osztják. Weöres Sándortól Marsall Lászlóig sokféle módszerrel él a szofisztikus hajlamú kritikai irodalom, hogy elődöket kreáljon a posztmodern irodalmi eszméknek. De talán ennél is fontosabb, hogy Szepes Erika, mikor a posztmodern irodalomkritika egyik-másik megállapítását cáfolja, példának okáért Utassy József műveit vizsgálva, a tagadás ellenében az értéktételezésre helyezi a hangsúlyt. Pontosan tudja ugyanis, hogy a költészet organikus folytonosság, amelyben a jelen elképzélései nem igazabbak és nem is magasabbrendűek pusztán attól, hogy a ma helyzetéből vizsgálódik a kritika, hogy a *hic et nunc* hatalmi pozícióból emel és ejt le műveket. A könyv tehát, s talán ez lehet a végszó, fontos figyelmeztetés az olvasónak. Rajta áll és bukik ugyanis, sokkal inkább rajta, mint az önmagát istenítő tudomány fecsegésén az irodalom jövője.

Hungarovox Kiadó, 2012

A „TÜRT” ÉS „TILTOTT” HATÁRÁN

az elmúlt félszázad háttérbe szorított alkotóiról

Gyimesi László

„A körön kívül”

G. Komoróczy Emőke: *A „türt” és a „tiltott” határán*

„sikolyt se hallasz / áll a fal / a láthatatlan kertben”

Az elmúlt félszázad háttérbe szorított alkotóiról monográfiát írni embert próbáló feladat. Miért? Sok oka van ennek, néhányat kapásból: (1) Valamelyik időszakban csaknem mindenki megtapasztalta a mellőzést, azok is, akik ma vezetik a kánont. (2) Sokkal több a mellőzött, észre nem vett, kiszorított, többre érdemes alkotó, mint amennyiről az irodalomtudomány hajlandó tudomást venni. (3) A mellőzés, kiszorítás oka nem feltétlenül köthető a politikai szándékokhoz, az érdekcsoportok, baráti körök, iskolatársak szűkkeblősége is peremre lökhet tehetségeket. (4) Dilettánsok, tehetségtelenek, grafomán fűzfapoéták szívesen tetszelegnek az üldözött szerepében, s ehhez mindig találnak irodalmi vagy politikai hátországot. Folytathatnám, de nem teszem, mert G. Komoróczy Emőke minden bizonnyal tudatában van ennek. Bár recenzióm végén visszatérek majd a hiányérzeteimre, most azt nézzük meg, kiket emelne be saját kánonjába a szerző. Mert ehhez a cselekedetéhez is eléggé el nem ismerhető bátorság kellett.

1.

A vaskos tanulmánykötet három nagy fejezetre osztódik. Az első rész *A kilencek* címet

viseli. A huszadik század második fele irodalmának talán legmarkánsabb csoportosulása volt az ELTE bölcsészkarán létrejött közösség, akik – többségükben – ma már nem nevezhetők sem mellőzötteknek, sem kiszorítottaknak. Az irodalmi életben fontos helyeket vívtak ki, az államtól (legtöbbjük) fontos kitüntetésekkel is, s ha a tanszékek, akadémiai boszorkánykonyhák még nem is helyezik őket a sor elejére, mindenképpen el kell ismerniük létezésüket. A fejezet bevezető tanulmánya jól érzékelteti a befogadás felemás folyamatát, s az egyes szerzőkről szóló alapos dolgozatok megmutatják mindazt, ami közös, és mindazt, ami eltérő az épülő (vagy Rózsa Endrénél, Utassy Józsefnél korán lezárult) életművekben. Ők is, a többiek is megkapják a maguk, általában tisztelgő, fejezetét (Győri László, Kiss Benedek, Konczek József, Kovács István, Mezey Katalin, Oláh János, Péntek (Molnár) Imre). A szerző vigyáz arra, hogy egyiket se emelje a többiek fölé, értékítéletét az alfabetikus sorrend semlegessége mögé rejti. Mindegyikük munkásságát finom érzékkel más és más szempontok szerint elemzi, s mégis mindegyiküknél eljut a közös felismerésig: a csoport tagjai nem hasonultak a renchez, hanem *szellemi függetlenségüket megőrizve* igyekeztek (és többé-kevésbé tudtak) kívül maradni mind *a*

hatalom sáncain, mind a divatdiktátorok percéletű birodalmain. Örömmel olvastam a többiekénél tán kevésbé befogadott Győri Lászlóról és Konczek Józsefről szóló tanulmányokat, G. Komoróczy Emőke megérezte, hogy kettejük életműve éppoly megkerülhetetlen, mint szerencsésebb alkatú társaiké, és ehhez a felismeréshez igen gazdag tényanyaggal szolgál. Fontosnak tartom azt is, hogy a Kilencek kibontakozásának ismertetésekor nem feledkezik meg a *tizedik*, Vasy Géza szerepéről sem, aki irodalomtörténész, irodalomszervezői munkája során elévülhetetlen érdemeket szerzett abban, hogy a csoportosulás tagjai – ha megkésve is – általában elfoglalhatták méltó helyüket a magyar irodalomban.

2.

A könyv második része a *Tamási Lajos és köre* címet viseli. Az ebben a fejezetben tárgyalt szerzőknek nem szolgáltatott (utólag sem) elégtételt az irodalomtudomány, sem a rendszerváltozás utáni politika. A *munkásköltők* mindig gyanúsak voltak, ha nem lengették a rájuk oktrojált zászlókat a hatalom művi diadalmeneteiben, ha a mélyszegénység vagy a külvárosi munkás-sors valóságában gyökerező, *megszenvedett-kiszenvedett* művekkel jelentkeztek. A ma is létező kör persze már nem a régi, de ápolják a régiek emlékét, s megpróbálják folytatni a folytathatatlan életműveket. A kötet talán legalaposabb tanulmánya magáról a névadóról szól: „Nincs sehol megoldás, csak a vállalt sorsban...” – írja az idézetet a szerző a *Tamási Lajos költészetéről* szóló hosszú fejezet fölé. Hiányt pótol ez az írás. Hiszen nem csak Tamási írói becsületét adja vissza, hanem a maga keretein belül igazságot szolgáltat azoknak a baloldali, ilyen vagy olyan jelzővel illetett *elkővelezett* (ma így mondjuk: *képviseleti*) íróknak, akiket az önmagát szocialistának, kommunistának hirdető hatalom olyan mértékben mellőzött, ahogyan a konzervatív polgári irodalmat sohasem. Pedig ők ismerték igazán a *gazda lelkét*, ők tudták, miért *piros a vér a pesti utcán*. A költő életútjának, irodalmi fejlődésének képe egy későbbi monográfiát előlegez meg, módszerét, tényanyagát, a kutatás mélységét látva biztos vagyok benne, hogy vagy a szerző, vagy valamelyik tanítványa előbb-utóbb

feltárja ennek a fontos életműnek az egészét, s visszahelyezi oda a szerzőt, ahonnan kiteszítattott, a magyar irodalom főáramába.

A Tamási Lajos életével, munkásságával foglalkozó fejezet után azonnal a róla elnevezett körrel olvashatunk. A Csepeli Olvasó Munkás Kör (a helyi lap segítségével) maga a névadó alapította, 1960/1961 körül. Fennállásának immár több mint fél évszázada során olyan *autonóm* (profí és amatőr, rangos és ismeretlen) írókat vonzott, akik „*kivételesen nélkül mindannyian fontosnak tartották, hogy legégetőbb kérdéseikre közösségi választ kapjanak*”. Tamási (később mások, például Halász Imre és nem hivatalosan Benke László) vezetésével valódi műhely jött létre, felolvasások, műbírálatok heti rendszerességű folyamata. A munkásirodalom valódi hagyományainak felélesztésére tett kísérletük nagy figyelmet keltett, vendéglőadók sora látogatott hozzájuk, Kassák Lajostól Veres Péterig, jelentős könyvtári háttérmunkák készültek, bibliográfiák, ajánló jegyzékek, a néhány évenként megjelentetett antológiák is igyekeztek ébren tartani a csepeli olvasáskultúra speciális (és igen magas színvonalú) eredményeit. A kör nyitott volt a művészeteken kívül a humán- és a reálkultúra számos területére, éppúgy szeretett vendégük volt a csillagász Kulin György, vagy a fizikus Marx György, az esztéta Hernádi Miklós (ő hosszú ideig tagnak számított), és sorolhatnánk, a szerző sorolja is. Az ontológiai kultúrafelfogáson alapuló valóságos munkásművelődés fellegvára alakult ki a körben, s ez mindenképpen gyanús volt az egyszerűbb kategóriákban gondolkodó hatalom szemében, s a benne tevékenykedő íróknak (és más értelmiségieknek) ez nem segített „körön belülre” kerülni. Sőt. A rendszerváltozás, illetve az alapító halála körüli évek szétzúzták azt a közeget, amelyben a kör jelentős szerepet játszhatott, akár az alkotómunka, akár a befogadói igényformálás területén. Benke László egyre inkább kiadójával volt kénytelen foglalkozni, Halász Imre minden jó szándéka (és tehetsége) ellenére nem pótolhatta a karizmatikus alapítót, a későbbi vezetők tehetsége is inkább másra volt alkalmas. Szántai Sándor és Stancsics Erzsébet érdeme, hogy az írogató öregemberek nosztalgiaklubja helyett új arcot adtak a körnek, azaz kitérték az ajtókat a fővárosra,

az országra, s így jó nevű amatőr írókat vonhattak be a megújuló munkába. Lengyel Géza (a jelenlegi vezető) tanáros szakértelme talán a jövőben visszahoz valamit az alapítói szándékokból. Erre utal a mostani vendéglőadók névsora. De azt a folyamatot, amit Tamási létrehozott, véglegesen körön kívülre zárta a történelem.

A második rész harmadik fejezete Benke László munkásságával foglalkozik. Rövid a tanulmány, de igen súlyos gondolatokkal terhes. A „munkásíróság” korántsem esztétikai ketrecéből kiszabadult, a magas kultúra körébe (nem a kánonba) bekerült író sorsa sikertörténet is lehetne, persze, nem az. Csak kései gyűjteményes kötetével érhetne el azt az elismerést, ami pályakezdésétől járt volna neki. Robotosa volt a Tamási körnek, ma is az a Hét Krajczár kiadónak, építi önmaga életművét és (Varga Domonkos halála után egyedül) gondolja a kiadója szellemi köréhez tartozó szerzők kibontakozását. Regényei, versei azt a népi gyökerű paraszti- és munkás-irodalmat folytatják, s teszik igazán korszerűvé, amelyet egyrészt Kassák Lajos, másrészt Móricz Zsigmond neve fémjelez. A kettős kötődés és megújítás jeleit a szerző az elemzett művek részleteiben is felmutatja.

Szintén csepeli munkáskörnyezetből, s a Tamási Lajos Olvasó Munkás Körből indult Bokor Levente pályája. Indulatai, tehetsége, filozófiai tanulmányai más utakra vitték, mint társait: a világ-egész spirituális megragadásának igényével törekszik a mindenség (közhasznú) birtokba vételére. Költészete erősebb szálakkal kötődik a huszadik századi líra avantgárd vagy éppen posztmodern irányzataihoz, mint társaié. Megdöbbenő, hogy a posztmodern fogalmának kialakulása előtt mennyire birtokában volt a később már-már kanonizált eszközrendszernek, s gyilkos iróniával kezelte azt. G. Komoróczy gazdag idézetgyűjteménnyel, mikro-megfigyelések sorával bizonyítja ezt, s a néha Eliot-i magasságokba szárnyaló művek kiemelésével mindannyiunk számára fontos értékeket tár fel.

3.

Magányos, vagy majdnem magányos alkotók munkásságáról szóló tanulmányokat

tartalmaz a könyv harmadik része. Hatalmas az a bázis, amire építhet, így a hét tanulmány alanyának kiválasztása csak *esetleges* lehetett. Úgy vélem, amikor Komoróczy Emőke fölírta a harmadik rész címét (*Körön kívül*), azzal a szándékkal válogatott, hogy a *különböző, de tipikus* okokból „kimaradt” alkotókról adjon másokra is érvényes körképet.

Az első személyiség mindjárt rendhagyó, hiszen Buda Ferenc a hármakká fogyott *Hetek* egyike (Raffai Sarolta, Ratkó József, Bella István, Kalász László már nincs közöttünk), Ágh Istvánnal, Serfőző Simonnal hármásban képviselik azt a hajdani laza szellemi szövetséget, amivel a hatvanas években friss levegőt hoztak a magyar irodalomba. Ugyanakkor Buda Ferenc kitesztottsága volt a leglátványosabb, börtön, kényszermunka, egzisztenciális kiszolgáltatottság tette tönkre legtermékenyebbnek szánt éveit. Sorsával, életművének részletes bemutatásával bizonyítja a szerző, hogy hiába próbálja a sors, a történelem jóvátenni (elismerésekkel, díjakkal akár) a sérelmeket, a termékeny idő visszaadása nem lehetséges. Miközben Buda művészete a legnagyobbak közé emelkedett, befogadása egyáltalán nem egyértelmű, sanda politikai indulatok új és új sebeket ejtenek rajta.

A fejezet második tanulmánya, a kötet leghosszabb dolgozata Kálmán Mária életművéről szól. Vitatkozhatnánk az arányokon, de ne tegyük. A feldolgozott anyag a szerző teljesítményén kívül azt az irányzatot értékeli, amelyik mellett a hivatásos kritika mindig érzéketlenül lép tovább, míg az olvasók jelentős része számára ez a legfontosabb irodalom. A tudatos mítoszépítésre, a történelem során felbukkant valóságos vagy mitikus kultúrák, utópiák egymásba-játszatására, s nem utolsó sorban az ezotériára hajló művek helyéről, szerepéről sokat tanulhatunk a dolgozathoz, ami természetesen nem marad adós az író realista munkáinak tárgyalásával sem.

Czilczer Olga költészete a harmadik belső fejezet tárgya. A szegedi alkotó, aki sajnálatos módon nagyon visszahúzódottan él, talán a legkevésbé ismert a kötet alkotói közül. Bevallom, hogy magam is csak e könyv inspirálására kerestem meg néhány régi kötetét, az utóbbi évek termését felületesen ismervé gyermekíróként tartottam számon. Nem

bántam meg a keresgélést, a Füst Milán, Nemes Nagy Ágnes hagyományából induló, az objektív költészetet valami belső, áttételes személyességgel gazdagító költő méltó a nagyközönség és a szakma figyelmére. G. Komoróczy Emőke érdeme lesz, ha többen fordulunk felé.

A következő tanulmány – válogatott kötetének megjelenése apropóján – Baán Tibor munkásságáról szól. Baán az őt ismerők körében vitathatatlan tekintély, a korszerű *poeta doctus* megszemélyesítője, sokak pályájának elindítója, körön kívül maradását valódi érv nem támasztja alá. A szerző részletekbe menő műelemzés-mozaikkal bizonyítja is ezt. „Bűne” talán a kassági hagyomány következetes folytatása? Inkább az a partikuláris érdekek fölé emelkedő *szellemi függetlenség* az, ami mindig szemet szúr a szekértáborok körül nyüzsgő neofitáknak. A dolgozat azt bizonyítja, hogy Baán Tibor életműve már azok számára is megkerülhetetlen, akik (valódi vagy tervszerű) érzéketlenségükkel naponta hosszabbítják meg száműzetését.

Madár János munkásságával foglalkozik a harmadik rész ötödik fejezete. Az elsősorban irodalomszervező tevékenységéről ismert, a tokaji író táborok szervezésében jeleskedő, a Váci Mihály irodalmi kör létrehozói, fenntartói szerepéről ismert író a magyarországi *self made man* különleges képviselője, s végre most az irodalmi munkássága mögé kerül minden sallang. Értékelése tárgyilagos, mégis elfogult: nem az életmű, hanem a személyiség és az életmű együtt képezi a kritikus szeretet alapját. A fejezet idézetgyűjteménye arról győz meg, hogy nem csak ellenfelei, de barátai is sokszor aláértékelik Madár János teljesítményét.

A hatodik fejezet Pozsgai Györgyi irodalmi munkásságával foglalkozik. Nem is tudom, hogy ez a kiegyensúlyozott, minden szélsőségtől mentes, prózában és versben egyaránt a bukolicus derűt közvetítő alkotó hogyan kerülhetett a kiszorítottak közé. A szerző is zavarban van: próbálja megmagyarázni a megmagyarázhatatlant. A munkák objektív elemzése segíti ebben, de a válasz igazából homályban marad.

Különleges személyiség a hetedik (záró) tanulmány alanya is, Koppány Zsolt, aki mind minőségben, mind mennyiségben sokkal többet

tett le eddig a magyar irodalom asztalára, mint a kanonizáltak nagy része. Személyes elfogultságom akadályoz abban, hogy megerősítem vagy felülírjam G. Komoróczy ítéleteit, abban azonban feltétlenül egyetértünk, hogy ez az épülő életmű sokkal nagyobb figyelmet érdemel, mint amennyit kap. A reáliák és a transzcendens megragadás antinómiái izgalmas egységre jutnak az elemzett művekben, s ez az életmű az egyik legfontosabb igazolása a körön kívül létezők *érvényességére*, és egy új kánon létrehozásának egyre sürgetőbb kényszerére. Hogy ne lehessen divatkövető, *trendi* fércművekkel helyettesíteni a tulajdonképpen nagyon is létező valódi értékeket.

4.

A magányos, vagy csaknem magányos alkotók műveinek elemzésével véget ér a kötet. A szerző nem vállalkozik összegzésre, valamiféle tanulság levonására, valószínűleg a bevezető gondolatokon túl nem akart didaktikus fogódzkodókat adni. Csak a Koppány-tanulmány záró passzusai emelkedik az általánosítás szintjére, de akkor számomra nagyon fontos szavakkal, s mivel ezeket a borítóra is átmenti, közük lehet tudósi szándékához: „Azok az alkotók, akik az ún. „irodalmi élet” peremén maradtak, maradnak – többnyire mélyebben megélik-megszenvedik koruk ellentmondásait, mint azok, akiket könnyen felkap, s aztán tovasodor a hírnév. Műveikből hitelesebben tárul eléink az adott korszak emberi valósága; a legmélyebb létproblémákra keresnek és adnak választ. (...)”

Ez lehetne az alkotói summázat, s én általában tiszteletben is tartom a szerzői szándékot, de mégis egyetlen következtetést nekem is feltétlenül le kell vonnom. Bár G. Komoróczy Emőke megállapításai nem álltak össze „kinyilatkoztatott” elméletté, de minden rész-tanulmány, minden fejezet azt sugallja, van egységes magyarázat a peremre szorulásra, kiszorításra. Ez pedig a mindenkori hatalom viszolygása a képviseleti, a megalázottak és megnyomorítottak mellett kitartó, elkötelezett irodalomtól, s a politika, a mindenkori hatalom szolgálóleányának szegődött tudomány európainak, vagy nagyviláginak vélt divatokhoz igazodó (életidegen) gazzulálása ehhez. Nem a nép-nemzeti

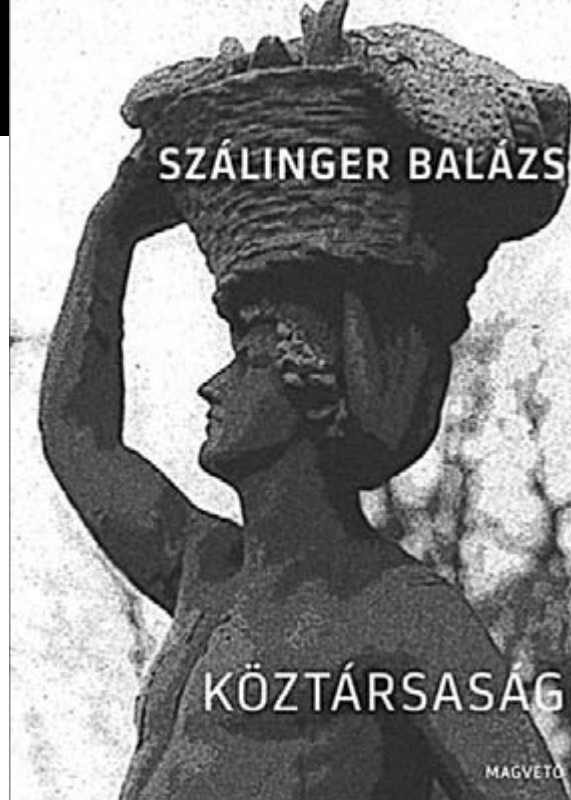
és az urbánus irányzatok ellentétéről, nem a konzervatív és baloldali iskolák harcáról van itt szó. Ha végignézzük a szerző elemzéseit, s hozzátesszük a később idejegyzendő „hiánylistát”, láthatjuk, hogy világnézetéről, vallásától, iskolázottságától, származásától függetlenül *körön kívülre kerülhet mindenki, aki a magyar irodalom szellemi örökségének egészét, azaz a népet, a haza feltétel nélküli szolgálatát vállalja fel.*

Végére hagytam a *hiánylistát*. Jeleztem, hogy a szakmai jól értesültség határain túl is sokan alkottak-alkotnak az ötvenes évektől napjainkig, sok olyan autonóm művész, akiknek eddigi teljesítménye bármikor része lehetne egy elfogulatlan, valóban egy fajta objektív mércével mérő kanonizált irodalomnak. A kitagadottság sokszor öröklődik, ennek példájaként először az Aczél György által félresodort **Tűz-tánc** antológia szocialista elkötelezettségű költőit említem, az ő méltánytalan sorsukra (Ladányi Mihály, Györe Imre, Simor András és mások) utalni kellett volna a könyvben. De az iskolához nem tartozó, a magányos alkotókkal foglalkozó fejezetből is nagyon hiányzik nekem korosztályom néhány nagyszerű költője, írója. Verbóczy Antal, Birtalan Ferenc, Balaskó Jenő, Varga Rudolf, Szarka István, Rigó Béla, Fűri Anna jut első lélegzetre eszembe, közülük már többen nincsenek közöttünk, s szinte visszhangtalan mentek el. (Elnézést azoktól, akik hasonló módon megérdemelnék az említést!) G. Komoróczy Emőke éleslátása, tudása és szorgalma sokat tehetne az ő szemmagasságba emelésükért is. Néhány alkotói közösség, irodalmi, művészeti társaság is említést érdemelne, köztük a Nagy

Lajos Irodalmi és Művészeti Társaság, a Krúdy Gyula irodalmi kör, Zászlós Leventével, a nógrádi Komjáthy Jenő kör Ádám Tamással, a Németh Péter Mikola és az általa éltetett Expanzió, s ezt a sort is folytathatnám. S akkor még nem szóltam a határon túli magyarság szerveződéseiről, magányos nagyságairól, mondjuk Tari Istvánról s így tovább. Érintőlegesen kerül csak szóba a kötetben Kárpáti Kamil, aki saját életművéért is több szót érdemelne, s aki a maga csendes módján kiváló, s gyakran már beérett költőket kalauzolt a pályára.

Persze, egy recenzió nem szólhat arról, mi hiányzik egy könyvből. Azt kell néznünk, ami benne van. S az – különösen az első két részben, de néhány szerzőnél a harmadikban is – hiánypótló. Nem gondolom, hogy megrendülnek tőle a tanszékek, nem gondolom, hogy villámfény tölti be az akadémiai intézetek ködös-füstös termeit. De azt igenis gondolom, sőt tudom, hogy a jobb lelkiismeretű *tudoncok* (oldalazva, pirulásukat leplezve) megközelítik azokat a polcokat, amelyikeken a körön kívüli autonóm írók jobbnál jobb hibernált művei várják a feltámadást. Jól tudom, hogy az irodalom láthatatlan kertjében továbbra is ott áll a fal. G. Komoróczy Emőke egyedül, illetve csekély számú szövetségeseivel együtt sem tudja lerombolni. De rést ütött rajta, a résen pedig áramlik fény is, levegő is... Egy monográfiától ennél nagyobb szolgálatot nem várhatunk.

G. Komoróczy Emőke: *A „tűrt” és a „támogatott” határán* – Hét Krajczár kiadó 2010.

Somogyi Zoltán

Fölnőtt líra

Szálínger Balázs: Köztársaság című kötetéről

Szálínger Balázs hatodik önálló kötete az *M1/M7* címet viselte, utalva a főváros előtti közös autópálya szakaszra, ahol még egyszer utoljára a gázra lehet lépni kicsit, mielőtt az ember becsapódik Budapestbe. Ebben a metaforában a nagyváros az embert korlátok közé szorító, az ifjonti lendületét lefojtó, elkerülhetetlen autoritás jelképe. A város, a polisz, az a konglomerátum, ahol a tágas, végtelennek tűnő lehetőségekkel kecsegtető, önfeledt nyargalászásokra csábító vidék véget ér, hogy helyette bekövetkezzen egy zsúfolt útvesztő, ahol mindenki óvatosan, gondterhelten araszol, egyre kétségbeesettebben keresve a kijáratot. Az új kötet, a *Köztársaság*, már ebben a poliszban játszódik, költészete a felnőtté és polgárrá válás visszafordíthatatlan, végleges befejeződésének élményéből fakad. Hiába idézi a mottó Petőfit: „Oh, hadd feledjem, hogy polgár vagyok!”, vannak dolgok, amiket egy bizonyos életkor után egy férfi már semmiképp sem tud kizavarni elméjéből.

Milyen sűrű, sokelemű szó a köztársaság, és mennyire jelentésteli fogalom! A köztársaság eszme, államforma és társadalmi berendezkedés is. Benne van a köz, vagyis amihez közünk van, de ami egyben elválasztó tér is; a közeg, amiben élünk; a közélet, ami velünk is történik; a köztár, vagyis ahol megosztjuk, és együtt raktározzuk dolgainkat; a társ, akivel párban teljesítjük, vagy bukjuk el a

próbákat; a társas, ami lehet játék és magány is; és... nyilván még számtalan egyéb asszociációt kiválthat. A lényeg talán mégis az, hogy egy olyan tág keret, ami kifejezi, hogy az ember csoportba vetett lény, s önmagában talán nem is értelmezhető.

A könyv akár alcímként is felfogható hipotextusa: *líra, dráma, epika* nem csak Szálínger Balázs sokrétű tehetségére mutat rá, hanem azt is sugallja, hogy a világban olyannyira felgyorsulva zajlanak az események, annyi minden történik, ami aztán rezonál a költőben, és folyamatosan identitása, és közös nemzeti identitásunk felülvizsgálatára készteti, hogy a művek feltartóztatatlanságát áradatként nagy számban születnek, szinte egymás után kiszakadnak az alkotóból, ami egyébként mindig jellemző következménye a válságérzeteknek.

A kötet címadó szövege a *Köztársaság* című dráma, Krisztus előtt 75-ben játszódik, Pharmacussa szigetén, és valós történelmi tényeken alapul. Azt az esetet dolgozza fel, amikor egy még csak 25 éves római szenátor, bizonyos Gaius – aki később Julius Caesar néven vonult be a történelembe – a kalózok fogságába esik. A Kr. e. I. században a Földközi-tengeren olyan mértéket öltött a kalózkodás, hogy az már Róma létét is veszélyeztette, mert kezdte teljesen lehetetlenné tenni a normális utazást és kereskedelmet. Caesar volt az, aki letörte a

kalózok hatalmát, és újra Róma fennhatósága alá vonta a birodalom voltaképpen beltengerét. Népszerűségének is ez volt első forrása.

A mű nagyjából a klasszikus dramaturgiát követi, aminek bevált elemei például a hazugságból eredő félreértés, a harc az utódlásért, vagy a titkolt szerelemből eredő tragédia, ami ártatlanok halálát okozza. A dráma legemlékezetesebb alakja Hariszteász, a kalózvezér, aki hamar meglátja a tehetséget Gaius-ban, és szeretné, ha nála maradna, feleségül venné a lányát, és később az utóda lenne. Beszélgetéseik során ellentétpáriként jelenik meg Róma, és a kalózok állama. Róma hazug, álszent, képmutató, bukásra ítélt rendszerként szerepel, ami üldözi és kárhoztatja a kalózokat, holott ők szállítják neki a rabszolgákat, akik a gazdasága alapját képezik. Rothadásának fő oka: a pozíciókat meg lehet venni, így minden státuszt arra alkalmatlanok töltenek be. Ellenben a kalózok „köztársaságának” lényege az, hogy mindenki azt a feladatot látja el, amire a legalkalmasabb, így minden kiszámítható, nyílt, biztonságos. Gaius, talán zsarnoki vénája első megnyilvánulásaként, úgy fordítja le magának ezt a filozófiát, hogy ha mindenkinek azt kéne csinálni, amiben a legjobb, akkor annak, aki mindenben a legjobb – vagyis neki – kellene csinálni mindent. A szenátus végül kiváltja őt, és Gaius a túsul ejtését, mint sértést, kíméletlenül, ám kegyesen, meg is torolja. Kegyesen, hisz a kalózokat nem kárhoztatja hosszas szenvedéssel járó kereszthalálra, hanem saját kezűleg sorban szíven szúrja őket. Egykorú források szerint ez egyébként valóban így történt. Aztán Róma felé vette az irányt... és innentől már ismerjük a történetet.

Az eseményeknek háttérrel nyújtó világ velejéig korrupt, a megvesztegetések, csalások, zsarolások, fenyegetések, orvgyilkosságok, gátlástalan pénzügyi manipulációk világa, amiket azonban Szálinger Balázs nem dermesztően és gusztustalanul, hanem meglehetősen élvezetesen rajzol meg. A dráma ettől szórakoztató olvasmánnyá válik, aminek nyelvezete is kifejezetten jóízű.

A kötet epikai része a *Háború* címet viselő elbeszélő költemény. Szálinger Balázs pályája elejétől fogva vonzódik a verses epikához, és meglehetősen profin is műveli. A *Háború* sodró lendületű, imponálóan erőteljes, megrázóan

őszinte hangvételű mű, a kötet talán legerősebb szövege, de mindenképpen aranytartaléka. Utópia, és ennyiben a szerző *A sík* című eposzának rokona, de ahhoz képest a nyelvezet és a verselés is sokat tisztult, világosodott, amitől könnyen befogadható, és olvasmányos a költemény.

A történet a II. világháború alatt játszódik Budafokon, és egy szerelem végét mutatja be. Remek, ahogy a közéleti és a személyes költészet, illetve a fikció és a valós magánélet elemei keverednek benne. Az a fajta, szemérmességtől mentes könnyedség és elegancia, ahogy Szálinger Balázs a személyességet beleviszi nem csak a *Háború*-ba, hanem a versekbe is, az egész kötetet nem csak igazolja, hanem megnemesíti, és szerethetővé teszi, sőt, úgy vélem, ennek köszönhetően mutatja az ő költészete a Minőség jeleit.

A versek két részre bontva kerültek a kötetbe. Az első csoportjuk az inkább közéleti verseket tartalmazza, a második csoportjuk a magánéleti témájú műveket. A közéleti költészet reneszánszát éli, vagy csak a róla való beszéd és gondolkodás lett újra divat, és az iránta feltámadó egyre növekvő érdeklődés oka nem más, mint a mindenkin eluralkodó válságérzet? A közéletiség Szálinger Balásznál jóval többet jelent, mint egyszerű politikusság. Költeményeiben szociális érzékenységről, és a nehéz sorsú, leszakadó régiókban élő, vagy alsóosztálybeli emberekkel való együttérzésről is tanúbizonyságot tesz. (*Salgótárján; Sok kis reszkető egzisztencia*) A magyar történelem és politika toposzait járja körül: elbukott forradalmak és szabadságharcok, nagy nemzeti mítoszok, legendák és hősök, illetve a nyugati orientáció kérdéskörét. (*Verecke; Honfoglalók kiskátéja; Bécs*) Ő, aki Pesten vidéki, vidéken urbánus, Erdélyben anyaországi, itthon pedig világlátott transzszilvánistának számít, vagyis mindenhol kicsit kívülálló, de egyszersmind bennfentes is – ami nagyszerű lehetőségekkel kecsegtető költői alaphelyzet, amit Szálinger Balázs ki is használ – arra törekszik, hogy ne csak pusztán látéletet állítson fel a jelenről, hanem példaképeket, kiutakat is mutasson. (*A dánság; Nap*) Mindezt gyakran finom, olykor alig érezhető iróniával teszi, a legváltozatosabb költészeti eszközökkel, nyelvhasználati módokkal, és versformákban.

Nagy kérdés persze, hogy léteznek-e egyáltalán

még mindenki számára elfogadható példaképek és felmutatható tettek. Szálinger Balázs nem sokat töpreng azon, hogy mi a közös nemzeti minimum, hanem felmutatja azokat az értékeket, amiket annak vél, és ezzel igyekszik az irodalom által megteremteni a nemzeti minimumot. (*Bibó István*) Egyszerűen csak szembenéz azzal, hogy menthetetlenül felnőtt ember lett, és befutott költő, akinek egyúttal apának, polgárnak, dolgozó embernek is kell lennie; és aki már apa, az hivatalból többet aggódik, és fontosabbá válik neki az ország jövője. Kénytelen komolyabban venni az életet, mert az élet is komolyabbá válik körülötte, és a tétek egyre nőnek.

A versek másik csokra a családi és szerelmi kihívásokat mutatja be árnyaltan, nyíltsisakkal. Néha kissé melankolikusabban, máskor önmarcangolóan. Itt szerepelnek a költemények elhagyott, kihagyott, elszalasztott, megunt kedveseknek/szerelmekről. (*Jelena, én zöld szemeim fele; Vörös*) A végkicsengés mintha az lenne, hogy sem egyedül, sem sokaságban nem lehet igazán boldog az ember, csak párban, ám a megfelelő pár meglelése olykor teljesíthetetlenül nehéz feladványnak tűnik. Ebben a részben olvashatók a kötet legfelvillanyozóbb, leghatásosabb, legemlékezetesebb versei, a *Szerelmes emberek; A halálra ítélt szerelmet; a Teljesítmény-monológ; és az Apa-monológ*. Ezekben a művekben a költő besározódott meztelenségében is büszkén, vagy legalábbis nem szégyenkezve, csak szomorúan, de továbbra is reménytelen mutatja meg magát. Úgy tűnik, Szálinger Balázs irigyelni

valóan nyertes. Talán mert megtanulta, vagyis kitalasztalta, hogyan kell nyerni. Tehette; fiatalsága dacára tapasztalatokban és fordulatokban gazdag, változatos és eseménydús életút áll már mögötte. Valószínűleg ennek is köszönhető, és ezt bizonyítja, az a számtalan kitüntetés és díj, amit megkapott az elmúlt években.

Annak ellenére, hogy a kötet végén a III. világháború elég pesszimista fejleménynek tűnhet, vagy éppen azért, a művek jól jellemzik korunkat, és bennünket, akik benne élünk. Meggyőződésem, hogy évtizedek múlva a XXI. század eleji magyar irodalom, ha nem is kiemelkedő, de jellegzetes darabjának fogják ítélni.

Szálinger Balázs azt verseli meg, ami mindnyájunkat foglalkoztat. A felnőtt életben magától értetődően és maguktól következő dolgokat. Azt, hogy nem mindegy, hogy a fiunk hátrakönyököl a pályán, vagy felkönyököl a tájban. Mint ahogy az se mindegy, hogy az olvasó felkönyököl-e a könyvből, vagy rákönyököl a múltra. Annyi tűnik csak most biztosnak, hogy az író már nem könyököl, hanem feltérdelt. Szálinger Balázs lassan talpra áll, és beváltja a hozzá fűzött reményeket. Talán türelmetlen vagyok, de mégis már azt várom, amikor majd térdre rogy. Remélem arra is képes lesz, szurkolok neki, mert ha igen, akkor nemzedéke egyik nagy költője lehet.

(*Magvető Kiadó, 2012*)

Cebula Kazmierczak Anna

A meg(+) szólaltatott textil

4. Textiltriennále Szombathelyen

„A szombathelyi textilbiennálék és -triennálék történetében másodszer szerepel a tárlat tematikai kiírásában a + jel. Az 1980-as + - Gobelin-megjelölés után most, 2010-ben a Textil+ fogalom-jel kapcsolat jelenik meg, s e kontextusban a + jel ítéhető egyértelműbbnek és könnyebben megragadhatónak. A + (plusz) jel és szócska a nullánál nagyobb értékű szám vagy mennyiség jelölője, vagy az alapértéknél nagyobb mérték kifejezője, illetve az összeadásra, hozzáadásra, kapcsolatteremtésre lehetőséget indító megjelölés. A + már önmagában is elmozdulást sugall, változásra ösztönöz. A textil + - összefüggésben valaminek a textilhez való hozzáadását, a textil gyarapítását, bővítését, gazdagítását, a textilnek valamivel való összekapcsolását prognosztizálja, s hallatlan szabadságérzetet adhat, hogy a + jel után üres a hely: végső soron bármi hozzáadható, bármi a textilhez kapcsolható” – ezek Wehner Tibor művészettörténész szavai, melyeket a 4. Textiltriennále 2010-ben közzé tett felhívásában olvashattak a kiállításra jelentkező művészek.

És hogy miként alakult a 4. Textiltriennále, hogy milyen pluszokat adtak bele a művészek, ezekről szeretnék most bővebben írni. A Fal- és Tértextil kategóriában a zsűri döntése nyomán 66 alkotás került beválasztásra, a témát követve vagy néha teljesen a témától függetlenül. A művészek alkotásaikkal két nagy csoportba sorolhatóak,

Sejben Lajos: *Hagyaték*

elgondolásom szerint. Vannak azok, akik alkotásaikban az Istent, a Teremtőt, esetenként a transzcendenst keresték. És voltak olyanok, akik saját belső problematikájukat, belső lényüket és mondandójukat szőtték meg, megélt eseményeket fontak, álmodtak bele textiljükkbe. Elsőnek Kecskés Ágnes alkotását említeném *Bódi Irén síremléke* címmel, melyet az Emberi Erőforrás Minisztériuma első díjjal tüntetett ki, és amely mű az előbb említett két csoportba egyaránt sorolható; tudni illik, ebben a műben benne van a hit és benne van a művész szubjektíven megélt – művésztársa elvesztéséből adódó – bánata. Megható ebben a munkában az is, hogy Kecskés Ágnes, aki igazából gobelin művész, itt most nem szövött munkát adott be, hanem egy arany háttérből kisejlő fehér Krucifixet, melyet a néhai Bódi Irén tulajdonában levő, indiai képfestő dúcaiból készült keret fog közre. Bódi Irénen kívül az előző Triennále óta több textilművészünk távozott el tőlünk, olyanok, akik jelen voltak a textil újjászületésénél az 1970-as években, olyanok, mint Attalai Gábor, Balázs Irén, R. Fürtös Ilona, hogy csak a legismertebbeket említssem. A Szombathelyi Képtár kivételesnek mondhatja magát, mert ezeknek a művészeknek a szellemiségét alkotásaik formájában mi őrizzük a textilgyűjteményben, (mely Magyarország legnagyobb kortárs textilgyűjteménye), és időről-időre kiállításokat tudunk szervezni ebből az anyagból. Legutóbb

ittthon a zalaegerszegi Hangverseny és Kiállítóteremben, 2010-ben, a *Textil avantgárd* című kiállítás volt látható, ahol az említett művészek alkotásai is szerepeltek, 2011-ben pedig a – szintén textiltriennáléről híres – lengyelországi Łódzban mutatkozhatott be a magyar anyag.

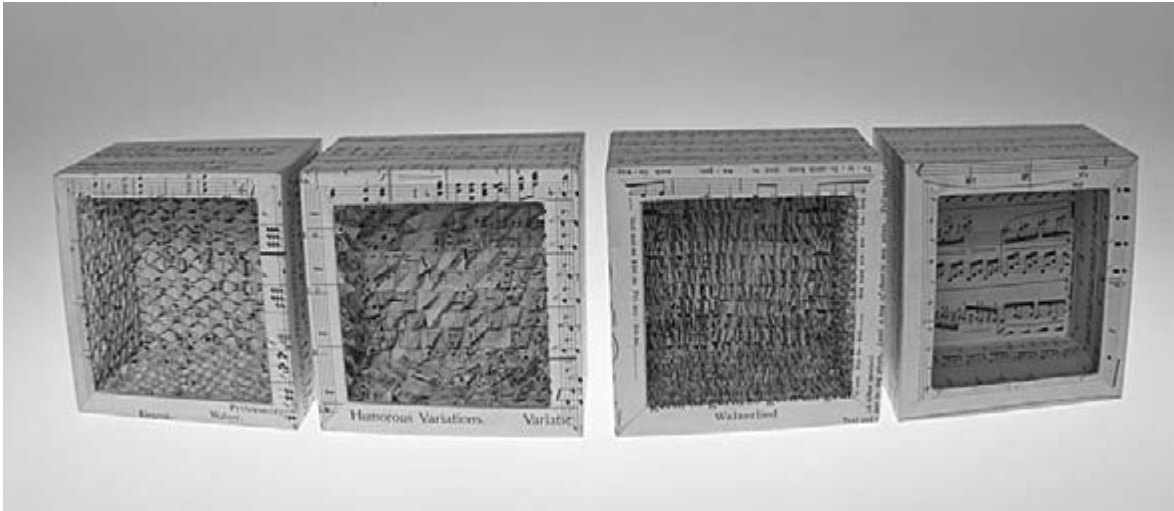
Egy kicsit elkanyarodva a témánktól, mely a 4. Textiltriennále, visszatérnék az első műegyütteshez, a vallási és transzcendens ihletettséggű művekhez. Ide sorolnám mindazokat, amelyek a körforgással kapcsolatosak: Juhász Veronika *Éjszaka fényei*, Kis Iringó *Káosz* és Morvay Ibolya *Cím nélkül* alkotását, mely ugyan torzó, ám benne a mindenség legtökéletesebb formája: a kör. Magával az Istennel és a Megváltóval, valamint saját életútjuknak a keresztény világba való „beleszövöttségével” legkarakteresebben Kóczy Krisztina *Mennyei térkép* című műve foglalkozik.

Elérkezve a design kategóriába, érdekes megoldásokkal találkozhattunk, mind az öltözékeket tekintve, mind pedig a kiegészítőket. A biennálék kezdetekor ezt a kategóriát ipari textilnek nevezték, majd a 90-es években sorra tönkrement textilgyárak

termékei híján - *alkalmazott textil* névvel látták el ezt a kétévenként megrendezett kiállítást. Mostanra, amikor már a textilbiennalék helyét 2003-tól felváltották a triennalék, textil designnak titulálják, tudni illik a ruhák és lakás textilek mellé felsorakoztak a kiegészítők is, mint az ékszerek, retikülök, kalapok és cipők. A jelen kiállítást, mely egy külön teremben kapott helyet, a ruhák sora nyitotta, melyeket posztamenszerekre helyezett babákon prezentáltak. Az öltözékek között voltak hordhatóknak mondható darabok, valamint olyanok is, melyek a *l'art pour l'art* vonulatot képviselték, és inkább „ruhaszobroknak” nevezném őket. Ilyen volt Rutka Andrea *Tűsarkúhoz* című fekete selyemkrepp figurája, melybe a mintát a gombostűk rendje alkotta, valamint Vigh Krisztina 5 db-ból álló *Viselések* címmel ellátott, fémszállal kihímzett fólia kompozíciója. Fontosnak tartom megemlíteni itt még az előző triennalé díjazottját, Latin Annát, aki két nagyon szép, sárgás árnyalatokba játszó, zöld ruhaszoborral szerepelt. A többi ruhához visszatérve, azt kell mondjam, hogy jelen volt mindenféle vonulat, a bohókás, vidám (László Dóra

Richter Sára:
Szalag

Sicc Pixelországban), a fiatalos (Bulla Márta *Török örökség*), az alkalmi (Földi Kinga *Japán kert*, Szigeti Wanda és László Edina *Egypluszegy*), valamint az ünnepi (Madarász Kathy Margit *Ihlet*). A hurrkolt anyagokból készült darabok közül szeretném kiemelni Kecseti Gabriella légi ruháját, valamint Göbolyös Márta romantikus sziluettre simuló egybe részesét. Az idei, 4. Textiltriennále design kategóriájának győztese az YIIS csoport volt, akik Szombathely Megyei Jogú Város díját kapták. A 4 darabos öltözék ruhákból állt, melyek fekete-barna tónusokban játszanak, és a hozzá színben illő táskák, kendők tették még elegánsabbá. Az öltözékeken kívül még függönyök, terítők és faliszőnyegek, térelválasztók tették gazdagabbá a tárlatot.

A következő kategóriájának ismertetésénél el kell mondanom, hogy a Minitextil, a Zászló és a Szalag kiállítások nemzetközi rendezvények. 20 országból érkeztek hozzánk munkák, melyekből a zsűri 91 minit, 19 zászlót és 31 db szalagot értékelt kiállíthatónak. A Minitextil, mint műfaj, a 70-es évek elején jelent meg a textilművészet palettáján. Bár Attalai Gábor fejéből 1973-ban már kipattant az ötlet, a megvalósítás váratott magára, így London megelőzött minket ezzel a rendezvénnyel. Magyarországon, Szombathelyen először 1975-ben találkozhatott a közönség ezekkel a kis apróságokkal. Vigaszként szolgáljon, hogy Szombathelyen töretlenül és a folytonosságot megtartva most már közel 40 éve rendezik ezt a kiállítást, míg Londonban rég megszűnt ez a seregszemle.

A 4. Textiltriennále minitextil anyaga, mint mindig,

nagyon változatos és színes, ahol az ötletesség és a technikák sokfélesége dominál a karakteres tartalom mellett. A legtöbb résztvevő magyar volt, akik mellett a japán és lengyel művészek jelentek meg nagyobb számban. A négy kontinensről (Európából, Ázsiából, Észak- és Dél-Amerikából, valamint Ausztráliából) beérkezett alkotások közül talán a legmegfelelőbb, ha a három díjazottat emelném ki. Sejben Lajos *Hagyaték* című munkája bazaltból készült, melyben mintha egy sziklabarlangban rejtőznének a feltekert, különböző színű kis fonalak. A munka érdekességét még fokozza, hogy a „barlangbejáratot” mint egy felvonóhid, egy mozgatható fém lap zárja. A másik két díjazott Ausztriából való. Czifra Ágnes *Szövött rögtönzések* című, 4 darabból álló munkája, 4 db kottapapírral bevont dobozka, melyek belsejében origami hajtogatott papírcsíkok vannak beleragasztva. A dobozok hátulján operaházakat ábrázoló fekete-fehér metszetek láthatóak. A harmadik díjazott szintén Ausztriában lakik. Enzinger Gertraud *Homlokzatok* című minije öt sorban elrendezett, háromszögben végződő, álló téglalapok, melyeken különböző színű és mintájú motívumok vannak. Érdekes, hogy mindhárom díjazott munka térbeli alkotás.

A következő kategória a zászló. Sajnálatos módon, bár a zászlók a történelem során kültérben teljesítettek szolgálatot, itt mégis a művészek túlnyomó többsége beltéri alkotásokkal jelentkezett, így nem tudtuk a Képtár homlokzatát velük díszíteni. Ötletgazdagság jellemezte ezt a kategóriát is. Hímzett, applikált, szövött és horgolt, valamint

még virtuális zászló is volt. Jelen triennálén kevés művész nyúlt a textilnek ehhez a formájához, viszont annál többen próbálták erejüket a szalagban, mely kategória mérettani kikötése csak a szélességet határozza meg 20 cm-ben, a hossza pedig tetszőleges lehet. A leghosszabb munka 25 méteres volt és a zsűri döntése alapján díjjal is jutalmazták Richter Sára *Szalag* címmel ellátott szalagját. A szalagon Polcz Alaine *Asszony a fronton* című írásából vannak írott részletek, valamint a legkülönbözőbb applikációk: pénzérmék, népi hímzett motívumok...

A 4. Textiltriennále bemutatását Fitz Péter művészettörténész – a katalógus előszavában írt – meleg szavaival zárnam: „1970-ben nyílt meg az első Fal- és Tértextil Biennále Szombathelyen, ami bizony negyvenkét esztendővel ezelőtti esemény volt. Ez a gyönyörű, nőies műfaj a legszebb asszonyi korszakába érkezett. Tapasztalat, érettség, tudás, báj, bölcs szépség, tehát minden, ami fontos, együtt van. ...tehát mindaz, amit a szombathelyi invenció és a textiles akarat összehozott a több mint négy évtized során...”

Enteriőr Kecseti Gabriella és László Dóra munkáival

Szabolcs Péter: *Bal, Jobb* 1989

Kostyál László

Szabolcs Péter 70

A bibliai misztikusok a hetes számot a teljesség jelképeként tartják. Hét a szentségek száma, Mária fájdalmának száma, hétágú az Isten jelenlétét szimbolizáló gyertyatartó (menóra). Vajon akkor a tízszer hét az... tízszeresen tökéletes? Hiszen a tízes számrendszeren alapuló matematikai gondolkodásunkban a tízes szám bír kitüntetett szereppel... Bár meglehet, hogy a számok ilyen bővölete mellékvágányra vezet, amikor hetven esztendő gazdag termését próbáljuk méltatlanul rövid terjedelemben zárva szemügyre venni, de kijelenthető: Szabolcs Péter művészi gondolkodásának egyik legjellemzőbb vonása a teljességre törekvés. A szobrai által feltett kérdéseivel nem ismer tabukat, hanem megpróbálja megérteni és megértetni, mi az igazi hosszúság és szélesség, mélység és magasság. Egyaránt megdöngeti a pokol és a mennyország kapuját, leereszkedik az emberi lélek mélységeibe és feljut a gyönyör csúcsaira. Miközben pedig filozófiai vagy morális problémákat boncol, olykor más síkokra helyezi a hangsúlyt, és gyűrt rézlemez-szobraival

relativizálja a tömeget, merész anyag-társításaival pedig darabokra töri bennünk a szobrászi anyaghasználatról élő sztereotípiákat.

A hét évtized biológiailag nem múlhatott el nyomtalanul. A szikárságot férfias öblösödés lágyította ma is egyenes alakján, arcát mélyülő ráncok barázdálják, mindig borzas hajára lisztet szitáltak a múltó évek, de hangjának huncutos csengése, az átható pillantását árnyaló hamiskás csillanások nem változtak az idő ostroma során. Ezek adják Szabolcs Péter személyiségének lényegét. Talán éppen az utóbbi mutatja, hogy alighanem folyamatosan két síkon mozog. A felszín a bohém, csipkelődő, szabad szájú, öntörvényű, nem ritkán frivol világfié, míg az álarc mögött mélyen érző, mások felé nyitott, őszinte, a világ nagy kérdéseinek rendszerezhetőségében és pozitív megoldásaiban minden csalódása ellenére is rendületlenül bízó művészegénység rejtőzik.

Mai szemüveggel nézve, szerencsés nemzedék tagja, hozzá kell azonban tenni, hogy e kifejezés mögött nem csak a külső körülmények a

korábbiakhoz képest kedvező alakulását, hanem egy számos tehetséget egyszerre felvonultató, tette kész generáció színre lépését is látnunk kell. Művészi indulása az immár legendás IPARTERV-kiállítások (1968-69) és balatonboglári kápolnátárlatok (1970-73) idejére esik, meghatározó eseményei azonban választott szűkebb pátriájához kapcsolódnak. A Dús Lászlóval (1968-tól) közösen szervezett egervári művésztelep a maga nemében úttörőnek számított, mint ahogy az addig csendes mederben csörgedező zalaegerszegi művészeti élet friss szemlélettel, kiállításokkal, újszerű szakköri munkával történő felpezsdítése is. Jelentős tárlatokon szerzett elismerések (Ravenna, Dante Biennále 1975; Budapest, Fial Képzőművészek Jubileumi Kiállítása 1975; Kaposvár, Dunántúli Tárlat 1978, Képzőművészeti Alap Kiállítási Nívódíja 1980), Munkácsy-díj (1983), köztéri megbízások tették széles körben is ismertté nevét. 1985-ben Zalaegerszeg talán legfrekvenciáltabb pontjára, a Dísz térre készítette el a hamarosan a város egyik jelképévé váló tulipános díszkutat. Országszerte, de még határainkon túl is mintegy öttucat köztéri alkotása tanúskodik művészetéről. Kiállításainak pusztán felsorolása is több oldalt venne igénybe. Fontos közéleti szerepet vállalt, első elnöke volt a rendszerváltás előtt (1987) alakult ZALA'ART Egyesületnek, majd 1991-től (folyamatosan) a Zalaegerszegi Művészeti Tanácsnak, jelenleg pedig a 2006-tól pedig az újjáalakult Vitrin Kortárs Képzőművészek Társaságának.

Rézlemezből gyúrt szobrainak alakításával hangsúlyos véleményt nyilvánított a 20. század nagy művészeti diskurzusában. A hagyományos szoborfeldolgozás három alapvető kritériumát a 20. század első kétharmadának szobrászatát ismertető, klasszikus művében (A modern szobrászat) Herbert Read a következőkben foglalta össze: a felületek tapinthatósága, az összefüggő, sík felületekkel határolt tömeg, valamint a tömeg súlyosságának érzete. Szabolcs meglehetősen érdekesen viszonyul ehhez az alapvetéshez. Lemezsobrai egy részével mintha tudatosan igyekezne cáfolni e téziseket, és az imitáció fogalmát látszik az előtérbe helyezni. Műveinek tanúsága szerint a szobrász feladatát nem csupán a zárt, kontúrok közé szorított, tapintható tömeg megteremtésével, hanem

annak más eszközökkel történő utánzásával, képzetének felkeltésével is teljesítheti. Ilyen jellegű alkotásain ugyan előfordul, hogy a rézlemez a szobrászati tömeg palástjaként, vagyis határoló síkjaként értékelhető, azonban ennél gyakoribb megoldásként a tömeget egy meggyúrt (lemez)sík helyettesíti, vagyis a tér egy elvben szilárd anyaggal kitöltött, háromdimenziós részét egy eredendően kétdimenziós, ám a meghajtások révén mégis térbelivé alakított sík-részlettel (lemezzel) imitálja. A lemez segítségével így a tömegnek részben

Szabolcs Péter:
Szent Ferenc

Szabolcs
Péter:
*Paraszt
Madonna*
1980

külső (vagyis a kontúrjához tartozó), részben belső pontjai, részletei jelennek meg, úgy, hogy a teljes tömeg képzetét felkeltsék. A lemezből gyűrt tömegalakítást gyakran hagyományosan mintázott, tömör, valódi tömeggel bíró részletekkel párosítja. Ebből következően a virtuális (vagyis imitatív) és a valódi tömegeket egymással azonos értékűnek tartja. Nem szándéka azonban az ebből származó további művészetelméleti következtetések levonása, és a valódi tömeg teljes feloldása, ezt az utat meghagyta másoknak. A lehetséges végpontján a pusztán optikai eszközökkel történő, valós tömeget teljes mértékben nélkülöző, virtuális testek létrehozatalára irányuló „szobrászi” alakításmód nem az ő útja, de egyáltalán nem elméleti megfontolásokból utasítja el a kísérletezést, az elmúlt évtizedek szobrászatának

Szabolcs
Péter:
*Reménység
hajója*
2000

kreativitási versenyében történő részvételt. Sokkal inkább azért, mert legfőbb témáját, az embert – itt a figurát érzelmi világával együtt értjük – a saját maga számára kialakított eszköztárral tudja a legadekvátabb módon ábrázolni.

Munkáinak anyaga legtöbbször bronz, de szívesen használja a hasonlóan mintázási elvre épülő kerámiát, olykor a faragást igénylő követ és fát is. A lemezsobrok téralakítási elve voltaképpen a mintázáshoz áll közelebb, annak egy válfajaként értelmezhető. Szabolcs lelkéhez közelebb áll a térbeli építkezés, mint a szobornak a nagyobb tömbből történő, végső soron roncsoláson alapuló kibontása. A klasszikus szobrászok általában az utóbbit preferálták (sculptura), a mintázás (plasztika) a 20. század művészeti forradalmának következtében került az előtérbe. A faragás alapanyaga kemény, a mintázásé lágy, képlékeny, könnyen alakítható. A mintázó művésznek – a faragóval ellentétben – kevésbé van szüksége kiérlelt, minden részletre kiterjedő ideára a szobráról, hiszen az alkotás folyamata alatt van lehetősége a módosításra,

Szabolcs
Péter:
I. (Szent) László

alakításra, ugyanakkor kevésbé van szüksége vázlatokra. Az elmúlt évtizedekben a művészi gondolkodás és az alkotás folyamata igen sokszor egybemosódott, aminek révén az utóbbit nem ritkán jellemző mechanikus jelleg visszaszorult, viszont lényege átalakult, elmélyültebbé vált. Szabolcs művei jól tükrözik, hogy a gondolat végső megfogalmazása az anyag segítségével történik, vagyis a belső és a külső „kép” együtt alakul és nyeri el végleges formáját.

Művészi kérdésfelvetésének középpontjában az emberek közötti viszonylatok, az élet sorsfordulói, az élet-halál és az üdvösség problematikája, az egyes életkorok jellemzői állnak. A megtapasztalás tragikumával állítja eléink a halott fiát karjában tartó apát, de az idős apját emelő, támogató fiút is. Ennek pandanja a kisfiút vállán vivő öreg, meggörnyedt, mégis erős gyámolítóként megjelenő Szent Kristóf alakja. Csodálatosan mély a tékozló fiú csoportozatából tükröződő szeretet,

egyik oldalon az alázat és megbánás, a másikon a megbocsátó befogadás. A Piéta csoportján a halott Krisztus alakja tömör fémből, a testét támogató két női figura gyűrt lemezből került kialakításra, ami a tragikus sorsforduló ábrázolása mellett filozofikus kérdéseket is felvet, hasonlóan a téma egy másik, kétalakos, hagyományosabb megfogalmazásához.

Alkotásain a férfi-nő kapcsolat különböző aspektusai jelennek meg. A szende, ártatlan és a kitarulkozó, kéjre éhes nőt, a mély lelki együttlétben vagy éppen a gyönyör csúcsain egyesülő párt ugyanúgy szoborba fogalmazta, mint a tragikus szárnyalásban egymásba olvadó, vagy a közös törzsből kinövő párost. A terheességében szépségessé nemesedő, testében új életet hordozó nőalak és a gyermekét ölében tartó anya vagy éppen az ég felé emelő apa egyformán a szülői beteljesülés pillanatait idézi. A féltőn óvó mozdulattal a családja fölé magasodó apa alakja a férfi hivatásának legfontosabb vetületére utal. Az egymáshoz simuló testvérek egy

testből származását leleményesen hangsúlyozza a gyúrt és az öntött technika együttes alkalmazása, máskor az egymás mellett álló gyermekeket láthatatlan, de mégis érzékelhető szálak kötik össze. Az egymás mellett ülő öreg párnak látszólag már nincs mondanivalója egymás számára, mégis érezzük, hogy szavak, és talán mozdulatok nélkül is képesek kommunikálni, hiszen egy egész élet köti össze őket. Az öregség azonban, legalább az egyik félnek, a magányosság időszak is, a művész ismeri és átéli ennek titkait és mélységeit. A magányosan ülő vagy botra támaszkodó öregasszony, az elröppent évtizedek értelmén töprengő aggastyán nem csupán a szomszédunkban, de emlékeinkben is él.

Szabolcs számára a vallás – és tágabb értelemben a mitológia – nem egy elvont, életidegen, üres ábrázolási sémák által hordozott szférához, hanem saját lelki életünkhöz tartozik. A keresztben görcsbe rándult testtel szenvedő Megváltó egyszer csak leszáll a fáról, és kitárt karokkal megállva alatta megszólítja a vele szemben állót. A Szent György által halálra döfött sárkány saját bűneinket és gyengeségeinket jelképezi. Szent Ferenc nem csak a madaraknak, hanem minden tökéletlen, azaz bűnös léleknek prédikálja a megtérést. Szent István kereszt szárává alakuló, kitárt karjait tárja tévelygő népe felé. A saját levágott fejét a kezében tartó Keresztelő Szent

János arca különös mosolyra húzódik, amiben a tragédia fájdalma és a cinkos kikacsintás egyaránt benne rejtezik. Az Apokalipszis harsonás angyala a mai embereket próbálja előhívni saját maguk ásta sírjukból.

Egyik kisplasztikáján Szabolcs egy nyitott ajtószárnyak között álldogáló, és a világ tágasságára és színességére rácsodálkozó, még tétova léptekkel járó kisgyermeket állít elé. Egyelőre idegen számára a világ, de hajta a felfedezni vágyó kíváncsiság. Alkotásait szemlélve e gyermekhez érezzük magunkat hasonlóknak. Azokra szinte ugyanígy rácsodálkozva állapítjuk meg, hogy mennyi mindent képes elmondani az emberi életről, s rólunk magunkról. A lélek nagy érzelmi hullámaint és számtalan kicsiny rezdülését, esendőségét is képes szoborba komponálva elének állítani. Kimondja, ami nyilvánvaló, és megfogalmazza azt, amit mi nem merünk elmondani vagy bevallani. És ha azt gondolnánk, túlzás, hogy minden pont rólunk szóljon, a művésznak van rá válasza. Ugyanis nem véletlen, hogy számos szobrának, mintegy önarcképként, saját arcát kölcsönözte. A mienket nem adhatta nekik, hogy magunkra ismerhessünk, így saját magát "áldozta fel". Nem csupán lehetőséget kínálva, hanem egyenesen felszólítva a behelyettesítésre. Szobrai: kihívó találkozások vele és önmagunkkal.

Szabolcs
Péter:
Önportré

„...Nagyszerű választás volt Sóányó szerepére a Hevesi Sándor Színház művésze, a szintén erdélyi származású Czegő Teréz, aki az egész előadás alatt familiáris hangulatot teremt izes beszédmódjával, hanglejtésével...”

Csik Veronika

A hétköznapi szeretet átváltozásai – Sómese a Griff Bábszínház színpadán

A vezetőváltáson átesett zalaegerszegi Griff Bábszínház az idei színházi évad nyitódarabjaként – egy Benedek Elek gyűjtéséből származó népmese adaptációját – a *Sómesét* tűzte műsorra. A sepsiszentgyörgyi Cimborák Bábszínházzal kooprodukcióban készült bábélművészet rendezője – a zalaegerszegi teátrumban már két Tarbay Ede darabot is jegyző – székelyföldi Nagy Kopeczky Kálmán volt. Az erdélyi kötődés, „a nagy mesemondó” iránti tisztelet mellett, a darab választása tudatosan illeszkedik a színház azon koncepciójához, mely a legfiatalabb korosztályt, a 3-6 éveseket célozza meg. Éppen ezért szerencsés, hogy az alkotók az előadás történetét egy elbeszélői keretbe ágyazzák, így a színjátás és a mesemondás elemei jól kiegészítik egymást. A nézőterre érkező gyerekeket Sóányó fogadja, aki jó vendéglátóként nemcsak helyet, de sós pereccel is kínálja az ifjú vendégeket, akik a szívélyes vendéglátás során nemcsak hallgatói és nézői, hanem aktív részesei is lesznek Sóányó mesemondásának. A népmese története egy öreg

királyról és három leányáról szól, akik közül a legkisebb őszintén, minden szépelgéstől mentesen egy hétköznapi példával felel apja „hogyan szeretsz engem?” kérdésére. A döbönt és dühös király azon nyomban száműzi a legkisebb királylányt, akinek csak az a bűne, hogy édesapjához fűződő szeretetét az ember és a só kapcsolatához hasonlítja. A só, ez a kikristályosodott, tiszta anyag, ebben a mesében a hétköznapi, kézenfekvő dolgokat szimbolizálja, így lesz a *Sómese* a szeretet meséje, ahol még egy hétköznapi dolog is feloldhatja az előítéleteket. Benedek Elek klasszikus művének színrevitelét azért tartom jó választásnak, mert motívumrendszerét, tanulságait a legkisebb gyermek is értelmezni tudja. A sót, mint motívumot az alkotók következetesen végig is viszik az előadás folyamán. Teszik ezt apró ötletekkel, Sóányó sósperccet süt a gyerekeknek, sókristály kiállítás várja a nézőket az előtérben, és teszik egy bábos darabnál az egyik legfontosabbal, a bábfigurák kialakításával. Deák Barna bábjai a megszokott bábfigurákhoz képest robusztusak, a

minimális arckialakítással, és korlátozott mozgással leginkább sóbálványhoz hasonlítanak. Ez a korlátozott mozgás lassítja az előadást, valamint a történetből kiemelt egy-két jelenet epizóddá duzzasztása meg-megakasztja a darab menetét. A királynő száműzetésben töltött napjainak ábrázolása, szép színpadi képekben szemlélteti az évszakok váltakozását, az esküvői lakoma elkészítését bemutató jelenet viszont komikus elemekkel bővíti az előadást. Ezek a megoldások egyértelműen a megcélzott fiatalabb korosztály igényeit elégítik ki, az azonban kérdéses, hogy az idősebbeket mennyire tudja lekötni az általuk megszokott dinamikusabb történetvezetés hiánya. Emellett egyfajta kettősség is megfigyelhető a darabnál, hiszen a színpadon megelevenedő, lassúbb ütemű történetnek az ifjú nézők csak a szemléltető, Sóányó aktív jelenlétével, folyamatos kapcsolatteremtésével azonban lelkes résztvevői is az előadásnak. Kiváló ötletnek tartom a mesemondás beépítését a darabba, mely mindenkit arra az élményre emlékeztet, amikor a szülők, nagyszülők hangján szólaltak meg a már jól ismert mesék. Nagyszerű választás volt Sóányó szerepére a Hevesi Sándor Színház művésze, a szintén erdélyi származású Czegő Teréz, aki az egész előadás alatt familiáris hangulatot teremt ízes beszédmódjával, hanglejtésével. A további szerepeket a bábszínház művészei alakítják, a megszokottnál jobban háttérbe

vonulva, a választott technika következtében. Az öreg királyt Farkas Attila, két nagyobbik lányát Benkő Zsuzsanna, a legkisebb lányt Medgyesi Anna kelti életre. A királyfi szerepében Szilinyi Arnold, a szakács szerepében Balázs László látható. A jelmez-és díszletterv szintén Deák Barna munkája, valamint a bábok készítése is a Cimborák Bábszínház műhelyének bábkészítőit dicséri. A kifejező zene Filip Ignác, sepsiszentgyörgyi zeneszerző érdeme, a szövegkönyv Szemes Péter munkája.

Október 24-én, a Magyar Írószövetség Klubjában került sor Péntek Imre szerzői estjére. A házigazda Vasy Géza irodalomtörténész volt, moderátorként Bence Lajos költőbarát is közreműködött. A beszélgetés fő témáját az új kötet, a Hajtűkanyar szolgáltatta, de a pálya korábbi fordulatai is szóba kerültek. Kelemen Gyula énekmondó a költő megzenésített verseit adta elő a Személyeskedés című CD-ről, mely a könyvhétre jelent meg.

Szerzőinkről

- Baán Tibor** (1946; Budapest) Költő, kritikus, esszéista.
Legutóbbi kötete: Nagylátószög, Hét Krajcár Kiadó, 2010.
- Béres Katalin** (1960; Zalaegerszeg) Történész, muzeológus.
- Bicsák Istvánné** (1930; Egervár) Nyugalmazott pedagógus.
- Cebula Kazmierczak Anna** (1968; Szombathely) Művészettörténész, kurátor. A Szombathelyi Képtár igazgatója.
- Czigány György** (1931; Budapest) Költő, író. Legutóbbi kötete: Égi kémia, Szent István Kiadó, 2008.
- Csik Veronika** (1986; Vasboldogasszony) Kritikus, írásai lapunkban jelentek meg.
- Dr. Hegedüs András** (Esztergom) Levéltáros, történész.
- Dr. Szabó Ferenc SJ** (1931; Budapest) Költő, műfordító, esszéista.
Legutóbbi kötete: Új távlatok, Éghajlat Kiadó, 2011.
- Fenyvesi Ottó** (1954; Veszprém) Költő, író, szerkesztő.
Legutóbbi kötete: Halott vajdaságokat olvasva, 2009, Zenta.
- Filip Tamás** (1960; Budapest) Költő, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Kő, papír, olló, Magyar Napló Kiadó, 2012.
- Géczi János** (1954; Veszprém) Költő, író, esszéista. Legutóbbi kötete: őszy júlia, Napkút Kiadó, 2012.
- Göncz László** (1960; Lendva) Író, történész. Legutóbbi kötete: Kálvária, Pro Pannónia Kiadó, 2011.
- Gyimesi László** (1948; Budapest) Költő, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Benéz a szörny, Littera Nova Kiadó, 2010.
- Győri László** (1942; Budapest) Költő, író; legutóbbi kötete: A tisztaság akarása, Napkút Kiadó, 2012.
- H. Hadabás Ildikó** (A szerző műveit írói álnéven publikálja.)
Kötete: Kinn a bárány, benn a farkas...?, Hugarovox Kiadó, 2011.
- Kabdebó Tamás** (1934; Newcastle) Költő, műfordító, prózaíró.
Legutóbbi kötete: Giogione nyomában, Irodalmi Jelen, 2009.
- Kelemen Lajos** (1954; Kaposvár) Költő, kritikus, esszéíró. Legutóbbi kötete: Égni másért se, Rím Kiadó, 2012.
- Kerék Imre** (1942; Sopron) Költő, műfordító. Legutóbbi kötete: Dombos út, Hazánk Kiadó, Sopron, 2009.
- Koncsek József** (1942; Pomáz) Költő, műfordító. Legutóbbi kötete: Vogul szigorlat, Napkút Kiadó, 2011.
- Kostyál László** (1962; Zalaegerszeg) Művészettörténész, kiállítások kurátora.
- Megyei Anna** (1956; Zalaegerszeg) Történész, muzeológus.
- Molnár Krisztina Rita** (1967; Telki) Költő, műfordító, kritikus. Legutóbbi kötete: Különlét, 2008, Pont Kiadó.
- Németh István Péter** (Tapolca) Költő, irodalomtörténész.
Legutóbbi kötete: Kalitkám is madár – Czigány György költészete, Hungarovox, 2008.
- Pahocsa Júlia** (1994; Rédics) A Mindszenty Általános Iskola és Gimnázium tanulója.
- Paksy Zoltán** (1968; Zalaegerszeg) Levéltáros, történész.
- Péntek Imre** (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író.
Legutóbbi kötete: Hajtűkanyar, Magyar Napló, 2012.
- Somogyi Zoltán** (1982; Keszthely) Prózaíró, kritikus. Kötete: Második fejek, regény,
- Sütő Csaba András** (1979; Győr) Költő, kritikus. Legutóbbi kötete: meredek út, FISZ-Napkút Kiadó, 2007.
- Szalai Zsolt** (1979; Öttevény) Költő, kritikus. Legutóbbi kötete: idetett valaki, Orpheusz Kiadó, 2009.
- Turbuly Lilla** (1965; Zalaegerszeg) Költő, író; legutóbbi kötete: Szélrosta, Parnasszus Kiadó, 2009.
- Tyekvicska Árpád** (1960; Balassagyarmat) Levéltáros, történész.

Következő számaink tartalmából:

Mezey Katalin, Szálinger Balázs, Vass Tibor, Tóth Imre, Baán Tibor, Suhai Pál, Németh J. Attila, Heiter Tamás, Molnár Gábor versei; Pósa Zoltán, Somogyi Zoltán, Gaál Zsuzsa, Kilián László, Gángoly Attila, Horváth Márk prózája; Gráfik Imre, Göncz László, Márkus Ferenc, Szemes Péter, Molnár Krisztina Rita tanulmánya, kritikája; Vass Norbert, Tóth Csaba, Kelemen Lajos, Péntek Imre, Szemes Béla, Turbuly Lilla képző-és színházművészeti írásai.